

TRIBUNA

260

Consiliul Județean Cluj

4 lei

Director fondator: Ioan Slavici
Revistă de cultură • serie nouă • anul XII • 1-15 iulie 2013

www.revistatribuna.ro

Delta

inedit Anton Dumitriu - Jurnal de idei (V)

traduceri
**Christian
Bobin**

scriitori afirmați după 1989
Annie Benteoiu

interviu
Doina Uricariu

Ilustrația numărului: Romeo Moldovan

TRIBUNA

Director fondator:
Ioan Slavici (1884)

PUBLICAȚIE BILUNARĂ CARE APARE SUB EGIDA
CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

Consiliul consultativ al revistei de cultură
Tribuna:

Constantin Barbu
Alexandru Boboc
Gheorghe Boboș
Nicolae Breban
Nicolae Iliescu
Andrei Marga
Eugen Mihăescu
Vasile Muscă
Mircea Muthu
Petru Poantă
D.R. Popescu
Irinel Popescu
Marius Porumb
Petru Romoșan
Florin Rotaru
Gh. Vlăduțescu
Grigore Zanc

Redacția:
Mircea Arman
(manager)

Ioan-Pavel Azap
Claudiu Groza
Ștefan Manasia
Oana Pughineanu

Aurica Tothăzan
Maria Georgeta Marc

Tehnoredactare:
DTP: Virgil Mleşniță
Ovidiu Petca

Colaționare și supervizare:
L.G. Ilea

Redacția și administrația:
400091 Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: redactia@revistatribuna.ro
Pagina web: www.revistatribuna.ro
ISSN 1223-8546

Responsabilitatea asupra conținutului textelor
revine în întregime autorilor

Anton Lazăr *Sculptorul Virgil Fulicea*
(dintr-o eroare portretul de mai sus, de Anton Lazăr, a
apărut în numărul anterior cu titlul *Autoportret*.)

din lirica universală

Walt Whitman

Tăcut, răbdător, un păianjen

Tăcut, răbdător, un păianjen,
L-am zărit pe-o mică ieșitură, stând stingher,
L-am văzut cum, spre-a explora marea, pustia
împrejurime,
Arunca înainte fir, fir, fir, din el însuși,
Tot desfășurându-l, neîncetat cheltuindu-l.

Și tu, o suflet al meu, acolo unde stai,
Împrejmuit, desfăcându-te, în nemăsurate oceane
de spațiu,
Mereu chibzuind, îndrăznind, aruncând,
cercetând sferile spre-a le lega.
Până podul dorit va fi durat, până ancora ductilă
va ține,
Până ața de păianjen ce-o arunci se va agăța unde-
va, o suflet al meu.

A Noiseless Patient Spider

A noiseless patient spider,
I mark'd where on a little promontory it stood
isolated,
Mark'd how to explore the vacant vast surround-
ing,
It launch'd forth filament, filament, filament, out
of itself,
Ever unreeling them, ever tirelessly spending
them.

And you, O my soul, where you stand,
Surrounded detached in measureless oceans of
space,
Ceaselessly musing, venturing, throwing, seeking
the spheres to connect them.
Till the bridge you will need be form'd, till the
ductile anchor hold,
Till the gossamer thread you fling catch some-
where, O my soul.

Alfred, Lord Tennyson

Cu Moartea în război nu sunt

Cu Moartea în război nu sunt,
Că fața, trupul mi-a schimbat;
Nici viermi ce cresc din ea-n pământ
Credința nu mi-au zdruncinat.

Căci duhul se perindă-n veci,
Din stare-n stare, tot crescând;
Ce văd, sunt lujeri rupți și reci,
Ori sparta-i crisalidă sunt.

Și nici n-o-nvinuiesc că ia
Virtutea din țărâna ei;
Ce-i bun în om se va schimba
Din nou în flori, pe alt temei.

Un lucru doar nu i-am iertat,
O vrajbă-n inimă tot țin;
Catât de mult ne-a-ndepărtat,
Că n-auzim când ne vorbim.

I Wage Nor Any Feud With Death

I wage not any feud with Death,
For changes wrought on form and face;
No lower life that earth's embrace
May breed with him can fright my faith.

Eternal process moving on,
From state to state the spirit walks;
And these are but the shattered stalks,
Or ruined chrysalis of one.

Nor blame I Death, because he bare
The use of virtue out of earth;
I know transplanted human worth
Will bloom to profit, otherwhere.

For this alone on Death I wreak
The wrath that garners in my heart;
He put our lives so far apart
We cannot hear each-other speak.

Orice ar fi, nu pizmuiesc

Orice ar fi, nu pizmuiesc
Mânia dreaptă, gol robit,
Ori cănepari ce-n cușcă cresc,
și codru-n vară n-au zărit:

Nici fiara ce într-una-și ia
Tributu-n timp, neostoit,
De simțul crimei ne-ngrădit,
Ori de vreo conștiință grea.

Nici ce-ar părea neprihănit,
O inimă ce nu s-a dat,
Ci-n bălării de lene-a stat;
Nic somn de poftă-nămolit.

Dar, orice-ar fi, un gând de foc
Stă drept, când sunt mai necăjit;
Mai bine pierzi ce ai iubit,
Decât să nu iubești deloc.

I Envy Not In Any Moods

I envy not, in any moods
The captive void of noble rage,
The linnets born within the cage,
That never knew the summer woods.

I envy not the beast that takes
His license in the field of time,
Unfetter'd by the sense of crime,
To whom a conscience never wakes;

Nor, what may count itself as blest,
The heart that never plighted troth
But stagnates in the weeds of sloth,
Nor any want-begotten rest.

I hold it true, whate'er befall;
I feel it when I sorrow most;
'Tis better to have loved and lost
Than never to have loved at all.

traduceri de
Cristina Tătaru

Anton Dumitriu - Jurnal de idei (V)

[...] - „visul unei umbre”

În „[Ode] Pythicală” (8,99), Pindar are această expresie, care, de altfel, revine sub o formă sau alta, la mulți poeți ai antichității și chiar la unii poeți moderni. Chiar Eminescu are o expresie asemănătoare când spune: „Un vis al nostru etern e viața lumii întregi”.

Ce vrea să spună această imagine? De la o anumită distanță filosofică - vreau să spun, dacă prețuim lumea sub specie aeternitatis - minusculul balon de săpun care este omul și viața lui apare ca un punct fără dimensiuni în imensitatea nesfârșită a spațiului și timpului. O umbră trecătoare, iar viața lui este doar un vis pieritor.

Ce va rămâne din el, când tot ce există și tot ce se întâmplă va fi într-o zi neant, așa cum ne spune chiar viața, care prevede „o moarte termică” a universului.

Un vis al unei umbre... .

Galaxia Gutemberg

În anii din urmă a făcut o oarecare vâlvă cartea lui Marshall McLuhan, cu acest titlu. Problema principală era deosebirea fundamentală între cultura orală - auditoriu - și cultura scrisă - vizuală. Această chestie fusese pusă sub formă de legendă încă de Platon în dialogul *Phaedros*. Din ce scria Platon, urma că încredințarea gândului paginii scrise, este de fapt, omorârea lui, pieirea lui, care încurajează revenirea amintirii dar nu „memoria” propriu-zisă, care este o operație vie și dinamică.

La aceasta voi adăuga unele observații, care, după aceea, poate lămurii încă un aspect al problemei.

Învățătura sacră nu poate fi urmărită decât într-un anumit tempo. De pildă, nu putem citi un text decât cu o anumită viteză. După [cum] se știe, pentru a fi percepută, o imagine trebuie să rămână pe retină o zecime de secundă. Pentru a citi cuvintele [concomitent] trebuie ca fiecare literă să rămână pe retină acest interval de timp. Presupunând în medie că fiecare cuvânt are patru litere (făcând media cuvintelor lungi și scurte) urmează că într-o secundă putem citi două cuvinte și jumătate, iar într-un minut ajungem la un maximum de 150 de cuvinte. Pericolul cel mare în acest proces este că ritmul gândirii se suprapune ritmului cetirii scrierii și forțat să-l urmărească cu viteza aproximativă de 150 de cuvinte pe minut. De aici urmează un automatism, creat artificial, al gândului care nu mai poate ieși din acest mod de a se desfășura scândând, pentru a [opri] fiecare cuvânt separat în procesul ei de desfășurare. Acest ritm devine un model natural al gândirii, care se desfășoară cu aceeași viteză, chiar când nu mai cetește.

Nici cuvântul vorbit și nici muzica nu au acest ritm. În vorbire, stenografia parlamentară ne arată că se poate ajunge până la un debit de aproximativ 240+250 de cuvinte pe minut.

Pe de altă parte melodia se compune din note, care numai uneori se aud separat, ele fuzionând, în general între ele, pentru a realiza unitatea unei melodii.

Să presupunem că ne trebuie, totuși, pentru fiecare notă o durată de o zecime de secundă (așa cum se știe) pentru a fi percepută distinct; vom avea deci 10 note pe secundă, sau 600 note pe

minut, ceea ce face o veritabilă arie în intervalul numai al unui minut. Gândul nostru înaripat de cântec poate pătrunde în decursul unui minut într-un univers sonor întreg, pe care scrisul nu are posibilitatea - nefiind mișcare - nici să-l redea calitativ și nici complet.

Această [cerință] în percepția intelectuală este independentă de viteza la care i-o dăm prin obiceiurile noastre, și că în unele cazuri, cineva poate depăși desfășurarea automată, devenită [...] în timp, a procesului cognitiv, poate [...] să mărească viteza de permutație a gândirii în realitate și să ajungă în cazuri limită la o cunoaștere instantanee.

Secolul al VI-lea î.e.n, punctul de cotitură al culturii universale

Ceea ce apare frapant în istoria culturii de pe glob, este că ele se schimbă; [...], din culturi de tip arhaic sau „tradiționalist”, în culturi care încep să fie „raționaliste” în același moment: în secolul al VI-lea.

Într-adevăr, cultura grecească consemnează pe Thales, ca pe primul filosof, care trăiește la sfârșitul secolului al VII-lea și în secolul al VI-lea [î.e.n.]. Este primul după cum ne relatează Herodot, care a „calculat” o eclipsă, înălțimea mării piramide. De la Thales la era atomică este o linie dreaptă: începutul este la primul Milesian, iar sfârșitul este în anii noștri, când totul a devenit calcul. Până la Thales, grecii nu au cunoscut decât trei metode de expunere și de convingere: *poiesis*, mitul și discursul explicativ. Cu Thales apare o altă formă de convingere: rezultatul obținut prin calcul. Evul mediu va da o importanță rezonabilă calculului - deși nu i se micșorează importanța - dar va acorda o importanță extraordinară logicii și explicațiilor filosofice raționale, care sunt valabile pe tot drumul până se ajunge la credință.

Leibniz va universaliza calculul; el visa la o „caracteristică universală”, care ar fi fost un fel de calcul logic capabil să rezolve orice problemă. și când este îndoială într-o problemă, ce propune el? „Calculemus!”, spune el.

Nu mai e nevoie să subliniem că astăzi idealul acesta s-a împlinit: calculul guvernează lumea și computerele sunt semnul concret al dominației calculului.

Aceasta nu înseamnă că Thales nu cultiva încă elemente ale lumii arhaice; dar cu el și de la el începe epoca raționalistă occidentală de tip calculativ, pe care oricum grecii nu au cunoscut-o.

Faptul are loc, sub aspecte și în împrejurări diferite în India. Budha își face apariția la sfârșitul secolului al VII-lea și desfășoară activitatea mai ales în secolul al VI-lea î.e.n., deci în același timp cu Thales din Milet. Critica brahmanismului și democratizarea religiei indiene este de ordin logic. De acum în budhism apar o serie de logicieni de mână întâia, ca Vasubandhu, Dignaga, Dharmakirti etc.

Mai înainte de ei, și imediat după critica lui Bhuda, brahmanii au simțit nevoia unei formulări *ne varietur* a doctrinelor lor, și atunci apare unul din cele șase Darshana (aspecte ale doctrinei, pe care europenii le-au numit în mod eronat „sisteme filosofice”), care este doctrina Nyaya - exprimată în aforismele unui tratat cu același nume. Acest tratat s-ar datora lui Gautama. Dar cercetările moderne arată că Nyaya își are originea în *Gramatica* lui Panini, care a trăit în secolul al IV-

Nostima

lea î.e.n. *Naiyayika*, adică logicienii din școala Drahmaniei de logică au fost mulți și foarte importanți: Vatsyayama, Uddyotakara, Vacaspati Misra, Udayana etc.

Cu timpul logica devine o știință de mare importanță formând ceea ce indienii au numit „coloana vertebrală” a filosofiei.

Ca și în Grecia nu se poate vorbi de părăsirea bruscă a concepției arhaice, ci dimpotrivă, de o completare a ei prin teorii logice, și în general raționaliste.

În sfârșit, ajungem în China, unde în același timp cu fenomenele intelectuale petrecute în culturile greacă și indiană, apar doctrine conceptualizate, ba chiar și un „sistem” de logică.

Într-adevăr, un gânditor care iese din făgașul vechei modalități de gândire, este Lao-Tzu în secolul al VI-lea î.e.n. Aparțin lui Lao-Tzu și modulul nou de a concepe lumea, a condus la proliferarea sistemelor de filozofie care devin atât de numeroase în secolul al III-lea î.e.n., încât această perioadă este numită „perioada celor o sută de școli”.

Printre aceste „școli” (care nu sunt școli în sensul european al cuvântului) se numără și „școala” [lui Mo-Tze], fondată de Mo-Tze care a trăit în secolul al V-lea î.e.n.. Aceasta era o „școală de logică”, care a luat naștere mai ales din critica vechilor tradiții. Retorica lui Mo-Tze s-a dezvoltat într-o metodă dialectică care a devenit „logica” chineză.

Iată dar faptul remarcabil și în aparență inexplicabil: în trei culturi deosebite, și datorită unor cauze cu totul deosebite, tradițiile vechi, fără a fi complet abandonate, sunt criticate, sunt completate, și astfel ia naștere un „raționalism” incipient, cu caracteristici specifice, grecești, indiene sau chineze.

Care poate fi cauza determinantă a acestei schimbări simultane a gândirii în trei culturi autonome?

Iată o problemă pe care, sunt sigur, raționalismul epocii noastre nu va fi capabil să o rezolve.

opinii

Pro sau contra nobelizării lui Mircea Cărtărescu?

Virgil Diaconu

Nu cred că trebuie să-l plângem foarte tare pe Mircea Cărtărescu, pentru că, oricum, el este cel mai răsfățat scriitor la ora aceasta. Lui Mircea Cărtărescu i s-au acordat de-a lungul timpului zeci de premii naționale, zeci de burse și excursii de „documentare literară” în „putredul” capitalism, săptămâni, luni sau ani întregi, distincții în bani, lunare, pe toată viața. El a beneficiat de zeci de traduceri ale „operei”, de zeci de prezentări dincolo, cu toate drumurile și cazările achitate de Guvernul Literar Postmodern și ICR.

Mircea Cărtărescu este singurul poet care a fost premiat pentru plagiat: cartea *Faruri, vitrine, fotografii* a primit premiul pentru debut al URSS, deși unul dintre poemele sale – *Căderea* – era plagiat în parte după Laurence Sterne (volumul *Viața și opiniile lui Tristram Shandy gentleman*, ELU, 1969, p. 194). Însă acest lung și stufos poem îi este dedicat criticului Nicolae Manolescu, așa că totul este trecut cu vederea și grabnic uitat...

Mircea Cărtărescu reprezintă într-adevăr un caz în literatura română contemporană. Dar nicidecum cazul celui jumuit de lauri, batjocorit sau umilit, ci cazul poetului căruia *i se fabrică lauri*, care primește premii mari pentru cărți de poezie mici. El este cazul poetului supraevaluat și al scriitorului favorizat în mai multe chipuri, de la debut, din vremurile roșii, și până astăzi, în democrație.

Mircea Cărtărescu, prozator, poet și publicist român, a fost propus mai an pentru înalta distincție a Premiului Nobel. Acest fapt și, mai ales, reacția vehementă a unui post de televiziune român constituie subiectul articolului „Cazul» Mircea Cărtărescu”, semnat de scriitorul Adrian Alui Gheorghe în paginile *României literare* nr. 3/18 ianuarie 2013. Un articol prin care Alui Gheorghe își exprimă solidaritatea cu Mircea Cărtărescu, prozatorul certat, beștelit, ironizat de televiziunea în cauză, nenumită totuși de semnatarul articolului.

Supărarea poetului Alui Gheorghe constă în faptul că tocmai în zilele în care s-ar fi aflat/dedus că scriitorul Mircea Cărtărescu figurează în onorabila „listă Nobel”, din care urma să fie ales premiantul, tocmai atunci un post de televiziune român și-a găsit să își pună întrebări cu privire la cheltuirea banilor alocați de ICR pentru traducerea în 15 ediții a prozei lui Cărtărescu și pentru lansarea în străinătate a cărților semnate de prozator.

Voi prezenta și discuta mai jos modul – întemeiat sau nu – în care prozatorul este apărat de semnatarul articolului menționat, dincolo de propriile aprecieri asupra operei lui M.C.

„Argumentele” apărării lui Mircea Cărtărescu

„Cât de jos poate să decadă o nație, un individ, ca să judece murdar un artist chiar în momentul în care acesta îl reprezintă la nivel planetar?”, se întreabă, indignat, Adrian Alui Gheorghe.

Dar înfierarea de către Alui Gheorghe a națiunii decăzute, care „judecă murdar un artist”, nu are

sens decât atunci când cel hulit de către națiunea decăzută chiar este un artist, atunci când el este cu adevărat o valoare, atât pentru națiune, cât și pentru Alui Gheorghe, cel care acuză națiunea tocmai în numele presupusei valori a artistului/prozatorului.

Înțelegem că pentru națiune, mai bine spus pentru televiziunea în cauză, M.C. nu are nicio valoare. Dar pentru Alui Gheorghe ce valoare are M.C.? Este prozatorul Mircea Cărtărescu, pentru poetul Adrian Alui Gheorghe o valoare, așa încât apărarea lui să aibă sens și temei?

În articolul său, Alui Gheorghe emite o serie de judecăți asupra valorii nobelizabilului. Iată ce crede, negru pe alb, Alui Gheorghe:

„Nu contează cât de mare e Mircea Cărtărescu, cât e de citibil, cât e de «nemuritor». Va da seama, peste o vreme, opera lui. Eu, personal, îl prefer pe poetul Mircea Cărtărescu, în detrimentul prozatorului. Poate că e genial în ambele genuri, poate că nu e în niciunul. Dar cine decide acest lucru? Timpul, piața de carte, critica literară, istoria literară? Deocamdată e validat de cititori din douăzeci de țări, acolo unde i s-au tradus cărțile.”

Acestea sunt „argumentele” apărării prozatorului M.C. de către Adrian Alui Gheorghe și tocmai pe ele le vom discuta mai jos pentru a vedea cât de solide sunt și dacă pe ele se poate întemeia înalta poziție nobel-istă în care prozatorul a fost pus. Cu ce argumente îl apără, așadar, Alui Gheorghe pe ales? Să le luăm pe rând.

„Nu contează cât de mare e Mircea Cărtărescu” sau
Despre o apărare fără argumente

1. „Nu contează cât de mare e Mircea Cărtărescu.”

Ba tocmai asta contează, pentru că nu propui pe oricine la marele Premiu Nobel, ci propui un scriitor pe care îl consideri de valoare, de mare valoare! Altfel va trebui să admitem că Nobelul se acordă scriitorilor mediocri.

2. „Nu contează cât (...) e de citibil.”

Ba contează, pentru că pornind de la „citibilitatea”, așadar de la coerența (inteligibilitatea) textului pe care alesul îl semnează, putem spune dacă acesta are sau nu valoare. Firește, nu cred că inteligibilitatea sau coerența unui roman se confundă cu valoarea, pentru că sunt atâtea romane inteligibile, dar fără valoare. Dar un roman valoros este, totuși, un roman coerent, inteligibil. Iată de ce afirmația „Nu contează cât (...) e de citibil”, așadar cât de coerent este M.C. în proza pe care o scrie, este o afirmație hazardată.

Dar Adrian Alui Gheorghe pomenește de „citibilitate” tocmai pentru că știe că proza lui M.C. nu prea este citibilă! Chiar Mircea Cărtărescu recunoaște în emisiunea *Conversații esențiale* (TV DIGI 24, februarie 2013) că până și prietenii lui (optzeciști-postmoderni) abia dacă reușesc să citească 30-50 de pagini, din cele aproximativ 1.000 ale faimoasei trilogii *Orbitor*.

„Orbitor este o carte pentru foarte puțini

oameni, pentru că ea își lasă cititorii pe parcurs. Foarte mulți, chiar și unii prieteni ai mei, mi-au spus: *N-am putut să trec de 30 de pagini; sau de 50 de pagini*. Singurul care poate să treacă prin toate paginile, spun asta ironic, sunt eu însumi.”

3. „Va da seama, peste o vreme, opera lui” „cât de mare e Mircea Cărtărescu, cât e de citibil, cât e de «nemuritor”.

Nu viitorul dă seama pentru propunerea unui autor la Premiul Nobel, ci prezentul! Tocmai prezentul, adică cei care, acum, l-au propus pe Cărtărescu la marele premiu. Nobelul se acordă, ca orice alt premiu, de altfel, pentru valoarea pe care o demonstrezi în pre-clipa acordării premiului, iar nu pentru valoarea pe care opera ta s-ar putea să o aibă la „sfârșitul veacurilor”.

4. „Eu, personal, îl prefer pe poetul Mircea Cărtărescu, în detrimentul prozatorului”.

Dacă îl preferi pe poetul Cărtărescu, în detrimentul prozatorului Cărtărescu propus la Nobel, atunci înseamnă că, de fapt, te îndoiești de valoarea prozatorului. Și, de vreme ce te îndoiești de valoarea lui, cu ce argument îi mai aperi poziția nobel-ismă în care a fost pus și faptul că, tocmai pentru câștigarea acestei poziții, nu opera poetică, ci proza este aceea care i-a fost tradusă în 15 ediții?

5. „Poate că e genial în ambele genuri, poate că nu e în niciunul.”

Abia ce ai spus că nu crezi în proza lui, că te-ai și răzgândit, anunțându-ne că „Poate că e genial în ambele genuri”. și după ce te-ai răzgândit astfel, te răzgândești iarăși, spunându-ne că nu e genial în niciun gen literar.

Dar cu „poate că e genial în ambele genuri” și cu „poate că nu e genial în niciunul”, Adrian Alui Gheorghe ne arată că este de-a dreptul debusolat și nehotărât în evaluările sale. Oare elita națională care l-a propus pe M.C. la Premiul Nobel a gândit tot așa, adică „poate că e genial în ambele genuri, poate că nu e în niciunul”? Oare a fost și ea la fel de debusolată în aprecierea valorii lui M.C.?

6. „Dar cine decide acest lucru (genialitatea, valoarea celui propus la premiu – p.m.)? Timpul, piața de carte, critica literară, istoria literară?”

Asupra valorii alesului pentru Nobel se pronunță mai întâi elita națională, pentru că ea este aceea care face propunerile pentru Premiul Nobel și pentru traducerea și desfacerea/promovarea operei celui ales în străinătate. Cine anume este această elită? Elita care reprezintă Guvernul Literar Postmodern condus autoritar de Nicolae Manolescu și ICR dirijat de Patapievi, ultimul dintre ei finanțând cu o grămadă de bani traducerea în 15 ediții a operei prozatorului M.C.! Să cred că Adrian Alui Gheorghe nu cunoaște aceste lucruri?

Această elită nu e cuprinsă de îndoieli asupra valorii prozatorului Mircea Cărtărescu, așa cum este Adrian Alui Gheorghe. Ea este sigură că Mircea Cărtărescu este o valoare și că el merită chiar Premiul Nobel. În *Istoria critică a literaturii române*, Nicolae Manolescu, criticul care l-a cărat în spate pe M.C. de la debut până în anticamera Nobelului, spune, de pildă, că M.C. este un mare prozator.

7. „Deocamdată e validat de cititorii din vreo douăzeci de țări, acolo unde i s-au tradus cărțile”.

Dacă ICR va fi cheltuit sute de mii de euro, poate și mai mult, pentru promovarea literaturii lui M.C. dincolo, atunci s-ar putea ca el să fi fost într-adevăr vândut dincolo, însă faptul că proza acestui

autor a fost sau nu *validată* de acei cititori cine ni-lar putea garanta? Atâta vreme cât prietenii de acasă, colegii de generație cu „levantinul”, nu prea trec de 30-50 de pagini din *Orbitor*, e greu să ne închipuim că au fost mai norocoși cititorii străini... Adică mai deștepți. „*Orbitor* este o carte pentru foarte puțini oameni” – spune mai sus Cărtărescu. Deci *Orbitor*-ul nu poate fi confirmat valoric, validat la nivelul *masei* receptoare din cele douăzeci de țări, așa cum crede Alui Gheorghe.

Cine te-ar crede că, pledând pentru *frumusețe*, ai tot dreptul să declari miss o *babă*?

Cele șapte argumente aruncate de Adrian Alui Gheorghe întru apărarea valorii prozatorului M.C. nu se constituie totuși ca argumente... Ba unele dintre ele contestă de-a dreptul valoarea prozatorului.

Dacă „Nu contează cât de mare e Mircea Cărtărescu, cât e de citibil”, dacă tu te îndoiști de valoarea lui ca prozator și preferi mai degrabă poezia acestuia, atunci între principiul corect în care crezi – apărarea unei valori – și ilustrarea acestui principiu cu un personaj fără valoare se cascadează o prăpastie, iar tu nu poți convinge pe nimeni că prozatorul Cărtărescu își *merită* locul în lista Nobel. Cine te-ar crede că, pledând pentru *frumusețe*, ai tot dreptul să declari miss o *babă*?

Întrebarea și totodată aprecierea „Cât de jos poate să decadă o nație, un individ, ca să judece murdar un artist chiar în momentul în care acesta îl reprezintă la nivel planetar?” este o capcană, un sofism, pentru că nu poți să acuzi națiunea care judecă murdar un artist, atâta vreme cât tu însuși *nu crezi* că este vorba de un artist!

Valorile de pe soclu

Spaima poetului Adrian Alui Gheorghe este aceea că unii vor să „coboare de pe soclu valorile”. Și pe mine mă neliniștește o asemenea tendință, atunci când este vorba de *valori*.

Dar tot atât de mult mă neliniștește și atitudinea contrară, prin care cineva – o persoană, un grup de critici/scriitori sau o instituție de cultură – urcă pe soclu false valori. și nu mă refer aici la *prozatorul* Mircea Cărtărescu, ci la situația generală în care se află acum literatura română, al cărei Guvern Literar Postmodern urcă pe soclu valori îndoielnice, mai bine spus fideli și slujitori guvernamentali. Care sunt „de valoare” tocmai pentru că slujesc Guvernul Literar Postmodern.

O întrebare stăruie totuși: de vreme ce Adrian Alui Gheorghe însuși se îndoiște de valoarea lui M.C., de vreme ce „Nu contează cât de mare e Mircea Cărtărescu”, atunci cum poate el să își facă probleme că cineva îl coboară de pe soclu pe M.C.? Dacă Adrian Alui Gheorghe se îndoiște de valoarea ca prozator a lui Mircea Cărtărescu, înseamnă că pe soclu nici nu se află un prozator de valoare, iar Alui Gheorghe nu are niciun temei să pună problema că cineva ar putea să „coboare de pe soclu *valorile*”. Adrian Alui Gheorghe ne livrează și de data aceasta un sofism...

Niciun scriitor nu a luat atitudine „împotriva canibalismului cultural”

Măhnirea poetului și publicistului Adrian Alui Gheorghe este aceea că niciun scriitor nu a luat atitudine „împotriva canibalismului cultural exercitat pe mass-media românească în momentul în care numele acestuia (al lui Mircea Cărtărescu,

p. m.) era pe o onorantă «listă Nobel»”. Nici cel puțin scriitorii din generația lui, mai ales prietenii din *Cenaclul de luni* cu care a împărțit cei mai frumoși ani, visuri, cărți, idei, sincronizarea cu poezia postmodernă a turnurilor gemene americane, pâinea și vinul singurătății, nu s-au făcut auziți în această problemă, poate traumă a colegului, a prietenului lor!

Dar nu se întrebă Adrian Alui Gheorghe de ce oare niciun scriitor nu a luat atitudine? Cei care *cred* în proza lui Mircea Cărtărescu nu au luat atitudine pentru că pur și simplu nu îi interesează nedreptatea ce i se face prietenului lor (căci poate fi o nedreptate!), iar cei care *nu cred* în valoarea „liderului” postmodernist-optzecist nu au, firește, niciun temei să îl apere.

Între aceste două posibilități, Adrian Alui Gheorghe face vizibilă o a treia posibilitate, aceea pe care o practică el însuși: apărarea „marei prozator” în fața canibalilor culturali *fără a crede în marele prozator!* Iată o situație cu totul stranie, care va dezvolta în curând în logică o nouă ramură a argumentației, dacă nu cumva absurdul și-a făcut deja treaba în această privință.

În țara cu un singur scriitor sau Mircea Cărtărescu, un scriitor favorizat

Din punctul meu de vedere, pe care mi-l permit abia acum, la final, nu cred că trebuie să-l plângem foarte tare pe Mircea Cărtărescu, pentru că oricum el este cel mai răsfățat scriitor la ora aceasta.

În ce constă „răsfățul” cu pricina? Lui Mircea Cărtărescu i s-au acordat de-a lungul timpului zeci de premii naționale, zeci de burse și excursii de „documentare literară” în „putredul” capitalism, săptămâni, luni sau ani întregi, distincții în bani, lunare, pe toată viața. El a beneficiat de zeci de traduceri ale „operei”, de zeci de prezentări dincolo, cu toate drumurile și cazările achitate de Guvernul Literar Postmodern și ICR.

El este, așa cum arătam și mai sus, singurul poet care a fost premiat pentru plagiat, cartea *Faruri, vitrine, fotografii* a primit premiul pentru debut alUSR, deși unul dintre poemele sale – *Căderea* – era plagiat în parte după Laurence Sterne (volumul *Viața și opiniile lui Tristram Shandy gentleman*, ELU, 1969, p. 194). Iată unul dintre motivele pentru care poetul plagiator este atât de apreciat de către Nicolae Manolescu: „De la tânărul Nichita Stănescu nici un poet nu a mai dat o impresie la fel de amețitoare că reconstruiește prin cuvintele sale lumea.” Parte din aceste cuvinte sunt, firește, plagiate.

Adrian Alui Gheorghe își denumește articolul pe care îl comentăm „Cazul» Mircea Cărtărescu”. Mircea Cărtărescu reprezintă într-adevăr un *caz* în literatura română contemporană. Dar nicidecum cazul celui jumuit de lauri, batjocorit sau umilit, ci cazul poetului căruia *i se fabrică lauri*, care primește premii mari pentru cărți de poezie mici. El este cazul poetului supraevaluat și al scriitorului favorizat în mai multe chipuri. În emisiunea *Conversații esențiale* de la TV DIGI 24, despre care am vorbit ceva mai înainte, Mircea Cărtărescu recunoaște că a beneficiat de un program extraordinar de promovare:

„Foarte important pentru mine în ultimii ani a fost că a existat o platformă profesională, bine finanțată, bine gândită și bine condusă mai ales, care, pentru prima dată în istoria culturii românești a impus cultura românească în străinătate cu o putere extraordinară, care a fost ICR, care timp de șase sau șapte ani a fost condus de Horia Patapievic. Horia Patapievic ar trebui decorat, ar trebui să i se facă o statuie pentru ce a făcut în

acești ani. El este cel care a contribuit cel mai mult la promovarea culturii românești în străinătate.”

E transparent faptul că Patapievic merită o statuie tocmai pentru că l-a promovat în primul rând pe Mircea Cărtărescu! Dacă ICR nu l-ar fi pus pe soclu tocmai pe el, nici M.C. nu ar fi făcut demersuri pentru statuia lui Patapievic. Patapievic și Cărtărescu fac schimb de statui. Eu, care nu joc în nicio tabără, recunosc faptul că eseistul și echipa sa au făcut totuși lucruri memorabile în privința promovării culturii române în străinătate.

Promovarea excepțională a lui M.C. reprezintă într-adevăr un *caz* în literatura română: cazul scriitorului *favorizat* de ICR, în contextul în care avem câțiva scriitori – Augustin Buzura, Nicolae Breban, George Bălăiță... – care nu ar fi nicidecum de ignorat din punct de vedere valoric și care nu au trecut fluierând pe lângă vremurile roșii, așa cum a făcut alintatul vremurilor roșii, M.C., cel purtat pe umeri de câțiva critici notorii, de la nașterea sa prematură în *Cenaclul de luni* și până astăzi, cel premiat deUSR pentru plagiatul din cartea de debut!

În timp ce Editura *Cartea Românească* aUSR este rezervată fidelilor unei anumite persoane care ține hățurile și unii dintre scriitori o duc de azi pe mâine, Mircea Cărtărescu are parte de toate favorurile posibile în monedă națională, euro sau dolari și este căinat la TVR 1 de către librarul Liiceanu și dirijorul IRC. În acest context, a-l jeli pe Cărtărescu pentru situația în care este pus de către un post TV mi se pare un act de prost gust. Nu *el* este scriitorul aflat în cea mai nedreptățită situație literară și existențială! Chiar asta era marea problemă a literaturii contemporane? Să-l jelim, să-l bocim în presă sau la TV pe răsfățatul și milionarul Cărtărescu, pe cel căruia i s-au finanțat o bună parte din cele 15 ediții traduse dincolo și toate excursiile literare, când scriitori ca Liviu Ioan Stoiciu, de pildă, sunt dați afară fără motive din redacțiile în care lucrează? A luat cineva vreodată atitudine, la vremea aceea, în *România literară* în favoarea scriitorilor cu adevărat maziți? Mai bine ne-am opri asupra valorilor culturii române cu adevărat nedreptățite.

Să nu-l mai căinăm pe mult-favorizatul Cărtărescu, pe „liderul” optzecist, care pentru a-și propulsa/internaționaliza opera scrie de ani de zile articole politice în favoarea partidului care îi finanțează opera.

Într-un interviu recent din revista *Tribuna* (nr. 254/aprilie 2013) Zoe Petre vorbește despre cei pe care ICR condus de Patapievic îi „remunera cu mii de dolari ca să-și prezinte propria carte în străinătate”. Așadar, pe lângă faptul că ICR le traducea unor scriitori gratis volumele, că le asigura gratis lansarea dincolo a cărților, el le mai și răsplătea acestora, cu câteva mii de dolari, efortul de a citi în fața publicului străin.

Prozatorul Radu Aldulescu vorbea într-un articol publicat în *România literară* (nr. 5/2013) despre „Activiști culturali specializați în jocuri ale politicilor culturale”, iar într-un interviu din *Tribuna* (nr. 250/februarie 2013) despre „transformarea României în țara cu un singur scriitor”. La cine credeți că se va fi referit?

comentarii

Mărturisiri inedite ale lui Cioran din texte cunoscute și complet necunoscute

Isabela Vasiliu-Scraba

Motto: "Orice aş face nu pot să cred în legi /fizice/; universul nu dănuie decât printr-o intervenție supra-naturală...Il n'est rien que j'aime autant chez Pascal que son dégoût des sciences...Il est incroyable à quel point je pense à Pascal. Ses thèmes sont les miens, et ses tourments aussi. Ce qu'il a du souffrir, si j'en juge d'après moi!" (Cioran, *Cahiers*, 17 iunie 1965).

După ultima vizită pe care filozoful Constantin Noica i-o făcuse la Monaco, George Săndulescu și-a amintit că unchiul său Noica îi spusese despre Emil Cioran că e singurul om care nu „face impostură”, nu vorbește despre lucrurile pe care nu le stăpânește, că întotdeauna Cioran a știut mai mult decât a etalat verbal sau în scris (*Noica Anthology*). În jurnalele de taină ale lui Emil Cioran publicate de Gallimard în 1997 găsim o notație despre „Papa existențialistilor” pe care el îl considera lipsit de profunzime: „Ce qui me gêne chez Sartre c'est qu'il veut toujours être ce qu'il n'est pas” (Cioran, *Cahiers. 1957-1972*, Gallimard, Paris, 1997; *Avant-propos de Simone Boué*, p. 489). Mai aflăm și observația (ținând de domeniul „gândirii desfășurate” la care Cioran ar fi renunțat de mult, dacă ar fi să ne luăm după niște afirmații ale sale în care pune aforistica, gândirea condensată, deasupra filozofiei care necesită argumentarea ideilor): „J. P. Sartre écrit sur la mort: la non-valeur la plus absolue. La formule est fautive également quant au fond et à la forme. On ne peut pas dire: le plus absolu; c'est comme on disait: le plus infini. Quant à dire que la mort est une non-valeur c'est une pure absurdité” (p.5 07). În *Caietele* scrise în perioada 1957-1972, Emil Cioran notează rolul avut de lectura lui Șestov în decizia sa de a renunța la filozofie. Pe când era bursier la studii post-universitare, el îi scria autorului *Cenzurii transcendente* că este într-atât de cucerit de „o pasiune profetică de Vechi Testament” încât își simte umbrită bucuria pentru idei filozofice noi. Incapabil de a uita de sine, odată intrat pe tărâmul ideilor își percepe în mod fatal prezența subiectivă. De aceea lumea ideilor ar fi ajuns să-i trezească melancolii în loc să-i lumineze gândirea (Cioran către Lucian Blaga, 1 iunie 1934, Muenchen).

Citind în primăvara anului 1967 o *Arheologie a științelor umane* (carte de succes analizată în 1988 de studenții belgieni la un seminar special), „pesimistul de serviciu al unei lumi în declin” (cum îl catalogase Țuțea, un bun prieten din România) se distrează pe seama lui Michel Foucault observând cum acest filozof ținea să-și epateze auditoriul (și cititorii) cu expresia „finitude anthropologique” ori ce câte ori ataca în *Les mots et les choses* (1966) problema nimicniciei omului („misere de l'homme”, precizează Cioran).

Autorul *Căderii în timp* (*La chute dans le temps*, Gallimard, Paris, 1964), titlu care trimite la gândirea lui Nae Ionescu (1), remarcă citindu-l pe Foucault (profesor universitar răpus de SIDA în

1984, la 58 de ani) că dintre toate imposturile, cea mai rea este cea a limbajului (2). Pentru că o asemenea impostură este imperceptibilă „abrutizaților vremurilor noastre” (Cioran). Apoi și-a amintit probabil de faimoasele prelegeri ale lui Nae Ionescu (3), pe care îl mai însoțea la cursuri fără să-i fie asistent, fascinat de naturalitatea cu care acesta expunea ideile cele mai subtile într-o românească pe înțelesul tuturor. Acum, la cincizeci și șase de ani, Cioran imaginează (cu umor subtil) mizeriile și ostracizarea la care ar fi supus un filozof occidental care ar îndrăzni să folosească limbajul curent: Abandonarea „imposturii lingvistice” i-ar putea servi aceluși nefericit drept bun prilej de a pricepe „finitudinea antropologică” pe propria-i piele (Cioran, *Cahiers*, 1997, p. 502).

Simone Boué, de care Cioran (1911-1995) s-a îndrăgostit în 1942 și cu care a fost împreună până la sfârșit, spunea în 1996 (<http://dodille.fr/Etudes/?p=717>) că Cioran era vesel, că nu era de loc sinistru precum îl arătau cărțile sale. Și genialul Petre Țuțea credea că se prefăcea că ar fi disperat (4), în timp ce un alt vechi prieten, poetul Horia Stamatu (1912-1989), scrisese despre Emil Cioran că este pesimistul cu cel mai mult umor, din câți pesimiști a cunoscut vreodată (5).

Într-o însemnare din jurnalele sale de taină, Emil Cioran scria prin anii șaizeci că în lume el ar purta masca omului amabil cu cei din jur: „Je joue dans le monde le brave type. L'affabilité est mon masque. Il est vrai que j'en ai assez d'être sinistre – ce que je suis toujours quand je reste seul” (*Cahiers*, Gallimard, 1997, p. 261). Mărturisirea ne pare însă a fi doar pe jumătate adevărată, dacă ținem seamă de „ultimele” noutăți despre sine pe care Cioran i le transmitea două decenii mai târziu profesorului Alexandru Mateescu Frâncu (6), un prieten din tinerețe stabilit în America de Sud:

Paris, 22 juin 1989
„Mon cher ami,
Merci pour ta lettre et pour l'envoi de l'article qui Elle a négligé de me faire parvenir. Le plus probable est qu'on s'est trompé d'adresse. Quoi qu'il soit, a Rio on est plus à la page qu'à Paris. On y est aussi plus jeune... Signe de vieillesse: il m'est impossible de lire un roman, si remarquable soit'il. Par contre je dévore le moindre livre de mémoires.

Un autre symptôme significatif, voir inquiétant: une fatigue injustifiée, une impossibilité croissante de m'accrocher à la moindre illusion. La lucidité excessive est un signe, inquiétant, de même que la diminution de toute envie de voyager. Ce que, heureusement, je n'ai pas perdu, c'est l'envie de rire. Quand elle m'abandonnera, je savrai que je suis fichu. Je suis encore attaché à la langue allemande, dans ton élève peut me faire signe.

Cu prietenia de totdeauna,
Cioran”

De fapt buna dispoziție nu exclude dispozițiile mai sumbre, nici momentele de gravitate sau chiar de „har”. E suficient să ne gândim cât îi era de drag Pascal lui Cioran care-l vedea ca pe un sceptic încăpățânat să creadă, chiar „agățat de credință cu disperare” (Cioran la Tübingen). În *Demiurgul cel rău* scrisese că mântuirea nu-i este indiferentă. Dacă ar fi sigur că îi este, ar fi de departe cel mai fericit om din lume. Încă și mai limpede, Cioran notase că „tot ce vine din religie și mistică e copleșitor de profund”. *Caietele* descoperite și publicate de Simone Boué cuprind o mulțime nesfârșită de însemnări cu un conținut ideatic asemănător. În 14 febr. 1967 Cioran notează că „La Prédetermination me fascine, autant qu'autre fois le Malheur. En réalité c'est le même mot. Ne pouvoir être autre qu'on est. Je suis interchangeable, et j'en souffre à chaque instant. Donnez-moi un autre moi-même!” (p.472). Altă dată observă că împrejurările îl silesc să tot vorbească de politică, deși pe el nu-l interesează propriu-zis decât problemele religioase: „Ne m'intéressent que les questions religieuses, et les circonstances font que je ne parle que de politique” (Cioran, *Cahiers*, Gallimard, 1997, p. 302).

De la fratele său - chinuit fără nicio vină șapte ani în „universitățile lui Teohari Georgescu” (Petre Pandrea) unde i-a fost dat și sori lui Cioran să fie „reținută”, bătută, înfometată și ținută iarna în frig patru ani fără condamnarea niciunui proces -, s-a aflat că Cioran a avut la viața lui patru experiențe mistice. Una se poate bănui în 1965 când amintește aluziv de acel 23 noiembrie trăit de Pascal invocându-i numele pe 17 iunie, la o lună după ce scrisese: „Je suis dans un état ou physiquement (sublinierea lui Cioran) je comprends qu'on puisse transporter des montagnes – par delà toutes les métaphores de la foi. Empêchez – moi Seigneur, de succomber à ce Feu, à mon feu ou au Tien – qui sait ?” (16 mai 1965).

În 1966 Emil Cioran îi trimite uneia dintre ficele lui Mircea Vulcănescu acea scrisoare a căruia text se rotunjește perfect într-un eseu, început cu evocarea unei pilde inițiatice despre posibilitatea de existență a unor suflete neîntinate de păcatul strămoșesc și dezvoltat prin descrierea Grădinii Raiului pornind de la o amintire legată de Mircea Vulcănescu (7). Un an mai târziu consemnează în caietele ascunse în camera sa mărturisirea: „J'ai cherché l'absolu – point de doute la-dessus. Et plus je le cherchais, plus, par dépit ne pouvoir y atteindre, je reculais vers la doute, (Cette poursuite, il est étrange que je la mette en passe, alors qu'elle continue dans exactement les mêmes conditions qu'avant” (24 mai 1967, p. 512) precum și atenționarea că „numai un spirit religios îl poate înțelege” (28 aug. 1967).

În primăvara lui 1967 se pare că Cioran a mai avut una dintre cele patru trăiri mistice de care vorbește fratele său. Aceasta trebuie să se fi întâmplat pe 28 martie 1967. Cioran camuflează oarecum trăirea bucuriei dumnezeiești, lungind pasajul printr-o disecare conceptuală pe care o notează imediat după misteriosul text despre grația „venită nu se știe de unde” care ne confiscă pentru o oră sau două. În continuare Cioran teoretizează că bucuria ar veni omului de la Dumnezeu iar tristețea de la demon. Apoi deplasează ideea într-un registru doar aparent mai puțin grav, sesizând că trăirea bucuriei îi dă acesteia atâta substanță și realitate încât îi vine să creadă în existența lui Dumnezeu din pură recunoștință pentru această bucurie atât de densă

și atât de plină, „si divinement lourde, qu'on ne peut pas la supporter sans une référence suprême”(p. 490).

Bănuind că la traducerea în românește asemenea notații vor căpăta sensul dorit de un traducător lipsit de coardă religioasă, în aceeași zi Cioran scrisese în caiet (p.489) că un text tradus încetează să fie al autorului. Era exact ceea ce notasem și eu citind acum un an frazele fără sens aparținându-i traducătorului Andrei Cornea și puse pe seama lui Platon de Editura Humanitas (8). Un lucru similar (dar mai puțin grav) s-a văzut recent la republicarea textului ca „inedit” (9) scris de Emil Cioran despre Noica. În 1987 Cioran rotunjise eseuul său despre lipsa de modestie a filozofului Constantin Noica în jurul observației după care „la modestie profonde ne laisse pas les traces, elle est incompatible avec la création de quelque ordre soit-elle”. Textul, citit la Radio Europa Liberă de Monica Lovinescu după trecerea lui Noica în lumea celor drepti, cuprindea fraza: „De même qu'on ne peut pas imaginer un saint désappointé, de même on ne peut figurer un GRAND philosophe modeste”. La traducere a fost însă lăsat de-o parte adjectivul ‘Mare’, de ca și cum Emil Cioran nu l-ar fi considerat astfel pe filozoful Noica, despre care era convins că s-a retras din lume (10) ca s-o cucerească de la distanță. Exact ceea făcuse însuși Cioran, retrăgându-se din fața avalanșei de premii literare, spre a cuceri pe veci tărâmul literar.

Note:

1. vezi capitolele despre „Căderea în timp” în vol.: Isabela Vasiliu-Scraba, *Metafizica lui Nae Ionescu în unica și în dubla ei înfățișare*, Ed. Star Tipp, Slobozia, 2000, <http://www.isabelavs.ro/>

Nae_Ionescu/CUPRINS.html, precum și cele scrise despre Cioran în capitolul Isabela Vasiliu-Scraba, „*Ideile - un decor variabil în opera lui Emil Cioran*”, <http://www.isabelavs.ro/Discip/CAP8.html>, din volumul bilingv ce se găsește în mari biblioteci europene și americane: *În labirintul răstângerilor. Nae Ionescu prin discipolii săi: Petre Țuțea, Emil Cioran, C. Noica, Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu și Vasile Băncilă*, Ed. Star Tipp, 2000, pp. 36-56 care se poate citi pe internet la <http://www.isabelavs.ro/Discip/discip.html>.

2. Față de „impostura lingvistică” a unui profesor de la College de France în spatele căreia s-ar ascunde o prețiozitate ridicolă, la Institutul de Istoria Religiilor (de „sub cupola Academiei”) improprietatea termenilor divulgă incultura filozofică. Evenimentul major al primăverii anului 2013, dacă ne luăm după „Evenimentul zilei”, ar fi fost acela că istoria religiilor coordonată de ex-ministrul Pleșu a produs primul masterat. Articolul postat pe 3 aprilie 2013 o citează pe conducătoarea masteratului-eveniment explicând că prin „studii aplicat al religiei” asezonat (adică „în dialog”) cu „metodele de investigare cele mai recente din știință” s-ar ajunge la o... *salată* (ceva vizibil și descriptibil) *mistică* (indescriptibilă). În fapt, ea a denumit *salata mistică* prin termeni ceva mai impozanți: I-a zis „fenomenologie a minții” (<http://www.evz.ro/detalii/stiri/andrei-ple-su-printre-dascalii-primului-masterat-de-studii-religioae-din-romania-1031107.html>), fără să-i treacă prin cap că „minte” e ceva care nu apare (ceva ce nu este „fenomen”). Iar afirmația specialistei după care Mircea Eliade ar fi fost interesat de „fenomenologia minții” este, desigur, de o prostie *fenomenală* (i.e. vizibilă de la o poștă). I.D. Sârbu (fost deținut politic opt ani fără nicio vină, întâi student și apoi apropiat al filozofului Lucian Blaga) observase că „prostia cea mai modernă e legată de putere, de bibliografie la zi, de titluri și patalamale” (*Adio Europa!*). Anticii, cu doctrinele lor „impregnate de misticism” (Emil Cioran), făceau din mintea omenească un derivat al lumii inteligibile. Și nici măcar *philosophia garrula* (după expresia lui Anton Dumitriu) a vremurilor noastre n-a încercat să-i definească esența, să-i schițeze „fenomenologia”.

3. În iunie 1990 Cioran era înregistrat (vezi Radu Portocală, *Cioran: Sfârșitul furat*, în vol. *Emil Cioran în conștiința contemporanilor din exil*, București, Criterion Publishing, 2007, p. 257-262) spunând că îi este imposibil să-și imagineze o universitate fără Nae Ionescu (vezi vol.: *Nae Ionescu în conștiința contemporanilor săi*. Crestomație de G. Stănescu, București, Criterion Publishing, 1998, p. 116-120).

4. La vremea când marginalizatul Petre Țuțea (care făcuse nevinovat 13 ani de detenție politică, pedepsit retroactiv pentru fapte care la data săvârșirii nu constituiau infracțiuni) era hăituit de Securitatea (care-i confiscă periodic manuscrisele), Emil Cioran își amintea de el. Lui Constantin Noica îi povestea într-o scrisoare de anii când a fost bursier la Berlin. În Germania Cioran s-a întâlnit cu Petre Țuțea, prietenul său cu care concepuse *Manifestul crinului alb*. Cioran i-a povestit lui Noica pe 13 iulie 1970 de greutatea pe care a avut-o în a se exprima din nou în germană, după „blocarea” și „sufocarea” limbii lui Goethe prin „limba noastră vorbită cu verva savantă” a lui Țuțea (Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, București, 1995).

5. vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *La centenarul nașterii poetului Horia Stamatu. Ciudățeni post-comuniste*, în rev. „Acolada” (Satu Mare), 9/2012, p.19, sau <http://www.isabelavs.ro/Articole/IsabelaVS-Centenar6%20Horia%20Stamatu.htm>.

6. despre jurnalistul și Profesorul Univ. Dr. Alexandru Mateescu Francu (n. 12 iun. 1914), distins de președintele Emil Constantinescu și premierul Mugur Isărescu cu „Ordinul național pentru merit” (Monitorul Oficial, Nr.648/ 12 dec. 2000), vezi Adrian Irvin Rozei, *L'amié d'un grand homme est un bienfait des dieux*; http://ro.altermedia.info/cultura/lamitie-dun-grand-homme-est-un-bienfait-des-dieux_7159.html precum și înregistrarea de pe youtube http://www.youtube.com/watch?v=w0O_gLroSck

7. În volumul publicat de Editura Humanitas, unde scrisoarea lui Cioran din 1966 (în traducerea Margaretei Ioana Vulcănescu) a fost tipărită (v. Mircea Vulcănescu, *Ultimul cuvânt*, Ed. Humanitas, București, 1992, p. 165-167), ea apare cenzurată, mania de a tăia pasaje din textele marilor personalități fiind permanent încurajată în comunism. În cartea scoasă de fosta Editură „Politică” întâi a fost cenzurată povestea hasidică despre Adam și pomul cunoașterii. În ea se zice că atunci când primul om cuprinzând în el sufletele tuturor oamenilor s-a apropiat de pomul cunoașterii binelui și răului, sufletul lui Ball-Shew-Tov s-ar fi desprins și așa s-a întâmplat că numai acest suflet nu a luat parte la păcatul primordial. Odată cu îndepărtarea micii povestiri hasidice a dispărut și baza pe care Emil Cioran a înălțat structura ideatică a eseului său, pornit de la premiza că nu toți oamenii sunt urmașii lui Adam de după căderea în păcat și că, într-un mod cu totul excepțional, este posibil - cum spune povestea hasidică - să fi rămas în rai un suflet neprihănit. Din compararea scrisorii mutilată de Humanitas cu originalul francez inclus la sfârșitul unui volum de Mircea Vulcănescu scos în anul 2000 de Editura Crater a d-lui Ion Papuc (v. *Ultimul Cuvânt*, 2000, ediție îngrijită de Măriuca Vulcănescu) se mai observă cenzurarea pasajului în care Emil Cioran îl înfățișează pe Mircea Vulcănescu în Parcul Versailles. Prin 1939, cu ocazia unei plimbări în oaza de verdețată a acestui parc, Mircea Vulcănescu ar fi făcut o inedită teorie a Paradisului. Lui Cioran expunerea prietenului său i-a părut memorabilă. Astfel că la un sfert de veac și-a amintit de ideea vulcănesciană a faliei metafizice pe care o implică Raiul, falie care-l face să semene unei monade cu o singură fereastră spre Dumnezeu. Or fereastra Raiului de care vorbea atunci Mircea Vulcănescu n-ar fi putut fi știută decât de cei aleși. Ea ar fi fost - ca să spunem așa -, dovada de netăgăduit că Vulcănescu știa despre Paradis lucruri pe care alții n-aveau cum să le știe. (v. Isabela Vasiliu-Scraba, *Emil Cioran prophète de la vraie sainteté (à propos de Mircea Vulcănescu)*, în rev. „Origini. Romanian Roots”, vol. XV, Jul.- Dec. 2011, pp. 22-25; precum și rev. „Acolada” (Satu Mare), 5/2011, p. 25; sau <http://www.isabelavs.ro/Articole/IVS-CioranColocvui5a.htm>).

8. v. Isabela Vasiliu-Scraba, *Noica printre oamenii mici și mari ai culturii noastre, la 25 de ani de la moarte*,

Ea

în rev. „Acolada” (Satu Mare), 2/2012, p.19 ; sau <http://www.isabelavs.ro/Articole/IsabelaVS-25aniNoica4.htm>.

9. vezi articolul jurnalistului I. Spânu postat în 5 iunie în „Cotidianul” despre revista „România literară” care „renunță la originalitate” și publică texte care au mai fost publicate <http://www.cotidianul.ro/nicolae-manolescu-publica-un-text-inedit-care-a-mai-fost-publicat-de-doua-ori-215100/>. Expresia „renunță la originalitate” am citat-o din textul unei clujence care scria că Revista „Tribuna” ar „renunța la originalitate”, text on-line cu „particularitatea” că exact ceea ce era prezentat în prima parte a articolului ca indiciu al lipsei de originalitate, în final era înfățișat drept o practică uzuală a revistei „Observatorul Cultural” care și ea „renunță la originalitate”. Or tocmai revista bucureșteană era dată drept model demn de urmat la Cluj. Referitor la sporirea calității unui text mai elaborat (situație neobservată de confuza autoare la citirea „Tribunei” scoasă de dl M. Arman și dl Livius George Ilea), se știe că Mircea Eliade (pe când coordona cele 16 volume ale Enciclopediei Religiilor apărută în SUA în 1987) văzând numărul sporit de cuvinte la puținele fișe pe care i le dăduse tânărului Culiianu să le scrie, l-a trecut drept autor și pe cel care îmbunătățise calitatea textului compilat de Culiianu. De aceea fișele profesorului de română de la Groningen apar în general cu dublă semnătură: Culiianu și Cicerone Poghiric, mai în temă cu istoria religiilor decât I.P. Culiianu, „un peu ‘securist’ sur les bords” (vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Himera discipolului de la Făltiniș, prilej de ironie din partea lui Noica* <http://www.isabelavs.ro/Articole/IsabelaVS-himera2Scoalapaltinis9.htm>

10. v. Isabela Vasiliu-Scraba, *Pelerinaj la Păltinișul lui Noica*, sau <http://www.isabelavs.ro/Articole/inculturaPaltini56.htm>

(Sursa www.isabelavs.ro)

cărți în actualitate

Hermeneutica parabolilor lui Iisus (III)

Theodor Codreanu

Dumnezeu este *absența care devine prezență prin așteptarea ta*¹. Ceea ce nu înțeleg cele cinci fecioare „nebune” în așteptarea Mirelui (Matei 25, 1-13). Ele nu au înțelepciunea celorlalte cinci și nici pe a agricultorului care știe să aștepte în „cercul mare” al creșterii plantelor: „Evidența istorică dislocă *inevidența* eshatologică.”² Fiindcă „Numai cel care așteaptă, mereu treaz, e pregătit pentru ceea ce vine pe neașteptate.”³ Nu e vorba să ai neapărat „geniul așteptării”, ci doar *umilitatea* ei. Problema reală însă e cine așteaptă cu adevărat: omul sau Dumnezeu? Se pare că răspunsul la această întrebare face diferența dintre creștinismul occidental și ortodoxie, între catedrala gotică și cea bizantină, între căutarea transcendentului *ascuns* în înalt (ogiva gotică) și transcendentul care *coboară* (cupola bizantină). Paradoxal, creștinul occidental, în activismul său, e cel care *așteaptă*, pe când în ortodoxie Dumnezeu „micșorat” *așteaptă*. Un existențialism al așteptării nu se putea naște decât în Occident (v. emblematica piesă a lui Samuel Beckett *Așteptându-l pe Godot*). Lui Andrei Pleșu îi place distincția lui Andrei Scrima între *ortopraxie* și *ortodoxie*, între *faptă* și *contemplativitate*, identificate de el în parabolele despre casa de pe stâncă (Matei 7, 24-27; Luca 6, 47-49), în cea despre turn și împăratul la război (Luca 14, 28-32), și a celor doi fii (Matei 21, 28-32). Așadar, iarăși câmp liber pentru distincții *dilematice* și nuanțări, în care Andrei Pleșu excellează.

Autorul nu are încredere în Biserica-ceremonie, încredințat fiind că Dumnezeu ar alege, mai degrabă, o „comunitate neglijență ritual, dar cuviincioasă”⁴. Mă tem însă că afirmația implică o dublă inadecvare, centrată pe spiritul schizoid/dilematic al culturii europene, care a creat, la noi, celebra teorie maioreșciană a *formelor fără fond*: pe de o parte, Biserica fără *liturgic* nu există, iar pe de alta inexistența ceremoniei degradează *credința* mai jos chiar decât mitologia. O „comunitate cuviincioasă” fără *ritual* este o utopie, pur și simplu, după cum o cădere mai jos de *religie* este ritualul fără „sâmburele de adevăr”. Asta și arată respingerea jertfelor nu numai de către Iisus, ci și de către Dumnezeu-Tatăl în fața promiscuității din Sodoma și Gomora (Isaia 1, 11-15). Andrei Pleșu simte permanenta amenințare a degradării credinței în *ideologie* și comentează, în stilul său caracteristic, în partea a II-a, „parabola ca subminare a ideologicului”. Acolo unde ideologicul e biruitor, se produc nenorocirile în istorie. Între marile ramuri ale creștinismului, cel mai vulnerabil, din acest punct de vedere, este protestantismul⁵. De aici însă nu se poate conveni, cum se întâmplă din secolul al XVIII-lea încoace, că asistăm la eșecul creștinismului și că acesta trebuie urgent înlocuit fie de raționalismul ateu, fie de o nouă religie universală de tip New Age. Principalul argument, pe care l-a nutrit, la vremea lui, și Friedrich Nietzsche (devenit, de aceea, idolul gândirii postmoderne), este dificultatea omenirii de a îndeplini exigențele creștinismului, din care cauză acesta ar trebui să rămână doar pentru o minoritate de tip esoteric. Spre o astfel de soluție ne-ar îndemna însuși Mântuitorul, crede Andrei Pleșu: „A-L urma pe Iisus e, prin urmare, o încercare grea, iar El nu o ascunde.”⁶ și mai mult decât atât: „Iisus își face *contra-propagandă*. El Se oferă tuturor, dar atrage atenția că drumul alături de El este o cursă epuizantă, o opțiune pentru

sacrificiu.”⁷ Andrei Pleșu împărtășește, din acest punct de vedere, teza lui T.W. Mason preluată prin intermediul lui K. Snodgrass. Aserțiunea poate părea valabilă doar în măsura în care e cu mult mai ușor a urma pe Diavol. În realitate, e cu mult mai complicat și mai dificil a-l urma pe Diavol, omul lăsându-se ispitit de calea *ocolită*, nu de cea *dreaptă*. O asemenea alegere face obiectul, bunăoară, al celebrului poem macedonskian *Noaptea de decembrie*. Acolo, calea cea dreaptă e martiraj și sacrificiu. Dar Iisus a adus Vestea cea Bună: că nu dorește din partea omului jertfă, sacrificii, că nimeni nu mai trebuie să devină țap ispășitor, Crucificarea fiind capătul mitologiei. Însă, paradoxal, hermeneuții din epoca secularistă augmentează, până la extremă, mecanismul sacrificator al mitologiei și al religiilor precreștine, confundându-l pe Iisus cu Dionysos, cum o face Nietzsche. Dar Iisus nu cere decât sacrificarea *micului eu*, care este calea iubirii. Acesta este înțelesul morții și învierii lui Iisus. Părintele Pavel Florenski îl surprinde astfel privitor la propria experiență de viață, mărturisind tânărului său discipol, în scrisoarea a IV-a: „...mi se pare că am murit de mult”⁸ Mărturisirea e din 1914. Ceea ce pare o citare exactă a emistihului celebru din *Melancolie*, de Eminescu, de la 1876: *Parc’ am murit de mult*. Însă acum sunt *altul*, cu adevăratul eu, care mă salvează de diavol, de spaima de moarte: „Ca să pot muri liniștit, pe mine / Mie redă-mă!”

A sacrificia micul eu, firește, nu e ușor, însă calea de a-i rămâne prizonier/sclav este cu mult mai grea și mai complicată, ducând direct la moarte, la ceea ce Kierkegaard⁹ va numi *maladie à la mort*. Fenomenul a fost analizat și de René Girard încă din cartea lui de debut, *Minciună romantică și adevăr romanesc* (1961), apoi în marile lui cărți de maturitate, prin distincția dintre *dorința deviată* și cea *verticală*. Este o eroare să se spună că Evangheliile interzic dorințele: le interzic doar pe cele *mimetice*, „conform altuia”, care au efecte devastatoare, ca în cazul fraților biblici Cain și Abel. Cain îl ucide pe Abel din dorința de a i se substitui în fața lui Dumnezeu. Numai *imitatio Christi* distruge imitația gemenilor umani (*dublul monstruos*, cum îl numește Girard). *Dorința mimetică* este izvorul evoluției umane, calea spre libertate. Doar că dorința conform Diavolului duce la rătăcirea de eul profund și face ca omul să-și caute stăpâni în oameni, nu în Iisus. Dorințele i-au fost date omului din momentul când i-au slăbit instinctele, desprinzându-se din animalitate. Instinctul avea obiect; dorința e o abatere de la obiect, producând neliniște metafizică, ambiguitate. „Sminteala” se declanșează când, *imaturi* (hrăniți cu „lapte”, cum spun Evangheliile), ne credem „maturi”. Petru însuși intră în sminteala dorinței mimetice când e cuprins de frică, lepădându-se de Iisus și imitând prigonitorii, mulțimea ostilă Mântuitorului. Ne aflăm în plină *criză mimetică*, pe care omul precreștin o rezolvă prin mecanismul victimei ispășitoare, pentru ca aceasta, supusă principiului *toți-contra-unu*, apoi zeificată, să restabilească *ordinea* în comunitate. De aici unanimitatea prigonirii lui Iisus: „Voi toți vă smintiți întru Mine.” (Matei 26, 31). Sminteala *crucii*, căci mulțimea imită pe Seducător, Satana, care e cu mult mai ușor de imitat, dat fiind că e contra tuturor interdicțiilor. E puterea seducătoare a Diavolului asupra oamenilor. Satana însuși este *imitatorul* prim: îl imită pe Dumnezeu unic al

Vechiului Testament spre a i se substitui. Mimetismul Satanei este al violenței, fie exterioare, fie interioare. În parabola *primei pietre* împotriva prostituatei, Iisus pune stavilă imitației Satanei, declanșând *mimetismul nonviolentei*, moment crucial în depășirea crizei mimetice în afara mecanismului victimei ispășitoare. Acesta este traseul de la *refuzul realului* la acceptarea lui. Evangheliile, observă Girard, explică miturile, dar miturile nu pot explica Evangheliile. Postmodernii recad în mit, tocmai când pretind că „demitizează”, vehiculând ideea că Evangheliile sunt greu de urmat, inumane, de unde s-a ajuns la abandonarea creștinismului în favoarea unei religii mai cuprinzător „umane”, de tip New Age. În realitate, Noul Testament dă dreptate victimelor, iar mitul – persecutorilor. Saltul creștin e de la mecanismul *țapului ispășitor* la *mielul lui Dumnezeu*, căci pentru prima oară nu omul (sau altă vietate) este jertfit Zeului, ci Dumnezeu se jertfește pentru om. Între gânditorii moderni, atrage atenția Girard, Nietzsche este cel dintâi care a înțeles mecanismul victimei ispășitoare, dar el, în răspăr, a optat pentru soluția mitologică, în varianta unui darwinism social, pentru violența dionisiacă împotriva victimelor. „Adevărata filantropie – crede Nietzsche, într-un text ocolit de adepții săi – cere imperios sacrificiul pentru binele speciei – ea este aspră, obligă la stăpânire de sine, pentru că are nevoie de sacrificiul uman. Iar această pseudoomenie care se intitulează creștinism vrea să impună tocmai ca *nimeni să nu fie sacrificat*.”

Curiozitatea începe de acolo că tocmai „deconstructivității” seculari, de specie nietzscheană, ai creștinismului se erijează, astăzi, sub flamura „corectitudinii politice”, în apărători ai *victimelor*. „Inaugurarea maiestuoasă a erei «postcreștine» e o glumă, subliniază Girard. Ne aflăm într-un ultra creștinism caricatural care încearcă să iasă de pe orbita iudeo-creștină «radicalizând» preocuparea pentru victime într-un sens anticreștin.”¹⁰ Ne aflăm în fața unei soluții ideologice a preocupării fariseice pentru victime, când, în realitate, asistăm la o recădere în mitologie, cu consecințe perverse, dezastruoase. Oare campionul ideologic al preocupării pentru victime n-a fost comunismul, ca nouă religie seculară, contrapusă creștinismului? Marx, Lenin, Troțki și Stalin au crezut că ideologia lor va da lovitură mortală creștinismului. Dar, precizează Girard, „Pentru ca lumea noastră să scape într-adevăr de creștinism, ea ar trebui să renunțe cu adevărat la preocuparea pentru victime, lucru pe care Nietzsche și nazismul îl înțeleseră.” Însă nu renunță, fiindcă tocmai logica ideologică *politically correct* nu admite, chit că este o formă caricaturală de mimetism creștin erijată în anticreștinism. O încercare de a uzurpa rostul Bisericii căreia bisericile creștine par să îi cedeze pentru a nu li se spună că nu sunt în pas cu lumea modernă și postmodernă. „Un proces de decreștinare – atrage atenția Girard – se află în curs de veacuri în lumea occidentală și nu încetează să se accelereze. Nu mai e vorba acum doar de indivizi izolați care-și abandonează Bisericile, ci de Biserici întregi, cu clerul în frunte, care trec cu arme și bagaje în tabăra «pluralismului», adică a unui relativism ce se pretinde «mai creștin» decât fidelitatea față de dogmă, fiindcă e mai «curtenitor», mai «tolerant» cu religiile necreștine.”¹¹ și asta fiindcă „*Anticristul* se laudă că le aduce oamenilor pacea și toleranța pe care creștinismul li le promite, dar nu le aduce”. În consecință: „Neopăgânismul vrea să facă din Decalog și din toată morala iudeo-creștină o violență intolerabilă și abolirea lor completă constituie primul dintre obiectivele sale.” Bisericile creștine sunt în primejdia de a ceda în fața

„spiritului veacului” postmodernist, acceptând, mai mult sau mai puțin tacit, eliminarea *interdicțiilor*: „Acest neopăgânism situează fericirea în satisfacerea fără limite a dorințelor și, pe cale de consecință, suprimarea tuturor interdicțiilor”. Divertismentul *sans rivages*, confundat cu fericirea și libertatea, iată noua religie postcreștină¹². Idealul tinerilor a devenit *distracția super*, când nu e *nașpa* sau *cool*. În vreme ce hermeneuții biblici, câți au mai rămas, se izolează în esoterismul subtilităților gnostice, pretinzând că sunt *antidogmatici*. Or, fidelitatea față de *dogmă* și față de *litera* Evangheliei înseamnă creștinism: „trebuie să luăm cuvintele lui Iisus *ad litteram*”¹³. Iisus nu are nimic de ascuns. Kenoză nu are decât rolul de a vesti oamenii adevărul despre *prăbușirea Satanei* din lume, despre mecanismul mitic al victimei ispășitoare *ascuns* în Crucificare și eliminat prin Înviere: „Revelația evanghelică este întronarea definitivă a unui adevăr deja parțial accesibil în Vechiul Testament, dar despre care, pentru a se împlini, are nevoie de vestea cea bună că însuși Dumnezeu acceptă să-și asume rolul victimei colective pentru a salva întreaga omenire. Acest Dumnezeu care din nou devine victimă nu este un zeu mitic în plus, este Dumnezeu unic și de o nemărginită bunătate din Vechiul Testament.”¹⁴ Este Paracletul, antirăzbușătorul, apărătorul *persecuțiilor* din istorie. Nu El se vrea *așteptat*, ci este cel care *așteaptă* la ușa omului. O spune Părintele Dumitru Stăniloae, în *Teologia Dogmatică Ortodoxă*. Mai mult de atât, Dumnezeu îi iese *kenotic* în întâmpinare (*katabasis*) omului. Prin kenoză, Dumnezeu unește timpul cu *eternitatea*, făcând-o accesibilă pe aceasta omului. Hristos e *momentul* istoric crucial de comunicare între Dumnezeu și creatură. De aceea timpul se arată ca obstacolul dintre om și Dumnezeu, când, în realitate, suntem *pururea aproape* de Hristos: „Distanța e deci timpul, ca așteptare a eternității îndreptată spre creaturi și cu o speranță a creaturii îndreptată spre eternitate”¹⁵. Și acum intervine frumusețea unică și profundă a definiției timpului dată de Părintele Stăniloae, în comentariul *Apocalipsei* 3, 20): „Timpul înseamnă pentru Dumnezeu durată așteptării între bătaia Sa la poartă și fapta noastră de a o deschide”¹⁶.

Filosofia creștină transdisciplinară merge pe urmele lui Dumitru Stăniloae. În termeni similari ne vorbește Thierry Magnin: „Credința este, astfel, așteptare a acestei comuniuni pe care Dumnezeu o oferă, este răspuns la chemarea lui Dumnezeu, într-un angajament de clădire a unei lumi demne de iubirea sa”¹⁷. Chestiunea nu pare ocolită nici de Andrei Pleșu.

Dumnezeu e la poartă, iar noi ezităm să-i deschidem, dacă nu cumva refuzăm. Aceasta e tragedia omului modern, așa cum o deduce și piesa lui Beckett, unde omul nu știe că, de fapt, este așteptat tocmai când el trăiește mai intens drama *așteptării*, a timpului istoric. Distanța dintre noi și Dumnezeu e timpul ezitării noastre de a răspunde chemării. Din această perspectivă, nici spațiul nu are realitate în sine. Spațiul și timpul sunt, zice Părintele Stăniloae, cele mai frumoase daruri oferite de Dumnezeu creaturii. Ele ne apar, în definitiv, ca forme de existență ale lumii și ale persoanei. Țin, așadar, de *Dasein*, nu de *Sein*. Când Kant, Schopenhauer sau Eminescu vorbesc de „subiectivitatea” spațio-timpului, ei se apropie, implicit, de teologia personalistă a Părintelui Stăniloae. Firește, se poate nuanța pluralist asupra *misterului ușilor închis-deschise*, cum o face Andrei Pleșu¹⁸. În raport cu divinitatea (dar nu numai!), ușile sunt, „simultan, separare și unificare. Închidere și deschidere.”¹⁹ Numai că, așa cum o face și Andrei Pleșu, un asemenea simbolism are sorginte mitologică, și exemplul pe care-l dă este acela al fețelor lui Ianus, cuvântul latinesc pentru „ușă”. Logica fețelor lui Ianus este, neîndoind, o

dilematică. Andrei Pleșu vede legătura determinărilor spațio-temporale, orientate însă, în creștinism, ca niște condiționări ale ieșirii din contingent și intrării în „Împărăția lui Dumnezeu”. Diferența de simbolismul mitologic ar fi că ușa, în „discursul creștin”, nu mai este doar „*loc de pasaj* neutru, un «obiect» (fie și simbolic), prin care se trece dintr-o direcție în alta. Ușa e o *persoană*, iar trecerea prin ea un dialog, o formă de comunicare.”²⁰ Iisus însuși o spune: „Eu sunt ușa. De va intra cineva prin Mine, se va mântui...” (Ioan 10, 9). De aceea, spune și Andrei Pleșu, „Ușa, în creștinism, e prin definiție *vie*.” Intrarea i se arată, totuși, selectivă, „strâmtă”: „Numai că «selecția» nu o face «ușa», ci cel care alege să o abordeze.”²¹ Adevărat, însă prezența lui Iisus la ușa fiecăruia nu e selectivă, nu-i o *întâmplare*, cum afirmă Andrei Pleșu: „Se întâmplă ca, dimpotrivă, tocmai El să fie cel care bate.”²² Părintele Stăniloae dezvăluie că bătaia în ușă a lui Iisus nu este *întâmplare*, excepție, ci *permanență*. Iisus o spune, de altfel: „Iată, Eu stau la ușă și bat; de-Mi va auzi cineva glasul și va deschide ușa, voi intra la el și voi cina cu el și el cu Mine.” (Apocalipsa 3, 20). Aceasta e diferența între creștinismul *esoteric* și cel *exoteric*. Mântuirea depinde nu de „inițiere”, nu de cărturărie, ci de alegerea liberă a omului, a oricărui om. Că omul rămâne inert la bătăile în ușă ale lui Iisus este dovada că el se lasă pradă *dorințelor* Seducătorului. E curios că Andrei Pleșu trece cu eleganță pe lângă ușa deschisă a Satanei. În rest, el are dreptate: „Creatorul care coboară și creatura care urcă, aceasta este «schema» salvării. Pe axa acestui «eveniment» se situează și misterul ușilor închis-deschise.”²³

Dar de ce „*schemă*” și nu *dogmă* centrală a creștinismului, rezultând din misterul adânc al Treimii? *Schema* ține de raționalismul hermeneutic, veșnic ispitit de elitismul esoteric. Dogma e suprarățională, depășind logica binară, gândirea dilematică, aceea care oscilează între antiteze, în anticamera logicii ternare (a terțului tainic inclus, în terminologia transdisciplinară).

Andrei Pleșu își încheie priplul său prin parabolele lui Iisus cu o „*critică a rațiunii exegetice*”, începând prin a sublinia că este „de negândit să citești *tot*”. Neîndoind, depinde însă ce selectezi și din ce. O primă constatare e că „Inventarul lucrărilor catolice și protestante este infinit mai amplu decât al acela al lucrărilor ortodoxe”²⁴. Din nou teologia ortodoxă îi creează indispoziție, întrucât abordează parabolele „mai curând ca materie omiletică, în vreme ce teologia catolică și protestantă înclină spre studiu istoric și dogmatic.”²⁵ Ortodocșii ar fi mai mult predicatori decât teologi, pe când ceilalți sunt oameni ai bibliotecii și școlii. Mai utili par să fie iudaicii, prin relevarea raportului existent „între ambianța vechi-testamentară și cea rabinică, pe de o parte, și discursul hristic, pe de alta.”²⁶ Câțiva teologi și gânditori români sunt menționați într-o notă de subsol: Constantin Galeriu, Antonie Plămădeală, N. Steinhardt, Teofil Părăian, Constantin Coman, Vasile Gordon, Simion Mehedinți. Cât privește gândirea teologică medievală, este considerată, pe urmele lui Henri de Lubac, „caducă”, „maculatură”.²⁷ Le reproșează alegorismul, lectura-șaradă, apreciere preluată de la teologul german protestant Adolf Jülicher, care a demontat „mecanismul oarecum facil, al monomaniei alegorizante”²⁸. Andrei Pleșu se ofertează ca adept al „unor sensuri multiple, suprapuse” ale parabolelor, văzând în omiletica ortodoxă doar o atitudine „moralizant sentimentală”, „dădăceală duminicală”, discurs de „mătușă cumsecade”, încât „predicatorii aruncă fără grație de la amvon comoriile Scripturii, ca pe o grămadă de pești morți.”²⁹ Autorul amintește și de utilizarea parabolelor ca materie pentru literatura beletristică

(la André Gide, spre exemplu), dar și reducerea lor la narațiuni ficționale autonome (Charles W. Hedrick), ceea ce ar însemna substituirea *exegezei* cu *eisegeza*, implicând introducerea în text a unor sensuri străine de intenția originară. Alte primejdii vin dinspre interpretările abuzive ale ecologiștilor, sociologilor, feminismului sau marxismului: a reinventa textul – „a căuta în el o tematică fără legătură cu tematica lui constitutivă e ilegitim și contraproductiv.”³⁰ Cuvintele lui Iisus nu trebuie citite „arheologic”, nici cu o actualizare forțată, nici cu „savantlăcul steril, al erudiției divagatorii”³¹. Exemplele oferite sunt convingătoare, cu precauția: „Ne-am ferit de ingeniozități riscante, de originalități zglobii, ca și de tonul pompos și ultimativ al predicii «înțelepte».”³²

Adevărat. Numai că marii predicatori ortodocși, de la Sfinții Părinți până la Dumitru Stăniloae și Teofil Părăian, nu au năzuit să fie „înțelepți” (ca Socrate sau Heraclit), ci să ne aducă/vestească, *ad litteram*, cuvântul lui Iisus, dincolo de ispita gnostică a *pluralității sensurilor* din parabolele Mântuitorului. Asta nu l-a împiedicat pe Andrei Pleșu să ne ofere un apetisant exercițiu intelectual (deși poate prea monoton), de factură hermeneutică. Nici mai mult, nici mai puțin.

Note:

- 1 *Ibidem*, p. 141.
- 2 *Ibidem*, p. 147.
- 3 *Ibidem*, p. 149.
- 4 *Ibidem*, p. 223.
- 5 *Ibidem*, p. 231.
- 6 *Ibidem*, p. 236.
- 7 *Ibidem*, p. 237.
- 8 Pavel Florenski, *Dogmatică și dogmatism*, Ed. Anastasia, Buc. 1998, p. 171.
- 9 Cf. Sören Kierkegaard, *Maladia mortală*, Ed. Omniscop, Craiova, 1998.
- 10 Cf. René Girard, *Prăbușirea Satanei*, trad. din franceză de Ion Doru Brana, Editura Nemira, București, 2006, cap. XII-XIV.
- 11 *Ibidem*, p. 144.
- 12 A se vedea cap. *Izbânda lui Zombi* din Theodor Codreanu, *Transmodernismul*, Editura Junimea, Iași, 2005, col. „Ananta. Studii transdisciplinare”.
- 13 René Girard, *op. cit.*, p. 148.
- 14 *Ibidem*, p. 153.
- 15 Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, București, I, 1978; v. și ediția de la Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, I, București, 1996, p. 184.
- 16 *Ibidem*, p. 186.
- 17 Thierry Magnin, *Între știință și religie*, trad. din franceză de Simona Modreanu, prefață de Basarab Nicolescu, postfață de Henri Manteau-Bonamy, Editura Junimea, Iași, 2007, col. „Ananta. Studii transdisciplinare”, p. 150.
- 18 Andrei Pleșu, *op. cit.*, pp. 245-258.
- 19 *Ibidem*, p. 245.
- 20 *Ibidem*, p. 247.
- 21 *Ibidem*, p. 248.
- 22 *Ibidem*, p. 249.
- 23 *Ibidem*, p. 253.
- 24 *Ibidem*, pp. 281, 282.
- 25 *Ibidem*, p. 282.
- 26 *Ibidem*, p. 283.
- 27 *Ibidem*.
- 28 *Ibidem*, p. 285.
- 29 *Ibidem*, p. 286.
- 30 *Ibidem*, p. 289.
- 31 *Ibidem*, p. 292.
- 32 *Ibidem*, p. 299.

scriitori afirmați după 1989

Annie Bentoiu și lupta cu amnezia

Alex. Ștefănescu

Annie Bentoiu (născută la 1 mai 1927, soție a compozitorului Pascal Bentoiu și mamă a sopranei Ioana Bentoiu) s-a manifestat discret ca scriitoare înainte de 1989, publicând volume de poezie și proză poetică proprii, scrise în limba franceză, ca și traduceri în franceză ale textelor unor poeți români importanți ca Eminescu sau Arghezi. În 1969 i-a fost tipărit și un roman, scris de data aceasta de autoare în limba română, *Strada Mare*, care însă n-a avut ecou.

În anul 2000 îi apare la Editura Vitruviu extraordinarul volum de memorii *Timpul ce ni s-a dat*. Pentru un cunoscător al literaturii române, volumul este o revelație. Clarviziunea memorialistei, talentul ei literar de mare clasă și mai ales noblețea - de neîntâlnit în societatea noastră de azi - a atitudinii adoptate în judecarea faptelor trecutului au ceva neverosimil. La fel de surprinzătoare au mai fost, la vremea apariției lor, doar jurnalele și evocările semnate de Jeni Acterian, Mihail Sebastian, Petre Pandrea și Ion Ioanid.

Jeni Acterian, Mihail Sebastian și Petre Pandrea au murit însă de mult, Ion Ioanid a murit și el, de mai puțină vreme, departe de România, dar Annie Bentoiu este contemporană cu noi și, cu puțin noroc, poate fi întâlnită pe străzile Bucureștiului. Tocmai de aceea, altitudinea intelectuală a cărții ei ne găsește nepregătiți și ne uimește. Mai există cineva care și-a păstrat o gândire elevată în lumea noastră copleșită de trăiri viscerele și de prozaism? De necrezut!

Autoarea cărții își concentrează atenția asupra anilor 1944-1948, făcând însă și unele incursiuni în trecut, până la începutul secolului, și în „viitor”, până în vremea lui Ceaușescu. Pentru a reconstitui ce s-a întâmplat în viața ei și în istoria României în perioada 1944-1948, își recitește însemnările din agendele de adolescență (avea 17 ani în 1944 și era elevă de liceu), consultă, la Biblioteca Academiei, colecțiile ziarelor din acei ani și, mai ales, își amintește.

Spune-mi ce îți amintești, ca să-ți spun cine ești - așa ar putea fi reformulat un vechi proverb românesc, pentru a atrage atenția asupra calității actului amintirii. Numeroși contemporani ai noștri suferă de amnezie, trăind aproape exclusiv în prezent cu o dezinvoltură care la animale poate să pară inocentă și grațioasă, dar care la oameni este grotescă. Iar dacă totuși își amintesc ceva, își amintesc numai ceea ce i-a atins în mod direct, de exemplu ce alimente au cumpărat la un moment dat și la ce preț sau cine anume i-a insultat cu ani în urmă.

Annie Bentoiu are, dimpotrivă, în minte o imagine cuprinzătoare a întregii ei existenței și a secvenței de istorie căreia îi aparține. Ea și-a făcut datoria de om de a trăi în cunoștință de cauză. În raza conștiinței ei intră și o mare parte din lume, privită cu un sentiment de responsabilitate.

Este vorba de vocație, dar și de educație. Chiar și azi, Annie Bentoiu își cultivă memoria, completând ceea ce știe din propria ei experiență cu ceea ce află din cărți. Memoria ei culturală este vastă și asumată existențial, permițându-i să evoce firească, cu un fior de emoție, și situații trăite de predecesori.

Memorialista aduce în prim-plan imaginea părinților ei, făcându-le portrete sobre și expresive (tatăl ei, descendentul unei familii numeroase și prospere din Oltenița, era medic, membru marcant al P.N.Ț., pasionat de arheologie și numismatică, iar mama, o elvețiancă venită în tinerețe în România pentru a da lecții de franceză unor copii de familie bună și stabilită definitiv, în urma căsătoriei, în această țară, avea o personalitate puternică și exercita o influență benefică asupra celor din jur). Îi evocă, de asemenea, pe părinții părinților, ca și întreaga încrângătură a unui arbore genealogic viguros, dintre aceia care au dat stabilitate societății românești. Pagini emoționante, de omagiere austeră și respectuoasă, sunt consacrate profesorilor din liceu, prietenilor politici ai familiei, cunoscuților care au ajuns să însemne ceva în viața publică din România.

De fapt, Annie Bentoiu reconstituie o întreagă lume, cu stilul ei de viață, calm, de o eleganță firească. Cartea ne oferă șansa nesperată de a ne vizita propriul nostru trecut, care ne încântă și ne trezește nostalgii sfâșietoare. Este ca și cum am vizita Atlantida, știind că nu avem nici o posibilitate de-a o scoate din adâncul oceanului.

Cum se trăia în România de altădată? Annie Bentoiu ne plimbă pe străzile Bucureștiului (oraș în care familia ei avea o locuință în Piața Amzei, folosită alternativ cu reședința din Oltenița), ne arată șlepurile de pe Dunăre, ne duce la munte, ne introduce în mediul studentesc (povestind cum a devenit studentă la Drept), ne creează prilejul de a înțelege cum iubeau tinerii pe atunci (protagoniștii exemplificării fiind ea însăși și viitorul ei soț, compozitorul Pascal Bentoiu). Înaintea de instaurarea comunismului, în România se trăia cu adevărat. Era viață, nu o caricatură de viață, așa cum ne-a fost nouă dat să trăim. Iată, ca la lumina unui blitz, cum arăta insignifianta Oltenița, o localitate cu 9000 de locuitori:

„Era un orașel bogat, cu o viață tihnită; mulți dintre locuitorii săi aveau pământ în împrejurimi, în suprafețe mai mari sau mai mici. Pe străzile mărginite toate cu arbori se înșirau pe atunci case scunde și cu ziduri trainice, cu grădini înecate de vegetație și brăzdate de straturi ordonate de flori; crengile merilor și caișilor înaintau de multe ori peste gard în stradă și trecătorul, uneori nevoit să se aplece, le putea culege fructele coapte ca în paradis. [...] în unele grădini, de pildă la tante Sophie sau în casa bunicului, se ridica între straturile de flori câte un «chioșc» în stil

oriental, o construcție rotundă și ușoară din lemn, cu acoperiș țuguiat, colonete și balustradă decupate, bănci circulare și o masă mare în mijloc unde se luau după-amiaza, pe fețe de masă albe ca laptele, cafele și dulceturile la umbră, iar seara eventual cina, cu acompaniament de greieri și brotăcei.”

Frumusețea literară a textului este inepeuizabilă. S-ar putea alcătui o antologie a pasajelor de neuitat din carte. Unele au o factură poetică, altele cuprind analize psihologice, descrieri ale unor scene de masă sau jocuri ale imaginației. L-aș frustra pe cititorul acestor rânduri dacă nu aș reproduce măcar unul dintre aceste pasaje:

„Lucrul cel mai tulburător era să-mi închipui, noaptea, fluviul care continua să curgă fără oprire în timp ce orașul dormea liniștit. Mersul său molcom îl știam înșelător, mă cufundam cu gândul în înspăimântătoarele sale adâncuri. Masele de apă nu doar înaintau, cu acea uriașă presiune a curentului pe care o măsurasem în traversările în barcă; ele se precipitau unele peste celelalte, se prăbușeau asupra lor înșile și asta de secole la rând, într-o întunecime de neconceput. Cărau cu ele, cu mult mai multă violență decât se putea bănuși la suprafață, nu numai miriadele de pești vii, dar și toate vitele moarte, toți înecații, toate sfărâmurile de piatră și de fier pe care le aduceau răbdător la starea de pietriș, apoi de nisip. Neagră în negrul nopții, lunecarea lichidă a straturilor suprapuse de apă avea loc nu departe de casă și totuși împrejur domnea o ciudată tăcere.”

Aici nu este o simplă descriere de natură, ci și portretul interior al unei adolescente de atunci. Ce legătură există între o fată care avea asemenea trăiri și o fată de azi, incapabilă să se exprime altfel decât prin interjecții? Niciuna.

De altfel, în *Timpul ce ni s-a dat*, se istorisește, succint și dramatic, tocmai cum s-a prăbușit civilizația românească, sub presiunea brutală, necruțătoare exercitată de invadatorii sovietici în complicitate cu comuniștii din România. Annie Bentoiu analizează - mai bine decât orice „analist politic” la modă azi -

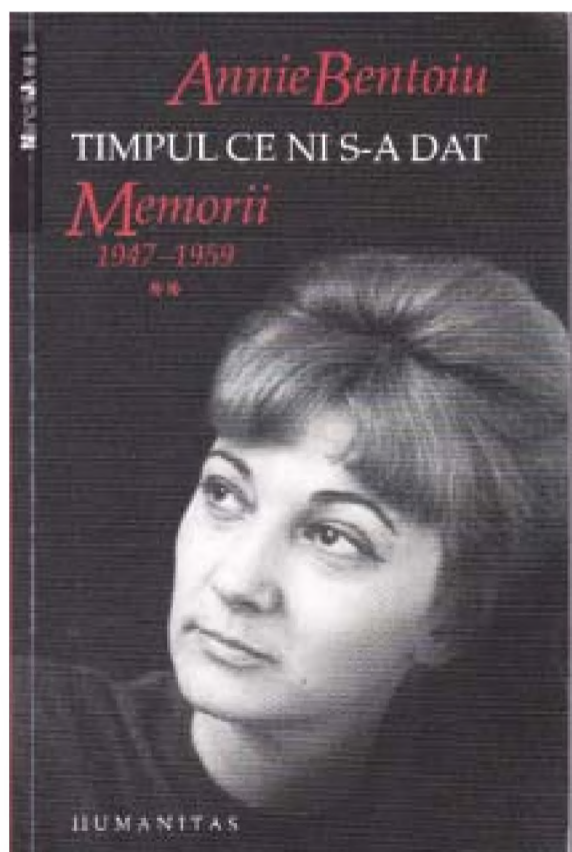
reacția inadecvată a partidelor istorice, incapabile să renunțe la orice urmă de bun-simț, asemenea adversarilor lor. În general, populația din România nu credea că se întâmplă ceea ce vedea că se întâmplă, întrucât nu avea obișnuința să ia în considerare absurdul.

Cu subtilitate filosofică, memorialista sesizează apoi esența comunismului, care este ura celor învinși în marea competiție a vieții față de învingători, ura ratărilor față de realizați. Această ură se instituționalizează, pentru prima dată în istorie. Annie Bentoiu nu se limitează la o teoretizare a aberantei situații; ea povestește cum toți oamenii de valoare în mijlocul cărora a crescut și s-a format au început să fie hăituiți numai pentru că erau de valoare. Meritele lor au devenit un blestem, și pentru ei, și pentru familiile lor.

Memorialista găsește ca nimeni altcineva tonul cel potrivit pentru a istorisi această tragedie, dar și pentru a manifesta o anumită înțelegere, de ființă superioară, față de toți frustrații de pe Pământ, care au lansat comunismul în lume ca pe un cumplit urlet de nemulțumire, urcat din adâncul ființei lor.

În Occident, mi s-a cerut adeseori să indic o carte din care s-ar putea înțelege ce s-a întâmplat în România în timpul comunismului. De fiecare dată, am ridicat din umeri. Nu avem o asemenea carte. Nu există la noi un Pasternak, un Soljenițin, un Bulgakov, un Havel, un Kundera. *Închisoarea noastră cea de toate zilele* de Ion Ioanid și *Caietul albastru* de Nicolae Balotă sunt admirabil scrise, dar se referă aproape exclusiv la condiția deținuților politici. Cum era viața de fiecare zi în „libertate”, cum au fost infirmizați sufletește oamenii, până la a deveni de nerecunoscut, cum s-a distrus sistematic civilizația românească – nu are de unde să afle un străin. Îi pot fi recomandate unele cărți – de Marin Preda, de Augustin Buzura, de Constantin Țoiu, de Dumitru Radu Popescu, de Ioan Groșan, de Paul Goma –, dar toate la un loc abia dacă îl ajută să își reprezinte ceva din ceea ce a însemnat comunismul.

Citind volumul II din *Timpul ce ni s-a dat* de Annie Bentoiu (apărut în 2006 la Editura Vitruviu) am înțeles însă că a apărut, în sfârșit,

cartea din care se poate afla ce experiență tragică au făcut românii, după cel de-al Doilea Război Mondial, timp de mai mult de patru decenii. Deși nu este o carte de ficțiune, așa cum mi-aș fi dorit, ci una de memorialistică pură, ea înregistrează și acele realități subtile pe care numai literatura le poate înregistra, datorită împrejurării fericite că autoarea, în afară de o conștiință atotcuprinzătoare, are și talent literar.

Acest volum II evocă perioada de după 1947 (volumul I ia considerare, după cum am văzut, anii 1944-1947), perioadă la începutul căreia familia autoarei a părăsit Bucureștiul și s-a stabilit temporar – cu o precauție politică naivă – la Oltenița, localitate din care provenea. Este un prilej pentru memorialistă să evoce un stil de viață pe care avea să-l distrugă comunismul:

„Ce liniștită era viața pe atunci, în ceasurile dinspre seară, în orașele de provincie în care, slavă Domnului, «nu se întâmpla nimic»! Ai fi putut număra de câte ori auzai, într-un singur drum prin oraș, sunetul totodată sec și prietenos al zarurilor rostogolite pe cutia de table... Chiar înainte de a-ți arunca privirea peste gard în curtea cu pricina, sunetul și se asocia în minte cu imaginea unei farfurioare cu dulceață și a unui pahar aburit, sau a unei ceșcuțe de cafea neglijată pe margine, din cauza concentrării adânci a jucătorilor.”

Enumerarea cărților interzise, a bisericilor dărâmate, a oamenilor nevinovați întemnițați etc. nu poate lipsi, bineînțeles, dintr-un dosar al dezastrului pe care l-a reprezentat instaurarea comunismului în România. Există însă și pierderi poate mai mari, dar imposibil de evidențiat cu ajutorul documentelor de arhivă și al statisticilor, așa cum este pierderea unui *farmec al vieții*, greu de înțeles de omul de azi. Cu mijloacele unui scriitor înzestrat, Annie Bentoiu reconstituie, iată, acea bucurie calmă de a trăi, care are o valoare morală imensă, dar insesizabilă (ca bun distrus) în plan juridic.

Autoarea redescoperă o *poezie a domesticității*, care părea uitată pentru totdeauna în vacarmul și promiscuitatea blocurilor muncitorești:

„Zilele mele în acea încăpere [este vorba de încăperea care i-a fost rezervată într-o casă din Oltenița, după ce o mare parte din acea casă a fost rechiziționată pentru a fi folosită ca sediu al organizației tinerilor comuniști] au avut două centre de greutate. Primul a fost focul din soba de teracotă, atât de prietenos, de variat, de «uman», după anonimele calorifere de bloc bucureștene încât, de bucurie că îl găsisem ca în copilărie, am petrecut în fața lui, nemișcată, ceasuri întregi. Nu mulți dintre orașenii de astăzi mai pot experimenta fascinația flăcărilor, urmărind jocul mătășos de nuanțe al arderii sau sunetul catifelat al jăratecului ce se prăbușește, moale, asupra lui însuși. Orice contemplare a unui foc stăpânit e o întoarcere a sufletului în preistorie și poate că avem nevoie de o asemenea comunicare cu trecutul, de vreme ce ne place atât de mult s-o prelungim.

Al doilea centru de meditație a fost, în rama lui de lemn aurit, frunzoasă și grea, peisajul grigorescian care era tabloul cel mai de preț din casă și care mi-a fost repartizat în cameră fără ca eu să fi îndrăznit să-l cer. Argumentul de bun simț al părinților a fost că mijlocul cel mai sigur de a feri un tablou este

să-l atârni în perete, lucru pentru care a și fost făcut. Era un peisaj relativ mic, fără oameni, fără animale; o linie în diagonală, coborând lin spre colțul din dreapta, închipuia o pantă ierboasă de un verde pal, ofilit, care trăgea spre galben; singurul element dramatic era coroana ușor răvășită a unui pom singuratic, vizibil în luptă cu destinul de vreme ce era izolat în bătaia vântului, ars de soare și părând a simți cum îi fuge pământul de sub rădăcini într-o lentă, foarte lentă alunecare.”

Tânăra, pe atunci studentă, are prilejul (nedorit) să asculte, nevăzută, intervențiile la o ședință UTC care are loc în propria ei casă părintească. Este prima ei întâlnire cu o lume absurdă și înspăimântătoare, imposibil de înțeles cu ajutorul logicii și al bunului-simț:

„Masa prezidiului era așezată, se vede, chiar dincolo de ușă; cei care conduceau desfășurarea ședinței vorbeau clar și răspicat, așa încât, în picioare în micul hol întunecat, puteam să nu pierd nici un cuvânt. Prima oară am fost izbită ca de niște palme în obraz de violența și ura care răzbăteau din acele cuvântări. «Foștii exploatare» între care simțeam bine că ne aflam și noi (deși nu am auzit niciodată nume proprii) erau zugrăviți în culori atât de hidoase, intensitatea urii de clasă era atât de mare și părea atât de sinceră încât m-am îngrozit. Existase oare ea din totdeauna și doar noi trăisem inconștient, orbește, fără să-i bănuim adâncimea? Respectul și afecțiunea cu care fuseseră înconjurați părinții mei să nu fi fost decât ipocrizie slugarnică? Cine era de vină pentru toate acestea? Două generații ale unei familii de localnici harnici munciseră câte o viață întreagă ca să-i aducă pe tata și pe frații lui la situația pe care o aveau; el învățase și practicasese medicina ani de-a rândul printre foștii lui tovarăși de joacă, ridicase niște clădiri, administrase județul, încercase să facă bine, dar, desigur, felul său de viață evoluase, eleganța lui naturală, umorul discret și gesturile afabile nu mai erau ale unui provincial – și ce era cu asta? Trebuia să rămânem cu toții în stadiul în care ne născusem, nu ne era îngăduit să creștem, să căpătăm o cultură și o imagine mai complexă despre lume, trebuia oare să ne ascundem progresele, ce anume ar fi trebuit să facem ca să fim *iertăți*?”

Aceste întrebări simple sunt zguduitoare. Memorialista nu își dramatizează existența, nu își asumă un rol de personaj justițiar, nu face caz de superioritatea ei intelectuală. Pur și simplu povestește și întreabă. Ea nu vrea să convingă pe cineva de ceva. Obiectivitatea (nu rece, ci plină de bunăvoință față de semenii) pe care o practică este impresionantă. Chiar și când povestește ce au însemnat pentru ea dragostea, maternitatea și moartea celor dragi, păstrează aceeași detașare. Cartea sa este un „raport către El Greco”, de genul celui imaginat de Kazantzakis.

Editura Humanitas a reluat ambele volume de memorii, într-o ediție elegantă: *Timpul ce ni s-a dat, I. Memorii 1944-1947* (2007) și *Timpul ce ni s-a dat, II. Memorii 1947-1959* (2009). Sunt volume care au consacrat o mare scriitoare și o conștiință.

Însemnarea lui Maiorescu din 28 iunie 1883

Ion Spânu

Când vor fi lămurite pe deplin evenimentele petrecute în 28 iunie 1883, probabil că această zi va fi pecetluită definitiv ca ziua de doliu a culturii române. Documentele arată că în acea fatidică zi s-a comis un atentat bine orchestrat împotriva celui care este azi „omul deplin” al spiritului românesc, cum îl numea Constantin Noica pe Eminescu. Atentatul a fost ascuns mai bine de un secol și chiar și acum, când documentele au scos la iveală tragedia acelei zile, mai există pornirea unora, aparent inexplicabilă, de a ascunde fapte care cer în continuare explicații. Acum, când cercetătorii și-au făcut datoria și au scos din arhive mărturiile care devoalează acest atentat e nevoie ca ziaristii români să-și asume responsabilitatea de a duce până la capăt această anchetă despre asasinarea celui care și pentru istoria presei rămâne farul călăuzitor. Aproape ca un testament, Eminescu publica în „Timpul”, în chiar această nenorocită zi de 28 iunie 1883, un articol despre libertatea presei, pe care avea să-l țină la piept încă de dimineață, când a plecat spre casa lui Maiorescu, până seara, când a fost dus la ospiciul Șuțu. Ziaristii români n-au voie să-l uite pe cel dintâi și cel mai mare martir al lor.

Ce știe lumea despre ziua de 28 iunie 1883? Până de curând, varianta cunoscută de toată lumea era una foarte simplă. După câteva semne de alienare descoperite de apropiați în zilele precedente, poetul Mihai Eminescu s-a trezit cu noaptea în cap în 28 iunie 1883 și, în plină criză de nebunie, s-a luat la harță cu Ecaterina Szöke Magyarosy, prima soție a lui Ioan Slavici, la care stătea în gazdă. Speriată, aceasta îi trimite la ora 6 dimineața o carte de vizită lui Titu Maiorescu, care locuia în apropiere, cerându-i s-o scape de Eminescu. Cele câteva cuvinte au un efect colosal asupra criticului și politicianului Maiorescu, încît, deși a pozat mereu ca fiind protectorul și susținătorul poetului, îl cheamă pe Simțion, de la Societatea „Carpații” cu care dă fuga la spitalul de nebuni și îi obține lui Eminescu un bilet de internare, oferindu-se generos să plătească 300 de lei pe lună. Nici nu ajunge bine înapoi acasă și la ușă apare chiar Eminescu, care habar nu avea de intențiile „prietenului” său. După o scurtă discuție, fără măcar să încerce să afle ce s-a întâmplat acasă la Slavici, cu un cinism îngrozitor, Maiorescu îi dă ceva mărunțiș pentru trăsura și îl trimite la Societatea „Carpații” pentru a se întâlni tocmai cu... Simțion! Nu se știe de ce, Eminescu se duce mai întâi la Capșa unde se întâlnește cu Grigore Ventura. Apoi scoate pistolul și amenință, în fața patroanei Marie Obeline Vautier, că vrea să-l împuște pe rege. Ventura îi propune să meargă împreună la palat! Eminescu este de acord și pleacă împreună spre Cotroceni, însă acolo poarta nu se deschide. Cei doi decid atunci să meargă la celebrele băi publice Mitrașewski, unde Eminescu atinge vârful nebuliei, lăsînd apa să curgă timp de opt ore. Speriat și îngrijorat, Ventura îl înclue pe Eminescu în baie și îi cheamă la fața locului pe cei de la Societatea „Carpații”, anunțînd în același timp și poliția că un nebul s-a închis în baia publică. Cu duba de la spitalul de

nebuli, sosesc la fața locului doi prieteni ai poetului, Siderescu și Ocășeanu, care, întîmplător, aveau la îndemînă și o cămașă de forță! După ce-l imobilizează pe Eminescu, cortegiul pleacă la Spitalul Șuțu unde Eminescu avea deja „rezervarea asigurată” încă din dimineața acelei zile.

De aici începe întunericul pentru întreaga cultură română. Un întuneric ce nu se va risipi decît atunci cînd se va lămuri întreaga problematică a acestei tragice zile.

Este uluitor cum această poveste absurdă s-a impus în rîndul opiniei publice mai bine de un secol, cu toate că există un documentar bogat care arată că evenimentele s-au desfășurat cu totul altfel. Deși „Cazul Eminescu” are toate elementele unui complot prin care s-a pus la cale o crimă oribilă, nu s-a deschis niciodată un dosar în care să fie anchetate faptele care încălcău flagrant legile aflate atunci în vigoare. Pot fi invocate, desigur, și cauze obiective, legate de apariția foarte tîrzie a documentelor pe care le avem acum la dispoziție, care au fost cunoscute opiniei publice abia în primele decenii ale secolului XX, dar aceste cauze nu sînt nici pe departe suficiente pentru a justifica tăcerea care și astăzi este dorită în marginea acestui caz. Cu atît mai mare este meritul mai multor eminescologi care au făcut, în anii din urmă, tot ce le-a stat în putință pentru a readuce în memoria noastră ce s-a întîmplat cu adevărat în ziua de 28 iunie 1883, cînd pana gazetarului Mihai Eminescu a fost pusă în cămașă de forță.

Să recitim cu atenție însemnarea lui Titu Maiorescu din 28 iunie 1883, pe care o găsim în Jurnalul său:

‘Astăzi, Marți, la ora 6 dimineața, o carte [de vizită] de la d-na Slavici, la care, locuște Eminescu, cu aceste rînduri scrise: „Domnu Eminescu a înnebunit. Vă rog faceți ceva să mă scap de el, că foarte reu. Curînd după aceea Simțion la mine, întîia oară. M’am dus cu el la Dr. Suțu și am pus să se pregătească în a sa „Casă de sănătate” o cameră pentru Eminescu; am luat asupra mea plata pentru aceasta, 300 de lei pe lună; apoi am venit acasă, am înștiințat încă pe Th. Rosetti despre aceasta. Pe la 10 veni cu trăsura la mine Eminescu, binecuvîntă, cu privirea fixă, pe soția mea și pe Ilie Nicolescu care tocmai pleca, mă îmbrățișă tremurînd. Eu îi arătaiu pe Hermes și pe Venus din Melos, la care el zise, cu privirea în extaz: „Lasă, că va reînvia arta antică!”. Potrivit înțelegerii [ce avusem cu Simțion], i-am spus că trebuie să se ducă la Simțion, pentru societatea „Carpații”. Mi-a cerut să-i dau 5 lei pentru trăsura și a plecat cu trăsura acolo [la Simțion]. De acolo e vorba să fie dus la Dr. Suțu. Numai, de s’ar face asta fără greutate! A venit apoi la mine Caragiăli, la masă; izbucnit în lacrimi, cînd a auzit ce e cu Eminescu”.

Însemnarea lui Maiorescu din 28 iunie 1883.

Fără această însemnare, „Cazul Eminescu” ar fi rămas închis pe vecie. Din fericire, ea s-a

păstrat, dar, din păcate, a fost publicată abia după trecerea a patru decenii de la ziua la care face referire, cînd legenda nebuniei lui Eminescu devenise cunoscută și întreținută de toată lumea. Se construise deja portretul poetului de geniu, iar activitatea de gazetar a lui Eminescu fusese deja uitată.

Să dăm însă timpul înapoi.

Așadar, în ziua de 28 iunie 1883, la șase dimineața, soția lui Slavici, Ecaterina Szöke Magyarosy, îi trimite lui Maiorescu o carte de vizită prin care îl roagă s-o scape de Eminescu pentru că acesta a înnebunit. Oricîtă bunăvoință i-am arăta lui Maiorescu, este imposibil de acreditat ideea că acest banal bilețel l-a convins că Eminescu ar fi înnebunit. De altfel, Ioan Slavici, pe care poetul l-a considerat un bun prieten, încercînd să scape de povara faptului că din casa lui s-a declanșat lichidarea lui Eminescu, oferă, peste mulți ani, o penibilă explicație despre declanșarea nebuniei acestuia. Slavici povestește ulterior (*Ioan Slavici - Amintiri, Editura pentru literatură, 1967*) că Eminescu, chirișul său, își citea cu voce tare poeziile „și făcea multă gălăgie cînd scria”, astfel încît, deseori, îi bătea în perete pînă cînd stîngea lumînarea. „Acesta a fost pentru mine primul semn al bolii de nervi care-l cuprinsese”, scrie Slavici, falsificînd, nu pentru prima oară, realitatea în funcție de propriile interese. În „Amintirile” sale el scrie că, înainte de plecarea la Viena, la tratament, în 26 iunie 1883, i-a înmînat lui Eminescu o scrisoare ce trebuia să ajungă la Maiorescu, în care l-ar fi rugat „să-l observe bine pe Eminescu, căci mi se pare greu bolnav”.

O minciună care este azi dovedită. Pe de o parte de însemnarea din 26 iunie 1883, unde Maiorescu rezumă acea scrisoare „vrednică de însemnat”, în care Slavici scrie despre „ațățăriile lui Rosettaki și ale poliției în contra Austro-Ungariei la societatea Carpații” (Titu Maiorescu - „Însemnări zilnice”, introducere, note de I. Rădulescu-Pogoneanu, vol. II (1881-1886), f.a., Editura Librăriei Socec & Co., București, ziua de 26 Iunie / 8 Iulie 1883). Nicio mențiune despre „boala” lui Eminescu! Pe de altă parte, minciuna lui Slavici reiese chiar din textul acestei scrisori, care nu a fost publicată integral niciodată pînă de curînd, cînd, prin bunăvoința cercetătorului Fănuș Băileșteanu, eminescologul Constantin Barbu a regăsit-o în arhiva Bibliotecii Academiei Române.

Două aspecte sînt de reținut în această scrisoare. Primul, că Slavici îi oferă lui Maiorescu o adevărată Notă informativă despre ultima ședință de la Societatea „Carpații”, în care critică grupul naționalist care vorbește de refacerea Daciei Mari, lucru pe care-l făcuse și agentul austriac Von Mayr, în Nota trimisă Contelui Kalnoky, încă din 7 iunie 1882 (*Arhivele St. Buc., Colecția Xerografii Austria, pach. CCXXVI/1, f. 189-192, Haus-Hof-und Staatsarchiv Wien, Informationsburo, I.B.-Akten, k. 159*). Cel de-al doilea aspect, nebagat în seamă pînă acum, este că Slavici își toarnă cenușă în cap, explicîndu-i lui Maiorescu faptul că, încă de la intrarea în Societatea „Carpații”, ar fi avut intenția de a contracara acțiunile unor membri care cereau explicit ca Transilvania să fie alipită României, adică, așa cum s-ar spune în termeni mai actuali, ar fi vrut să distrugă din interior acțiunea unor exaltați!

În această scrisoare, Slavici face o precizare extrem de importantă despre Ocășeanu, pe care-l numește „unul dintre oamenii de încredere ai poliției”. Dacă ne amintim că, exact în acele zile,

se finalizau termenii Tratatului secret dintre România și Austro-Ungaria, că P.P. Carp, trimisul țării la Viena, îi ceruse explicit lui Maiorescu: „mai potoliți-l pe Eminescu” sau că însuși Bismark amenințase România cu o declarație de război dacă nu încetează bătălia pentru Transilvania, rezultă clar că, în urma presiunilor venite de la Viena, unii au fost convinși să se potolească, iar alții, care erau de multă vreme agenți harnici ai diverselor servicii secrete, și-au intensificat activitatea și au trecut la acțiuni mai hotărâte. Slavici, de pildă, prin scrisoarea trimisă lui Maiorescu, se dezice de activitatea de la Societatea „Carpații” și, prin plecarea intempestivă din țară, dovedește că a fost convins să se potolească. Cert este că, în toate documentele cercetate de noi nu există nici cea mai mică dovadă că lui Eminescu i-a atras cineva atenția asupra pericolului care îl paște dacă va rămâne fidel principiilor sale în ceea ce privește Transilvania. Din contră, din aceleași „Însemnări zilnice” ale lui Maiorescu aflăm că ziaristului incisiv de la „Timpul”, care era Eminescu, i s-a pregătit cu minuțiozitate scoaterea din viața publică, pe motivul nebuniei.

În 30 mai 1883, Maiorescu notează că în acea seară, timp de cinci ore, l-a avut ca oaspete pe ministrul american E. Schuyler alături de câțiva apropiați, între care și Eminescu. Deși notează că a fost „cea mai plăcută atmosferă”, Maiorescu adaugă o notă ciudată: „La Eminescu, început de alienație mintală, după impresia mea”. Pe bună dreptate, cercetătorul Nicolae Georgescu se întreabă cum de era posibilă o atmosferă atât de plăcută în compania unui om care o luase razna. Să fie întâmplător și faptul că exact în acea zi apare în „Timpul” articolul lui Eminescu, „Despărțirea de Maiorescu”?

Dar Maiorescu revine și în ziua de 23 iunie 1883 cu o însemnare asemănătoare. Adversarul său politic, liberalul Th. Rosetti vine la cină împreună cu soția și-l întâlnește aici pe Eminescu. Dacă ar fi avut o cădere nervoasă, în mod sigur Eminescu s-ar fi năpustit asupra lui Rosetti, pe care în dese rânduri l-a „executat” în articolele sale din „Timpul”. Deși o astfel de întâmplare n-a avut loc, Maiorescu totuși notează: „și Eminescu, care devine, din ce în ce mai evident, alienat. Foarte excitat, sentiment al personalității exagerat (să învețe acum albaneza!), vrea să se călugărească, dar să rămână în București”. Pentru un om ca Eminescu, care știa bine germana, franceza, greaca veche sau sanskrita și care consultase celebrul Glosar al lui Bopp, cu aplicație pe douăsprezece limbi de mai mică sau mai mare circulație, mărturisirea că ar vrea să învețe albaneza (o limbă care are multe structuri asemănătoare cu limba română) ar putea fi semnul unei nebunii?

Se știe că ambele însemnări sînt subliniate în manuscris cu linie roșie pe margine, la o lectură ulterioară a textelor, așa cum precizează editorul I. Rădulescu - Pogoneanu. Ca specialist în psihiatrie, Maiorescu ar fi putut să observe un comportament ciudat la Eminescu, însă, dacă lucrurile ar fi stat așa, măcar unul dintre cei prezenți la masă (E. Schuyler, Beldimano, Gane, soții Negruzzi, soții Kremnitz, Anette sau familia Rosetti) ar fi notat ulterior, în propriile jurnale sau memorii acest fapt. Lipsa unor astfel de referiri demonstrează, mai degrabă, faptul că Maiorescu deja pregătise scenariul ce urma să aibă punctul culminant în 28 iunie 1883.

Toate semnele de întrebare pe care le ridică aceste însemnări ciudate din zilele de 30 mai și 23 iunie 1883 au rămas zeci de ani neelucidate (e adevărat și cu complicitatea unor cercetători care

au fost totdeauna împotriva republicării operei gazetărești a lui Eminescu), fiind considerate ca dovezi ale începutului de alienare.

Privite însă cu obiectivitate, ele demonstrează faptul că bilețelul primit de Maiorescu în dimineața zilei de 28 iunie 1883 de la doamna Slavici era mai degrabă așteptat decît convingător. Era, într-un fel cît se poate de explicit, semnalul de declanșare a unei operațiuni pregătite cu minuțiozitate. Conștient de rolul decisiv pe care îl avea în scoaterea din viața publică a ziaristului Mihai Eminescu, dar și preocupat de responsabilitatea în viitor pentru acest gest, Maiorescu a încercat prin acele însemnări cel puțin dubioase să-și creeze un alibi, dar o astfel de decizie nu-l putea lăsa liniștit și însemnarea din noaptea precedentă internării lui Eminescu este lămuritoare în privința stării sale emoționale: „Nu pot dormi bine, la ora 3 deștept și scriind”. Avea și de ce să fie stresat: peste numai 24 de ore urma să devină călăul lui Eminescu!

Așadar, în dimineața zilei de 28 iunie 1883, la ora 6 (!), Ecaterina Szöke Magyarosy îi trimite lui Maiorescu biletul de mai sus, care era un adevărat cod secret, iar acesta îl ia ca pe o adevărată expertiză medicală, pornind tăvălugul unei zile îngrozitoare. În mod inexplicabil, sosește la Maiorescu acasă, pentru „întîia oară”, Constantin Simțion, nimeni altul decît președintele Societății „Carpații”! Maiorescu notează: „M-am dus cu el la Dr. Șuțu și am pus să se pregătească în a sa „Casă de sănătate” o cameră pentru Eminescu”.

Deci, Maiorescu nu-i cere dr. Șuțu să-l examineze pe prietenul său Eminescu pentru eventualele semne de alienație pe care, chipurile, le-ar fi observat în ultimele zile, ci îl internează pur și simplu pentru câteva luni ca nebun incurabil! În însemnarea zilei respective, nu găsim nicio altă motivație în legătură cu scopul prezenței lui Simțion la acea oră, ceea ce înseamnă că a venit conform unui plan stabilit anterior primirii bilețelului de la doamna Slavici, deci cel puțin în ziua precedentă! De altfel, după obținerea internării lui Eminescu la spitalul lui Șuțu, rolul lui Simțion nu se încheie. El pleacă la Societatea „Carpații”, unde, „potrivit înțelegerii” cu Maiorescu, urma să-l aștepte pe Eminescu pentru a-l duce cu forța la spitalul de nebuni. „Numai de s-ar face asta fără greutate!”, notează cu sadism Maiorescu, care se arată preocupat nu de drama ce urma să se producă, ci de îndeplinirea cu ușurință a scenariului! După ce a stabilit detaliile planului împreună cu Simțion și dr. Șuțu, Maiorescu s-a întors acasă, de unde, în după amiaza acelei zile, pleacă într-o vacanță de vis.

Fără să bănuiască ce i se puseseră la cale, Eminescu sosește cu trăsura acasă la Maiorescu, avînd sub braț ziarul „Timpul” din acea zi (datat, conform obiceiului vremii, o zi mai tîrziu), în care publicase articolul – ce ironie tragică a sorții! – despre libertatea presei, în care protesta față de expulzarea lui Galli, directorul revistei „L'indépendance roumaine”, publicație ce avea să fie interzisă chiar în acea zi! Maiorescu nu-l întreabă nimic, cum era firesc, despre incidentul cu doamna Slavici și nu scoate nici măcar un cuvînt despre aranjamentul făcut cu Simțion pentru internarea cu forța la spitalul de nebuni al dr. Șuțu. „Nebunul” Eminescu salută respectuos pe doamna Maiorescu, dar și pe un client aflat întâmplător acolo, iar cînd Maiorescu îi arată statuile reprezentînd pe Hermes și Venus din Milo comentează cît se poate de natural: „Lasă, că va reînvia arta antică!”, ceea ce, pentru bunul său „prieten”, însemna semnul desăvîrșit al nebuniei!

Maiorescu îl trimite pe Eminescu la Societatea „Carpații” pentru a se întîlni cu Simțion care știa, „potrivit înțelegerii”, ce are de făcut. Fără urmă de remușcare, de teamă sau de compasiune față de cel cu a cărui prietenie avea să se laude pînă la sfîrșitul vieții, avarul Maiorescu notează în Jurnalul său că i-a dat „5 lei pentru trăsura”, deși fiica sa, Livia, într-o scrisoare către I. E. Torouțiu, din 21 aprilie 1939, spune că i-ar fi dat doar „2 lei pentru birjă”. Ieșind pe poarta casei lui Maiorescu, Eminescu nu bănuia că atunci își trăia ultimele clipe de libertate dintr-o viață înfiorător de chinuită. În acea după-amiază, Maiorescu pleacă în vacanță prin Europa, iar Eminescu la casa de nebuni!

Dacă nu ar fi păstrat această însemnare din 28 iunie 1883, Maiorescu și-ar fi ascuns pe vecie crima pe care a pus-o la cale cu atîta rigoare. Firesc, se pune întrebarea: de ce nu a rupt ulterior această pagină incriminatoare, cu atît mai mult cu cît aceasta avea să fie ultima însemnare din caietul respectiv? Există două răspunsuri logice:

1. Maiorescu avea nevoie de un alibi care să confirme că nebunia lui Eminescu fusese anunțată prin două izbucniri anterioare (30 mai și 23 iunie) și prin biletul primit de la doamna Slavici.

2. Maiorescu a observat că ulterior toată opinia publică, inclusiv apropiații lui Eminescu, au crezut varianta nebuniei, considerîndu-l pe el chiar salvatorul Poetului.

Citind cu atenție însemnarea aceasta din 28 iunie 1883, observăm că ea conține toate elementele acuzatoare care puteau să-l incrimineze pe Maiorescu. Poate că i-a și trecut prin minte ulterior s-o distrugă, din moment ce restul caietului rămîne necompletat. Dacă ar fi continuat să noteze evenimentele din zilele următoare, nu mai putea justifica lipsa din jurnal a zilei de 28 iunie, așa încît a preferat să continue însemnările pe alt caiet, urmînd să decidă ulterior soarta filei din acea zi. Ciudat este că Maiorescu notează, tot pentru ziua de marți, 28 iunie 1883, plecarea sa în vacanță, care conține traseul pe care s-a deplasat timp de câteva zile! Așadar, însemnarea nu putea fi făcută decît la întoarcere, căci nu se vorbește de locurile prin care urma să treacă, ci de cele prin care a trecut, inclusiv observațiile legate de cazare, masă sau vreme!

De la un moment dat însă, din reacția celor din jur, Maiorescu s-a văzut un adevărat erou, care l-a ajutat pe Eminescu să depășească un moment atît de dificil și, încîntat de perspectivă, a vrut să exploateze în favoarea sa și ziua aceasta fatală. Ceea ce, pînă acum, se poate spune că a și reușit. Maiorescu avea o singură teamă: că Eminescu și-ar putea aduce aminte exact ce s-a întîmplat cu el în acea zi.

Este cît se poate de ciudat faptul că și astăzi, în fața evidenței probate cu documente, ori de cîte ori vrea cineva să aducă în discuție ziua de 28 iunie 1883, este pus la zid de o parte a criticii sau de scriitorii înregimentați acesteia. Adevărul, însă, nu mai poate fi ascuns.

(Text din ediția revăzută și adăugită, în curs de apariție, „Asasinarea lui Eminescu”)

Erată

Dintr-o regretabilă eroare tehnică, articolul *Puțină eminescologie*, scris de profesorul universitar, criticul literar, eseistul și prozatorul Adrian Dinu Rachieru, apărut în numărul 259 din *Tribuna*, 16-30 iunie 2013, poartă în mod eronat semnătura 'Dumitru Suci'. Publicând convenita îndreptare, ne cerem scuze, și pe această cale autorului, domnul Adrian Dinu Rachieru, cât și cititorilor noștri. (Tribuna)

Jocul și fuga (II)

Nicolae Breban

Înainte de fuga lui definitivă – deoarece, ultima abia a fost cea reușită! – lui Paul Cazimir i s-au mai întâmplat, în locul în care se afla, unele evenimente. Astfel, în urma intrigilor lansate neobosit de licheaua de Ungar, a fost de-a dreptul mutat, vărsat la irecuperabili, la cei bolnavi clinici, pishopați, nebuni sau tăcăniți cum li se mai spune; agitați, nu prea denși, zic nemții, și nu cu toate ceștile în raftul lor; duși cu pluta, zănateci, luați de streche, zicem noi! și fapt remarcabil, unic în analele străvechiului stabiliment, după nici o lună de adăstare printre noii săi prieteni, el fu mutat înapoi, în micul lui apartament și nu pentru că el însuși ar fi protestat sau ar fi manifestat vreo nemulțumire la noua sa spitalizare, ci tocmai ei, acționară, protestară, o parte dintre cei care se aflau acolo de mulți ani, unii de decenii și care își câștigaseră un fel de autoritate, nu numai în clinică, dar și în orașul din apropiere, deoarece erau câțiva, chiar și nebuni care circulau liberi și chiar puteau să-și exercite, parțial, vechile profesii sau să se folosească de vechile lor diplome și specialități. Totdeauna, se spune, mai ales în provincie, totdeauna e nevoie de oameni pricepuți și cinstiți. Or, ha, ha, oameni pricepuți, se spunea tot acolo, mai găsești, dacă cauți, dar... cinstiți, asta, da, e o marfă ceva mai rară! Or, cine putea avea pretenția de a fi mai cinstit decât cineva care era declarat nebun? Adică, o ființă umană ale cărei interese se află mai ales dincolo, numai că acest dincolo nu e nici raiul, de atâtea ori promis, sau infernul, ci... în propria lor minte. Și în capacitatea extraordinară de a ieși din menghina sau menghinele vieții de zi cu zi și de a pătrunde – la început cu un fel de sfială, cu o aproape copilărească neîndemânare, apoi însă tot mai decis, pe acele culoare de unde, văzută, umanitatea însăși și vechile cunoștințe prind tot mai mult o culoare și un relief, să zicem... îndoielnice! dacă nu ridicole de-a dreptul! Și acest lucru e cu adevărat interesant, fapt observat și notat și de Paul Cazimir în bloc-notesurile sale pe care le purta prin buzunarele largi ale pardesielor sale – ridicolul și inadecvarea unor congeneri era observat tocmai de aceia care ei înșiși nu numai că păreau, astfel, dar se și expuneau lui, ridicolului! Cei taxați drept descreierați. Nebuni, plecați cu duhul! Absenții în spirit! Copilăroșii în exces și, evident, lipsiți total de simțul realității. Da, e drept, magnifica și tiranica realitate se oprea, se epuiza de-a dreptul întocmai precum valurile line, ca niște lespezi transparente, ale unei mări întinse și vuinte, la picioarele lor.

Un alt eveniment, dacă putem să-i spunem astfel, a fost scandalul din oraș. Paul Cazimir poposea cu o anume regularitate, cam o dată pe lună, în orașul învecinat și unde, atrași de elucubrațiile și de cinismul său jucat ca și de cultura lui ciudată, pentru acele locuri, unele familii onorabile îi pregăteau un sediu și unele comodități, printre care un bufet bine garnisit și mijloace de transport în vremuri rele. Era însoțit de fiecare dată de cineva de la stabiliment, infirmier sau doctor, păzit sau ocrotit, cum se spunea, și nu s-a știut niciodată bine de ce sau de cine era ocrotit acest bolnav absolut atipic. Cu, cert, momente de discurs anarhic, presărat cu metafore ciudate, uneori extrem licențioase sau, mă rog, inacceptabile – în provincie, se pare, ca și

în unele estetici, există și metafore inacceptabile sau improprii, cum vrem să le numim. Dar asta e o altă estetică – a Povinciei! Alteori, ce mai, om ca toți oamenii, just, echilibrat și logic și încă ce logic! Putând da lecții multora de dreapta judecată și chiar de regulile acesteia. E drept că unii, precum Ungar, nefericitul carierist, dar și alți vreo doi-trei, insinuuau că dl. Paul Cazimir se prefăcea pur și simplu în perioadele sale cuminți, așezate, calme. Și nu făcea decât să-i imite pe alții, pe cei normali, se înțelege. Or, bieții de ei, cum se întâmplă adesea cu fervenții calomniatori, nu bănuiau ce aproape dar și ce departe de adevăr se aflau în acest caz: da, Paul Cazimir imita numai că se imita pe sine-însuși! Și, cum o spunea chiar el, nu era deloc ușor să te imiți pe tine, să-ți imaginezi, adică, cum ai fost sau cum ai putea fi ca să apari în ochii celor din jur, în oglinzile ochilor lor, cum o spunea el, drept... ceva digerabil, recognoscibil, asemănător cu un model care circulă cam peste tot, e adevărat, și pe care nimeni nu l-ar putea defini cu o anume precizie. Și numai pentru faptul că acest model uman de normalitate se schimbă odată cu secolele – și cu imperiile, ar zice un mucalit! -, dar și pentru faptul că el, această ființă nu există niciunde; ea nu este decât o sumă sau o reducere, o schemă, mai degrabă o cifră – cea statistică, de bună seamă. Dar ea însăși, această cifră cum i-am spus, se va schimba cu siguranță când omenirea, în fervoarea ei de a înainta cu orice preț, de a se mișca, va ateriza (tot un termen al profesorului, așa i se spunea mai nou, în orașel, inginerului, de fapt, care era Paul!) – va pune stăpânire pe un alt termen dominator. În fapt, o spunea tot Paul, ha, în perioadele sale cuminți (credeau cerberii săi sau, pe dos, în orele sale clinice, nu rareori dușmanii lui se contraziceau între ei) – când umanitatea se va îmbolnăvi de alte manii arhivistice, așa le numea Paul. Arhivistica, o spunea tot el, nu e o știință a viitorului doar, ea ne stăpânește de mult prezentul și reflexele de gândire. Iar gândirea statistică nu e decât una dintre aceste boli. Incapacitatea, azi, a eului uman de a fi sigur de ceea ce știe, are sau vede. Sau de ce își amintește. Și din exces de precizie lunea mereu și chiar cu o anume metodă între date, concluzii, termeni finali, descoperiri chiar. Incertitudini, cum se numesc unele legi ale fizicii moderne. Sau relativități.

Aceste după amiezi și seri, la care invitațiile erau pândite și apreciate de nu puțini cetățeni onorabili și cu vază, nu erau totdeauna stropite cu discursurile dlui. Paul Cazimir, deși erau mereu așteptate remarcile sale incisive, neașteptate, și nu rareori pline de haz. Uneori pline și de tâlc, pentru mulți. Și astfel, silueta lui se învăluie de o anume legendă, un abur care uneori plutește în jurul unor personaje, în marea și pitoreasca provincie a lumii, mai ales, unde evenimentele sunt rare și pe unde nu prea poposesc persoane celebre. Și atunci, ce să-i faci, cum oricine are nevoie și de ceea ce numim celebritate, de legendă sau de inși care își ies din fire dar ies și din comun într-un fel care interesează un grup mai mult sau mai puțin larg, provincia, o spunem încă o dată, ca o scoică uriașă și somnoroasă, își fabrică ea singură din sucurile și fildeșul ei, perla unei celebrități. A cuiua care, privit doar dintr-o

Alge

parte sau prea iute sau cu alți ochi, păgâni cum spune poetul, ar putea părea în cel mai bun caz un original. Și poate nici atât!

Ei bine, la una sau două dintre aceste după amiezi filozofice cum le numeau unii, în mod ironic e drept, dar convinși ei înșiși și de contrariul, a stârnit scandal faptul că femeia amforă, Fifi sau Magdy, și-a exhibat, cu încuviințarea Profesorului, splendiul, anticul ei corp și încă pe o carpetă originală și veche de Shiraz sau de Buhara pe care i-a făcut-o cadou însuși maestrul. Nu, nu s-a întâmplat nimic în plus, a fost, cum o spunea chiar și Fifi, doar o ofertă; de la o vreme tânăra femeie nu se mai oferea nimănui – să fi fost influența și frecventarea profesorului, asiduă, fidelă, căinească, cea care i-a schimbat tabieturile frumoasei și focoasei june?! – Fapt e că ea, Fifi, nu mai ceda fizic și în niciun fel, nici chiar celor mai avantajoase propuneri din partea unor îndrăzneți admiratori sau a altora. Și, se pare că tocmai unul dintre aceștia, dintre cei care nu era acceptați la aceste după-amiezi filozofice dar și vesele, a fost cel care a aprins scânteia publică. Și a forurilor locale, el însuși unul dintre ștabii urbei, și, se pare, cum s-a aflat sau s-a comentat apoi, și unul din aroganții refuzării și umiliții fetei!

Și astfel, acele după amiezi încetară, avu loc o anchetă, Paul însuși fu într-un fel chemat la ordine și reținut în beciurile poliției pentru câteva zile. A fost nevoie să se deplaseze amicul său Peter, din capitală, cu încă cineva din conducerea penitenciarelor, pentru ca Paul să fie eliberat și repus în drepturi. Singura lui condiție a fost însă ca femeia, Magdy, să fie lăsată în pace, eventual să fie lăsată să-și încerce norocul în altă parte, deoarece exista intenția serioasă ca ea să fie trimisă la Canal cu un lot de prostituate. Și ca acele serate cuminți să poată continua.

Și le obținut pe ambele, ba, în plus, cum se zice, interveni pe lângă amicii veniți din capitală să-l ia cu ei, acolo și în postul, în rostul pe care-l vor ști, pe... simpaticul Ungar. Nu, spunea Paul aproape convins, nu mi-este teamă, mie de el, oricum, firea, ideile sau comportamentul meu vor crea, pe oriunde voi merge, astfel de... reacții. S-ar

spune că prin modul meu de a fi, eu selectez și... înși cu o aură execrabilă! Înși frustrați, evident frustrați, înși cu care viața a fost și este nedreaptă, indivizi cu calități certe, dar care, ha, ha, da-da, nu glumesc, s-au născut cu un secol prea devreme sau prea târziu!

Nu, nu pentru a mă apăra pe mine, nu, nimeni nu poate să mă apere și se pare nici chiar eu însumi. Și, mai știi, poate nici nu e nevoie, observă, ține minte că nu eu v-am chemat, îi spunea el lui Peter. Nu, ci ca să-l îndepărtiez pe acest ins nefericit, care are, cum se zice, apucături de lichea patentă – ha, o lichea care aspiră să devină o canalie și care, ratat și în asta, își înghite veninul ratării la nesfârșit. Să-l îndepărtiez de comunitatea acestor oameni simpatici și atașanți din stabilimentul în care mă aflu, mai ales de cei care, prin propriul lor geniu, sunt teribil de dezarmați. Incapabili să se apere mai ales de indivizi de acest calibru, inventivi și neobosiți în a dramatiza existența, ca să zicem așa. Dintre aceștia, mai ales azi, apare, se iscă și o nouă specie de lichele sociale, numite provocatori, am mai vorbit despre aceasta. Toți, aproape, înzestrați cu facultăți ieșite din comun, prinși însă de o febră rară a personalității și, mai ales, nemulțumiți profund de calmul sau de mediocritatea vieții din jurul lor. Pe care, într-un impuls creator, așa cred ei și uneori, în anumite cazuri, au și se bucură de un succes formidabil, vor s-o schimbe. Să-i dea o altă turnură, ce mai, și cu adevărat istorică, senzațională!

E adevărat că, în câteva rânduri Paul Cazimir încercă să fugă, să evadeze. Nici el însuși n-ar fi putut spune cu precizie de ce, deoarece, într-adevăr, nu se simțea în niciun fel păzit sau închis. Asta este și a devenit forța mea, acum, de a fi liber nu... nu oriunde m-aș afla, cum aș fi ispitit s-o spun iute, ci, da-da, liber – aici!

Deoarece, asta e adevărul – mă rog, adevărul meu și de moment, un adevăr de care m-aș folosi oarecum priceput, cum se folosește Peter, prietenul meu, de cuțitele sale elvețiene sau eu de stiloul meu Mont-Blanc, cu peniță de aur. Sigur, oho, dacă aș face ca alții – de azi sau de altădată! – aș putea să-mi plec genunchii și să mă închin acestui obiect minuscul, negru și lucios și el, da-

da, dacă credința mea s-ar dovedi încăpățânată și fanatică, el, obiectul acesta, destul de zglobiu și de inspirat când îl mânuiesc eu, s-ar putea, chiar să mă ajute. Să-mi dea curaj, oricum, și, poate, chiar ceea ce numim noroc. Într-atât de puternic este spiritul, ha, mai ales când el se îndreaptă spre țeluri și pe cărări absurde!

Da, repet, acesta e adevărul – sunt liber, am devenit ceea ce în mod grosier se înțelege prin acest cuvânt, dar și ceea ce eu însumi înțeleg, doar aici, între acești oameni. Trăind și viețuind de-a valma, timizii și neîndemânatecii cu cei cutezători, plini de ei deja și de primele lor succese; deșteptii și proștii și niciunde în lume, de asta sunt sigur, nu ai să constăți o confuzie mai mare de termeni, cum o spun universitarii, proștii, din vicleni devenind de-a dreptul inteligenți, iar deșteptii făcând prostii, una mai boacăna ca alta, dar îmbibați fiind de prejudecata tiranică a propriei lor deșteptăciuni sau inteligențe, n-o slăbesc o clipă și... se rostogolesc la vale ca o piatră care a pornit-o, așa, într-o doară, din costișă, din vârful dealului, dar apoi și-a găsit resurse, cum se spune, sau a fost ea însăși săltată de relief, pietre și cioturi și prinde o viteză apreciabilă, mai-mai să se spargă în bucăți în vale sau să spargă capul cuiva, cel care se află tocmai cu gândul aiurea!

Sigur, dacă eu însumi aș fi altcineva, aș fi fost tentat de la început să afirm cu seninătate că aici trăiesc de-a valma nebunii, țâcnii, cu cei normali, cu cei sănătoși la cap. Dar n-am s-o fac deoarece nu pot! Nu sunt în stare! Nu, cum s-ar crede pentru simplul motiv că e greu uneori de a discerne care sunt nebunii și care cei care se cred sănătoși, deoarece, se știe, o știu și doctorii dar o știm și noi, ceilalți, cei care jucăm de minune acest joc al normalității, granițele între aceste stări sau imperii sunt laxe și, ca și în cazul unor mari războaie sau taifunuri umane, aceste frontiere sunt uneori rupte și stricate cu o mână decisă și, aplecați peste pupitrele lor largi, noii conducători, adică cei care au învins, cum se spune și încă cu urme de sânge uman pe degetele și mâinile lor fine, energice, trasează și sfârtecă mapele geografice cu noi granițe. De care gloatele umane trebuie să se imbibe, să se înfrice, nefăcând, de

altfel, nimic altceva – și o spun chiar ei, cuceritorii, zeei de-o clipă – decât să imite natura; animalele de pradă sau nu, care-și marchează teritoriul, acolo unde vânatul le este rezervat. Dreptul lor!

Nu, nu laxitatea sau confuzia acestor granițe între spirite face ca aceste locuri să fie atât de discutate și de discutabile, ci, în cazul meu, ceea ce eu am găsit venind aici sau fiind trimis aici de, știu eu, de prieteni, dușmani sau... naiba știe de cine! Am găsit, cum spuneam, libertatea, dar... numai a mea. Nu, nu a maselor umane, a popoarelor, și nici a spiritelor, ci a mea, așa-zisă libertatea mea, (deoarece, în grabă, nu am un alt termen mai potrivit la îndemână!) – cea făcută numai pentru mine și care mă aștepta de veacuri. De acele secole care au fost, să zicem, copilăria, pubertatea, adolescența mea sau ceea ce, iarăși în grabă, eu numesc astfel, dar și lunga, labirintica mea stare de adult. De așa-zis om matur! Dar, vă întreb, dragi concetățeni, cum poți fi matur, matur tu însuși, dacă nu ești liber, liber chiar tu, cel numit tu însuși? Și dacă tot stai și cerșești această... marfă, deziderat, necesitate sau dar, cum vrei să-i spui – și tu ca și mine, fiind grăbit, înghiontit de timp și neavând poate alt termen la îndemână, presupunând că există un așa-zis alt termen! – da, să stai și să le cerșești pe acestea, forme sau garanții ale libertății, cum vrei să le spui, de la... alții? De la imperii, colectivități umane extrem de peștrițe, grupuri cu care la drept vorbind nu ai nici în clin, nici în mână, ba uneori să-ți cerșești libertatea chiar și de la dușmani înveterați, cei născuți pentru a-ți fi dușmani, ție, dar și familiei sau gintei tale și care s-au și dovedit buni dușmani, adică aprigi și necruțători. Vroind distrugerea ta și murdărindu-ți idealurile, cele câteva pe care abia ai apucat să le încropești, în acel extrem de scurt și de ingrat timp al propriei tale existențe și biografii, între nesiguranțele, fricile și fantasmalele copilăriei și ale primei tinereți și iute instalata obligație de a fi ca ceilalți: să te înhami adică unei cariere, unei familii, unei stricte și solvabile onorabilități. Burgheze sau nu.

Ei bine, eu mi-am găsit libertatea mea aici, între ei. Între ceea ce voi numiți nebuni, ba uneori, chiar și eu, azi și în această clipă, îi numesc astfel. Ei și, ce-i cu asta? Schimbă asta, oare, lucrurile?

Nu, repet, luat, așa, iute, n-aș putea să vă răspund ce vrea să însemne aceasta, adică propria mea libertate; abia acum găsită, simțită, acceptată. Serbată. și de care, iată, uneori vreau să fug și cred că am s-o și fac. Ha, curios, ca un copil, dacă o dată plecat de aici, deslipindu-mă de acest loc sau zonă fertilă – pentru mine, se înțelege, dar poate și pentru alții care au mai puține ocazii s-o exprime! – voi mai păstra acest dar, să zicem. Această aroganță, ar putea spune un preot, un schimnic. Da, se poate dar ce te faci dacă eu însumi am devenit așa ceva, adică un... retras din lume, un schimnic. Un real sau fals călugăr. Un fel de sfânt, atât cât e posibil în noua și turbulentă, neobosit de moderna noastră lume.

Cortegiu

poezia

Vasile Muste

coruieni am fost eu însumi o vreme

am băut lapte din Coruieni – sânul patriei mele
și mai târziu din celălalt din dreptul rotund horincă

cea mai grozavă horincă din lume
urlau lupii pe dealuri când horinciile își începeau lucrarea
înfricoșătoare doar pentru copii și necunoscători
cei fără școala fructiferilor pomi ce acopereau
vara satul
cu un scut verde încât nu putea fi detectat nici de
invizibile avioane americane locul devenind
inexpugnabil
nicio forță terestră nu ar fi reușit să-l atingă
măcar
cele mai mari vise de pe pământ aici fermentau
inițiații descopereau atunci galaxii în boabe de
rouă

și grozavi deveneau copiii doar la vederea
mărgelelor ei
dar și a celor ce fetele la gâturile lor lungi le
purtau
hau-hau urlau lupii pe dealuri și prin pădurile
din jur
hau-hau făceau neinițiații după un păhărel
și lumea își pierdea deodată orice contur

nu fo ni dată doi tete

a fost odată ca niciodată
(*nu fo ni dată doi tete* își începea
invariabil poveștile micul Răzvan)
într-o țară îndepărtată
unde *poporul* (așa își apunea) locuia în palate
iar regele afară

nu după multă vreme
poporul plictisit s-a vrut afară
în mama natură
parțial fecioară

au început să aibă mari dureri de picioare
de alte organe mai acătării
își dorea mai multe zile la soare
și cât mai puține sub semnu-ntrebării

așa credeau ei că e mai bine
până binele rău li s-a părut
au dat vina pe cerul neîndurător
și pe un pământ necunoscut

apoi s-a aflat că cei dinăuntru
nu iubeau nici regele căruia-i spunea migratorul
regelui român prin naștere și destin
și nici poporul pe care l-au trimis înapoi în istorie

acum îi dau dreptate micului Răzvan
nu fo ni dată doi tete
niciodată poporul acesta
și niciodată regele meu

**Nu au fost niciodată doi câini*

alb proprietar de cuvinte

eu am venit pe lume proprietar de cuvinte
în tinerețe mi-am extins domeniile până
aproape de țărnițele tăcerii cu ape încremenite
țărnițele înconjurând neumbrite mări de zăpadă

albul meu drag până în mijlocul nopții
cel mai frumos alb din lume nu e acel
al caselor grecești de pe țărnițele Mării Egee
ci acela al laptei din sânii tinerelor mame

târziu m-am retras pe vârful munților mei
de tăcere în lupte învins dar și în tratate de
pace
salvându-mi oștirile din bătălii inutile
caii albi ai cuvintelor mele decât tăcerea
mult mai
sărace

zorii casa iarba toamna

eu voi muri-nainte de-a mă stinge
să nu visez de înălțimi mai sus
viața va urma o altă cale
decat a neîndurătorului apus

voi șterge obrazul vremii-nlăcrimat
al casei și al zorilor din sat
voi trage peste ochi-mi verde iarbă
în care omul nu a înserat

pe crucea mea va face luna ouă
sau lumea mă iubi-va într-atât
că gălbenușurile fi-vor lumânări
aduse să îmi țină de urât

n-am să mai fiu lumina umbrei mele
nici zborul frânt sub ceruri înstelate
și toamna însăși fluturând drapele
va coborî cu salve în cetate

lia roza

ochii tăi se exprimă în versuri
inima mea ca de mine ascultă de ei
de pe sânii tăi iluminați de valuri
cade foșnind rochia de nisip argintiu

haide cum n-am chemat pe nimeni hai
de la un vers la altul se clatină țărnițele
în varul caselor varul zilei se pierde
cum n-am chemat pe nimeni haide

facă-se verde

ludăul

pe vremea mea
în Maramureș ludic era numai ludăul
doar floarea lui purta o infinită teamă de
bongăi
pe care îi executam în lungi și înfricoșătoare
procesioni
ludăul era prietenul nostru dinainte de venirea

turcilor prin
aceste locuri de poveste inexistente pe google ce
nu era atunci
decat un câine nevăzut care lătra mai ales din
partea în care unii spuneau
că e ascuns viitorul și eu eram singur cu norul
meu iubit pufos chemător
mai târziu de alți nori de zăpadă de ploaie de
grindină cât oul
de bibilică din care au mâncat bongăii câteva
secole
toate acestea însă mult după ce sacrificam
movile întregi de ludăi în Maramureșul
în care ludic era numai
ludăul
dragul de el

speranța în seară

luați de la mine speranța sau ce e mai bine
și lăsați-mi părerea de seară

veni-va ziua în care n-o să mă mai pot
la mine întoarce

va pierde zăpada cărări împrejuru-mi
va ninge pentru ultima oară

negreșit pe pământ dintre toate de iarnă
Dumnezeu e cel mai aproape

seară voi fi eu însumi într-un alt anotimp
coborând peste ape

ianuarie, 2012

oceania

astfel am spus în fața oceanului
mă încredințez ție cu ființa întreagă
tu care poți scufunda orașe cu ochii înlăcrimați
ai celor mai de dinainte de tine uciși
cu deplină deasupra lumină sau lumină în fran-
juri
tu care înfiori nemișcații munți
și cutremuri câmpii
ție căruia nu-ți vine niciodată să mori
și vreme îndelungată nu le zâmbești celor vii
munte cu ea să rămâi
mare cu tine să fii

rugă retezând asfințitul

Doamne daca marelui învățat
al Țării Lăpușului și-al meu
nu i-am fost Ziua întreagă aproape
și cum vrei Tu
singur a vrut și el să măie
pe unde-a nserat
lasă-mi în asfințit
dinspre poezie lămurit prieten
pe Andrei Făt
acest
Vasile Latiș de pe Mara

interviu

„Hoția, minciuna, și parvenitismul nu ocolesc lumea literaturii și, din păcate, se transmit”

de vorbă cu scriitoarea Doina Uricariu, director ICR New-York

Alexandru Petria: - Ați primit un semn major al recunoașterii valorii, stimată Doina Uricariu. Ordinul Coroana României în grad de cavalier. Ce reprezintă Casa Regală a României pentru dumneavoastră? Și alți membrii ai familiei dvs. au primit Ordinul Coroana României, dacă nu mă înșel...

Doina Uricariu: - A fost încununarea unui drum început în 1990. Am fost invitată să merg în Elveția cu o delegație mai mare, condusă de Cazimir Ionescu. Făceam parte din grupul independenților ca și azi. Independenții din cultură și literatură. Erau invitați majoritatea de la partidele proaspăt constituite. Printre membrii delegației, era și Varujan Vosganian. Erau jurnaliști, de pildă Mirela Roznoveanu, de la „România liberă”. Dragoș Vieru, profesor acum la Montreal. De la televiziunea română venise Vartan Arachelian. M-am desprins de grupul celorlalți și, fiind la Geneva, m-am dus glonț la Versoix, unde știam că locuiește MS Regele Mihai și familia sa. M-am dus fără scrisori de recomandare. Am sunat la poartă. Era sâmbătă seara. Mi-a deschis istoricul Constantin Brâncoveanu. L-am rugat dacă e posibil să fiu primită de MS Regele Mihai a doua zi. Am lăsat numărul de telefon al unui prieten drag din școală, Adrian Barbu, la care locuiam în Versoix. A doua zi am fost sunată de dimineață și am fost primită cu o cădură pe care n-o voi putea uita de Majestatea Sa Regele Mihai și de regina Ana. Am făcut atunci primul mare interviu cu MS regele Mihai care s-a publicat pe patru pagini în „România literară”. Am stabilit cu Majestatea Sa că voi reveni să facem o carte împreună. În toamnă. Apoi m-am scufundat în arhive și mi-am pregătit un caiet cu două sute de pagini de întrebări cu strictă referire la documente și momente din istoria României. O parte din ele le regăsiți în cartea mea în două volume *Scara leilor*. Eu mă pregătesc de interviuri dacă vreau să aflu ceva. Altfel aflu doar ce dorește să-mi spună Celălalt. Interviurile nepregătite sunt autoportrete. Sunt și ele bune la ceva. Când am revenit la Versoix, în toamnă, era imediat după crearea Alianței Civice. Sunt printre membrii fondatori ai Alianței Civice. I-am dus ziarul Majestății Sale, ziarul ce ce anunța acest eveniment care mi se părea major. L-a cercetat și citit cu mult interes. Implicarea mea civică sau profesională sunt parte din mine. Faptul că am editat sute de cărți ale colegilor mei pe care le-am apărat cu dinții de cenzură nu mi-a eclipsat talentul. Nu ne împușinăm dacă mai facem și pentru alții ceva. Vizita la Versoix, unde aveam să lucrez multe săptămâni în arhiva Regelui Mihai și a familiei sale a fost o revelație pentru mine. Materiale, documente și albume pe care le publică acum Casa Regală împreună cu editura Curtea Veche mi-au trecut prin mână. Am scris pe larg despre ele. În *Maxilarul inferior* și *Scara leilor*. Acesta a fost începutul sau continuarea unei legături fundamentale în care am fost educată de familia mea, respectul și prețuirea valorilor create de monarhie... Sunt fericită că nu a reușit nimic să mă întorcă de pe drumul acesta și că nimeni nu a fost în stare să-mi spele creierul, deși m-am născut în comunism. În 1990 și 1991-1992, am primit scrisori de amenințare cu moartea pentru convingerile mele

monarhiste. Și am observat cum își făceau poteca spre Rege turnători sau monarhiști cu ochi albaștri. Am povestit mult despre regele Mihai și Regina Ana, despre toate monarhiile europene în cărțile mele, în eseuri, conferințe și un lung dialog cu Horia Roman Patapievici găzduit de două emisiuni “Înapoi la argument”. Am avut un turneu mai lung de lansare a cărților mele de memorii publicate la Polirom, prin țară la Deva, Alba Iulia, Hunedoara, Arad, Lugoj, Timișoara, Cluj... Iași... Pitești. Și sunt invitată în vreo douăzeci de orașe să vin dar acum nu mai pot să vin cel puțin un an în România... Port definitiv în mine această legătură fundamentală pe care o simt față de valorile monarhiei. Mama mea a fost salvată de deportarea în Siberia grație unui act de dispensă semnat de MS Regele Mihai. Mulți români au fost salvați în varii situații de asemenea documente. Să nu uităm faptul că Regina Maria a fost declarată de Comisia de la Yad Vashem, “Dreaptă între popoare”. Intervențiile ei pe lângă Antonescu și implicarea ei directă în oprirea deportărilor au salvat viețile a mii de evrei. Monarhismul meu este din totdeauna. Prețuirea pentru valorile și instituțiile create de M. S. Regele Mihai, Regele Carol I, Regele Ferdinand, Reginele noastre Elisabeta, Maria și Ana sunt cunoscute public. Am semnat în 1990 primul mare interviu cu ASR Principesa moștenitoare Margareta căreia îi port o vie admirație. Am cunoscut-o atunci la Versoix. I-am auzit vocea determinată și convingătoare promovând la telefon proiectele Fundației Margareta în trei limbi străine, cu o determinare de a face cât mai mult pentru România care a devenit de notorietate între timp. Arhiva în care lucram era vecină cu biroul Principesei și cu biroul Majestății Sale Regele Mihai. Foloseam adeseori același xeros și mi-am notat zeci și sute de titluri de cărți din Biblioteca Regelui, dosarele de documente. Atunci am xeroxat caietul de muzică al Regelui cu înregistrările sale preferate. Întorcându-mă la interviul cu ASR Principesa moștenitoare Margareta, acesta reprezintă primele peste 40 de pagini transcrise din înregistrarea convorbirii purtate la Versoix și una dintre primele, poate chiar prima prezentare în România a Fundației pe care o conduce Alțetea Sa Regală. Zecile de ore de dialoguri purtate la Versoix și o cercetare continuă în arhive m-au ajutat să scriu și să finalizez partea cea mai puțin personală din cele două cărți *Maxilarul inferior* și *Scara leilor* ce însumează circa 3000 pagini de manuscris, tipărite în patru volume. Volumele de interviuri și documente au fost gata de tipar din 1991. Cărțile pe care le-am publicat după douăzeci de ani demonstrează o atitudine și o opțiune consecventă cu sine. O să transcriu pentru cititorii acestui interviu, cu multă bucurie și mândrie ceea ce a fost scris pe Brevetul semnat de MS Regele Mihai ce însoțește înalta decorație pe care am primit-o în 28 februarie 2013, la Castelul Peleş. Mi s-a acordat Coroana României în grad de cavalier “Pentru întreaga carieră literară prin care, chiar și în momentele grele ale trecutului recent, a adus bucurie și inspirație românilor întorcând privirea către valorile perene ale artei. Pentru poziția publică pe care a avut-o constant în sprijinul valorilor și principiilor Coroanei.”

Ar trebui să transcriu și cuvintele scrise pe

brevetul care a însoțit decorația pe care am primit-o de cavalier al Ordinului Serviciul Credincios pentru creație și cultură. Care mi-a fost acordată de Președintele României Emil Constantinescu. Sunt o slujitoare a valorilor culturii și civilizațiilor în care cred. Cred în cultura română și mi se pare o lucrare nobilă slujirea ei. Am făcut lucrul acesta ca secretar literar la Teatru, ca redactor și editor, ca titularul a trei cursuri pe care le-am ținut la Universitatea din Craiova, ca membră în juriu internațional sau consilier personal al Primului ministru pentru cultură. Cel ce slujește valorile culturii unei țări nu are nici o legătură de subordonare față de cel ce slujește Puterea în exercițiu. Pentru mine Puterea artei și forța creației împlinesc dumnezeirea din om. Doar slăbiciunile vizibile și invizibile te pot face slugarnic în fața Puterii.

- Scriitoarea Doina Uricariu a fost eclipsată parcă în ultima perioadă de rolul de intelectual implicat în frământările cotidianului pe care lați jucat. Merită, într-o țară unde valorile nu prea sunt respectate?

- N-aș spune că a fost vorba de eclipsare. Și cred că nu e vorba de nici o eclipsă. Am primit cu ultimele două volume de memorii cele mai importante nominalizări la premii, un copleșitor respect al publicului și cititorilor dar și telefoane de la președinți sau membrii de juriu pe care nu i-a rugat nimeni să mă sune că se vor opune ca volumele mele să ia Premiul USR sau al Asociației de București, dat fiind conținutul lor pro-monarhist. Stupefiant convingeri și declarații pe care nu le-am cerut nimănui. Se scuzau unii dintre jurați, deși nu i-a pus nimeni s-o facă, spunându-mi mieroși și fermi în duplicitate că ar fi existat riscul de a-l supăra pe președintele României în exercițiu. Sau că premiile speciale ar fi trebuit date unor scriitori evrei, dat fiind că așa doresc cei ce plătesc chiria la Cazinoul Vernescu. Nu cred că a fost vorba de așa ceva. Nici eu nu am luat premiu, nici chirieșii nu s-au omorât să-și plătească dările...

Alegerea pentru premii și onoruri a unei cărți despre narcotice și literatura română, rod al unei compilații sprintare, bine scrisă de altfel, a arătat de fapt ce tinde să fie și să devină scara valorilor în România. Judecăm monarhia și-i găsim cusururi de vârstă, sex și alte reflexe cominterniste dar legiferăm drogurile, ba chiar înființăm și comisii prezidențiale pentru asta. Literatura, creația nu pot fi explicate decât la suprafață prin drogurile consumate de

creatori. Sau dependența de alcool și propensiunile sexuale. Și când psihanaliza a crezut că deține cheia spre psihologia creației, căutând în complexe formula magică de a deschide peștera Eului creator, ne-am împotmolit tot mai mult de îngustimea și vulgaritatea interpretărilor. Complexul lui Oedip îmbrăca prea multe cărți din bibliotecă și ajunsese un fel de uniformă sau sacou la modă. Ce droguri a luat Dumnezeu înainte de Geneză?

- Va supărat...

- Ideea este că nu-mi pasă. Există un timp al dărâmării spune și *Eclesiastul*, iar noi îl trăim din plin. Acolo unde n-a contat oportunismul și nici fanatismul portocaliu, cărțile mele au fost premiate. Premiul cititorilor la "Observatorul cultural", premiul pentru proză al revistei „Convorbiri literare”, nominalizarea la Premiul Național de poezie Mihai Eminescu „Opera omnia”, Premiul Americii Latine la 17-18 ani, Premiul din Israel... Premiul Uniunii Scriitorilor pentru *Mâna pe față*, Premiul Național pentru *Vietăți fericite*, Premiul Asociației Scriitorilor din București pentru *Natură moartă cu suflet*, Premiul Manuscriptum pentru ediția Emil Botta, Premiul Academiei pentru poezie la care am renunțat în favoarea soțului meu, Paul P. Drogeanu, care luase în același an Premiul Academiei pentru cartea lui excepțională, *Practica fericirii*, Doamna Zoe Dumitrescu-Bușulenga m-a sunat și mi-a spus că nu putem fi premiați amândoi în același an, fiind soț și soție. Așa că am renunțat la premiul meu. Cu mare bucurie pentru Paul, care este tatăl copiilor mei. Știți ce puțin durează eclipsele. În plus majoritatea se văd cu ajutorul unui ciob de sticlă. Dacă ai sticla întreagă a unei ferestre lucrurile se văd cu totul altfel. Nu fac parte din familia meteoritelor. Și nici a sateliților naturali sau artificiali. Cărțile mele se reeditează, sunt traduse. Sunt invitată să citesc poezie în multe țări. Să țin conferințe. Cred că plecarea mea în America, în 1999 a putut crea iluzia unei eclipse. Sau faptul că, spre deosebire de mai toată floarea literaturii contemporane, eu lucrez pentru conștientizarea mea, nu doar pentru mine și... gașca mea. Nu s-a știut în țară că mi-au apărut cărți în Italia, nici eu nu m-am omorât cu firea să povestesc. Am vreo patru volume de poeme pe care aș putea să le public oricând. Scriu poezie. Scriu și anul acesta, dacă vrea Dumnezeu și vreau și eu, o să public vreo trei-patru cărți. Dar nu cred că epoca pe care o trăim este una a poeziei. Mai degrabă a unei uniforme textuale pe care o îmbracă prea mulți. A derizoriului semnificativ. A vulgarității cu pretenții. A cinismului mercenar. Streaptease și topless mental și emoțional. Cu sânii goi la soare și creierul gol, indiferent de starea vremii și anotimp. Prea multă fiziologie în poezie. Contemporanii debutanți sunt gălăgioși ca pruncii ieșiți din burta mamei. Unii sunt foarte buni. Îi citesc și îi caut precum pipăie cheile pe veriga casei, cel ce le are în grijă. Se mai nasc mari poeți în România și în lume. Asemeni cheilor ce sunt lucrarea lui Dumnezeu, deschid mari uși poeziei. Alții sunt bieți impostori, complexați, violenți, grăbiți, dau din coate să ajungă în față. Se poartă ca disperatii ce aleargă după ieftiniri și chilipire prin Mall. Își confundă părinții cu placenta lepădată după naștere. Și se leapădă iute de ei. Dar poeții mari și adevărați rămân. Ne agățăm de ei citindu-i și recitându-i precum se agață iedera de ziduri. Noi dispărem, ne uscăm ca și iedera, curățată de pe tencuiala în care s-a prins. Se mai văd pe ziduri urmele ghearelor vegetale o vreme. Apoi se cațără o iedera nouă și tânără pe ziduri vechi și noi de cărți. Asta sunt cărțile. Niște ziduri. Chiar dacă suntem grăbiți să le demolăm și ne simțim tot mai mari printre ruine. De aceea se scriu bilețele și se

îndeasă printre crăpăturile tencuiei și la baza Zidului Plângerii... Fiecare țară are poezii ei importante. Biblioteca marii poezii nu se reduce la noi și prietenii noștri virtuali sau/și reali. Numele noi și vechi de poeți se schimbă și trec pe lângă marile valori ca trenurile *grande vitesse* prin lume. Azi numim narcisism sau globalism ceea ce înseamnă de fapt autism, producție în masă și clonare infinită... în poezie și axiologie. Există un populism fără frontiere între creator și public. Ca și cum Dumnezeu, după ce a făcut lumea, ar invita-o la o bodegă să primească bătaia Genezei pe umeri și să ciocnească un pahar de rachiu cu Adam. Arta nu știe ce să mai facă pentru a se vinde și a avea succes. Marea slugărnice și ipocrie contează mai mult în ierarhii decât spiritul critic. Dar mergem mai departe. Doi tineri poeți au fost anunțați la ICR New York drept câștigătorii unei burse pe care o va plăti ICR. Alegerea aparține unui juriu american. A fost făcută pe bază de propuneri dar a ținut cont în primul rând de aplicațiile și proiectele depuse de poeții ce au concurat la bursă. S-a făcut în urma unor aplicații individuale și a unor recomandări pe care le-am dat. E o bursă pe care au câștigat-o, în anii anteriori poetul Bogdan O. Popescu și poeta și jurnalista Andra Rotaru. Amândoi au fost inspirați de America și au publicat un volum de poezie scos la lumină de cele șase săptămâni petrecute peste Oceanul Atlantic. America este la ora actuală inspiratoarea poeziei ce se scrie în România, majoritatea un soi de pastişă a stilului, atitudinii și ticurilor verbale din filmele americane, din muzica hip-hop, din rap... folosind scenografia locală. Înjurătura de toate zilele și clipele de autorilor sentimentul omnipotenței. Limbajul golănesc, trivial e cartea de credit a unei autenticități mizere. Dar nu e un păcat să fii cool, după ce ai fost hot... Vă pot cita în acest talcioc de vechituri avangardiste și postmoderne multe poeme și versuri memorabile scrise de poeți, afirmați mai recent. Din cei cuprinși în antologia scoasă la editura Compania, din cei publicați la editurile Brumar, la Tracus Arte... Și mai sunt și poeții mari care nu pot fi confundați. A căror poezie are valoarea vinurilor vechi, de colecție. Alții sunt doar ca mustul ce te păcălește, oprit artificial să fermenteze. Sunt și câteva poete mari cu un univers adjudecat și care a impus definitiv vocea lor. Au un univers fizic și metafizic. Altele flutură aparent haine noi pe vechi meserii și deprinderi. Pe vremuri, Camil Petrescu spunea „Câtă luciditate atâta dramă”. Cred că vulgaritatea a luat locul lucidității cu bloguri care se socot mari poeți dacă au puțină idee de SMS-uri și... advertising. Nu faptul că sunt un om de cultură poate eclipsa poezia pe care o scriu și am scris-o. Ci viața în haite a unor scriitori lipsiți de cultură care cred că fac ierarhiile în literatură cu antologii concepute pe principiul listelor afișate la scări de bloc: „Noi și ai noștri de la Scara noastră”. Sunt și editor, așa că am aflat multe despre scriitorii care se cred buricul pământului. Am dat peste poemele lor rescrise integral. Și disidența lor exhibită la spartul târgului de Cântarea României. I-am văzut cerșind indulgențe de la Nichita Stănescu și apoi, peste ani, întrebau tot ei nedumeriți de ce lumea îl consideră genial pe poetul *Necuvintelor*. Le-am citit poemele oportuniste scrise în anii '50 și vituperările împotriva Americii, apoi declarațiile pentru „New York Times” peste jumătate de veac, unde-și clamau poziția anticomunistă și pro-americană. I-am văzut în peripatetice plimbări cu Mircea Ivănescu și Mazilescu, apoi loviți de amnezie sau dând târcoale altui empireu. Hoția, minciuna și parvenitismul nu ocolesc lumea literaturii și, din păcate, se transmit. Dar există în biblioteca mea destui poeți pe care-i citesc și pe care îmi doresc să-i aduc la New York, să fie traduși, să-și măsoare priza la public. Trebuie

să ieși în lumea largă ca să te măsoari cu ea și mai trebuie să treacă și timpul peste tine ca să-ți măsoari genialitatea. Dar e de înțeles foamea după vizibilitate în viață. Câți poeți mari despre care nu mai vorbim în România, după ce au murit!

- Cum e să fii decorată de un Rege?

- Revenind la Coroana României, decorația cea mai înaltă primită de la MS Regele Mihai, ea continuă o tradiție în familia mea pe linie paternă. Bunicul meu Gheorghe și străbunicul meu Toma Uricariu au primit Coroana României pentru fapte de arme.

- Ce este poezia pentru Doina Uricariu?

- Puterea mea. Sigiliul meu. Îngerul meu păzitor. Poezia mea cea de toate zilele, precum pâinea noastră cea de toate zilele din rugăciunea *Tatăl nostru*. Totul și pauzele dintre Tot și Nimic. Am scris în tensiunea iubirii, îndrăgostită, revoltată până în buricul degetelor. Am scris descoperind cât de frumoasă e lumea și ce miracol poate fi acela de a avea talentul să vorbești despre „cele ce sunt dacă mai sunt”. Am scris iubind cicatricea de pe obrazul tatălui meu. Ca un fir de argint mai puțin elastic legând maxilarul lui sfâșiat de un brand, la Oarba de Mureș. Am scris despre vindecările posibile și imposibile. Volumul meu de debut *Vindecările* a așteptat șapte ani la cenzură și pentru că poemele se chemau *Vindecările*, dar și pentru că sensul lor identifica dezastre morale și spirituale... Societățile bolnave sunt agresive și ostile în fața dorinței cumplite de vindecare. Ele ne controlează prin bolile cronice induse precum ura, invidia, turnătoria, haosul valorilor, trădarea pentru ceva arginți. Un poet adevărat nu poate fi legat cu un lanț de cușca privilegiilor. Și nici asmuțit să intre în haita gonacilor, la vânătorile de ocazie. Cabotini și ideologii îndoctrinați vor persifla în felul lor tot ce ține de dramatic și tragic. Spartanii contemporani vor exersa în cuvinte azvârlirea celor firavi sau neputincioși în prăpastie. Există o grabă de a-i elimina pe cei din alte generații sau cu alte convingeri, care confundă continuitatea valorilor cu un continuu ecarisaj. Pe vremuri ne bloca cenzura. Cenzura a fost vigilentă. Dar era adeseori mult mai generoasă decât cenzorii contemporani care se cred critici. Și acționează precum ghicitoarele și prezicătoarele din suburbii. Am avut tot sprijinul în apariția volumului meu de debut din partea lui Alexandru Paleologu și Marin Preda, de a căror prețuire m-am bucurat. Când am debutat, în fine, nu știam că un poem al meu, tradus de Ștefan Băciș, mai întâi în revista *Mele* și apoi în zece limbi a luat un premiu de poezie al Americii Latine. Am scris apoi despre sfiala poetului și a omului, câtă vreme mai are și o parte de smerenie în el... Am asemănat sfiala și smerenia cu un copac ce se cheamă *Jugastru*, căruia și Nichita Stănescu i-a cântat frunza: „Foaie verde de jugastru...” E un fel de arțar al cărui nume pune împreună jugul și steaua. *Jugum* și *aster*...Coaja subțire a trunchiului de jugastru poate fi zgâriată la suprafață. Dar ea acoperă un lemn dur, rezistent și de o mare rezonanță, din care se fac viori. Jugastru este și toponim și numele de familie al unor oameni. Al doilea volum *Jugastru sfiala* a adus în lumea cuvintelor poezia fragilității ce ascunde o mare forță interioară. Un fel de autoportret al meu care reunește de o viață o sensibilitate infinită și o forță și putere de a lupta de nebănuț. Cei care m-au anchetat la Securitate știu asta. Nu au obținut nimic de la mine, chiar dacă puterea concentrată de mine în orele acelea de interogatoriu încrucișat m-a costat săptămâni de internare la Spitalul Elias, la neurologie...

Cu *Vietăți fericite*, care a apărut în 1980, a izbucnit poezia maternității și a genezelor, pe care Laurențiu Ulici a decretat-o unică în spațiul liric românesc. Apoi *Mâna pe față* a însemnat poezia căderilor și a pierderilor, tradusă și prezentă în atâtea antologii internaționale. A urmat *Ochiul atroce*, un volum care a fost retras din bibliotecă și a provocat un mare scandal, după ce s-a înțeles mesajul lui din felul în care a recitat pe scena Teatrului Mic poemul *Norii* regretata Leopoldina Bălănuță, desăvârșita doamnă a spunerii poeziei românești. *Ochiul atroce* a apărut în 1985 și după publicarea lui nu s-a mai editat nici o carte a mea de poezie până în 1989. Din 1985 până în 1989, am fost pusă la index. Cartea mea *Ecorșeuri* și marele studiu despre Kirkegaard au fost blocate până în 1990. Redactorul șef de la editura Cartea Românească mi-a spus verde în față că aceste cărți vor fi publicate numai dacă vor trece peste cadavrul lui. N-a fost nevoie de asta ci, din păcate, de mult mai multe cadavre, sute și sute, ca să ne câștigăm o libertate de a fi liberi ca scriitorii și oamenii. A trecut un deceniu în care nu am vrut să public poezie până în 1995, când au fost editate simultan două volume ale mele *Institutul inimii* și *Puterea Leviatanului*. Ambele volume au fost considerate de critici din toate generațiile drept cărți emblematice pentru deceniul nouă al secolului XX. Cu *Inima axonometrică* am fost nominalizată unanim de juriul USR la Premiile Uniunii Scriitorilor la poezie. Am luat toate voturile, deși eram în America. Al doilea clasat a fost poetul Ion Mircea. Ultimul clasat, doar cu două voturi obținute în rundele următoare, a luat premiul. Ion Mircea a făcut scandal. Și i s-a dat drept consolare Premiul Asociației la poezie. Eu eram în America... Ce alt premiu îmi mai trebuia...

- Aveți nevoie de anumite condiții ca să scrieți literatură?

- Nu cred că este vorba de nimic special, dar s-ar putea să greșesc. Am nevoie de curățenie în jur, de lucruri frumoase, de natură, de ordine mai ales. Nu mă inspiră mizeria, scrumierele pline de țigări, o cameră cu susul în jos. Am oroare de mizerabilism. O bibliotecă și Natura mă inspiră. Muzica, muzeele... Am scris câte patru cărți într-un an, doi ani la rând, cu copiii mei mici pe genunchi sau în preajmă. Au fost anii mei poate cei mai fericiți, în condițiile în care alte femei cred că își ratează cariera. Cine citește CV-ul meu poate verifica această afirmație. Scriu oriunde e puțină liniște. Scriu zilnic și citesc zilnic, chiar dacă sunt în avion sau casa mea este în șantier. Am trăit și am scris cu casele în care am trăit în șantier. Sunt o femeie normală, mare iubitoare de artă și de muzică. Gătesc, dau mese, merg săptămânal la muzee. Citesc poezie aproape zilnic. Și filosofie. Sunt pasionată de arhitectură și artă și am citit mult în acest domeniu. Am fost invitată și sunt invitată în jurii internaționale de arhitectură. Am publicat vreo mie de pagini sau mai mult despre artă. Începând cu primul studiu despre Hiperrealism publicat ca studentă în 1970-71.

- Din poziția de fost editor, despre care am auzit lucruri extraordinare, ce părere aveți despre piața de carte?

- Cred că piața de carte va pierde tot mai mult dacă lucrează doar pentru a vinde cărți. Pentru fiecare dintre noi va conta în primul rând ce înseamnă cărțile pe care le alegem pentru a ne defini și împlini ca persoane anume. Dacă nu vom forma cititori și ideea că fiecare dintre noi are o insulă de cărți, pentru a călători, nu pentru supraviețuirea din naufragii, vom căuta doar insule

cât mai exotice și cărți tot mai puține. Vom uita să citim poezie dacă ne vom obișnui ca poezia să fie însoțită de scandal, spectacole media, jazz și fanfare, de biografia poezilor și poeteselor cât mai picantă. Va trebui recultivată solitudinea creatoare și receptoare, ideea de exclusivitate a meditației și creației. Poezia care și-a pierdut încrederea în unicitatea stilului ei de comunicare riscă să adopte prestidigitarea și dezinvoltura înghițitorilor de săbii și de flăcări. Altfel tot ce se întâmplă azi este în limite normale. Ceea ce a spus Socrate la vremea lui despre lumea în care trăia și i-a adus judecarea și moartea, e valabil cuvânt cu cuvânt pentru zilele noastre. Stilul Socrate e la modă, nu și substanța lui. Suntem liberi să ne jucăm de-a Socrate pe orice ecran. Modelul Android s-a creat special pentru asta!

- Ce s-ar putea face pentru îmbunătățirea condiției existențiale a scriitorului?

- Nu cred în soluții care vin din afara creației și a creatorilor. Nimeni nu mi-a creat nici o condiție nici mie nici generației mele, care să fie specială. Dimpotrivă. Eram cenzurați și lucram din greu fiecare dintre noi. Nu aveam dreptul să călătorim în Occident, să avem contacte cu străinii, să ne susținem doctoratul sau să avem burse în străinătate, cu excepția celor care aveau legături cu Securitatea, tot ce însemna Cabinetul 2, Gogu Rădulescu sau alți activiști luminați pe care nu i-am frecventat. Mulți din păcate au semnat angajamente cu Securitatea. Alții erau fii și fiice de nomenclaturiști. Dar generația mea a dat scriitori importanți și câteva caractere de fier. Mergeam câțiva dintre noi și la Biblioteca Academiei și împrumutam cărți și ziare la fondul special și eram întrebați de ce citim una sau alta. Cineva mi-a spus că tocmai lista de cărți și ziare cerute de mine la Biblioteca Academiei ar fi aprins beculuț la Consiliul Culturii unde era Cenzura, cum se numea Direcția Presei. Sinonimie semnificativă! Mulți dintre cenzori nici nu mai aveau nevoie să citească, fiind preveniți să nu dea drumul manuscrisului chiar de editori. S-a practicat limbajul dublu și pe acest palier... cu mult succes. Am stat cu două dintre cărțile mele câte șapte ani la cenzură. Am urcat treptele frumoasei case unde era editura Eminescu, din sediul ei de pe Ana Ipătescu, de zeci și zeci de ori. Și unii editori și redactori șefi mi-au debitat multe minciuni și încurajări găunoase. Apoi a fost așteptarea de șapte ani pentru *Ecorșeuri*. Adăugați la cei șapte ani cu *Vindcărilor*. Trebuia să rămân la facultate asistentă Profesorului Paul Miclău, la semiotică. Dar a venit legea celor trei ani de producție, până ce postul meu a fost transmis Facultății de Franceză. Postul meu s-a pierdut, cum se spune, pe drum. În schimb două colegi ale mele de an, cu medii mult mai mici și lipsite de strălucire și-au găsit un loc la ASE și Facultatea de agronomie, grație poziției deținute de tații lor. Am trăit din meditații pentru admiterea la facultate și din scris șase ani. Toți elevii mei au fost admiși din primul an. Până ce m-a angajat Sorana Coroamă-Stanca secretar literar. Am muncit mult și Teatrul "Ion Vasilescu" a început să strălucească. Atunci l-am susținut și lansat între vârfuri pe regretatul Alexandru Tocilescu. Cristian Hadgi - Culea era la începuturile lui. Și deși am avut un loc de muncă, nu mi s-a dat voie să-mi dau doctoratul. Nici după ce am devenit redactor la editura Eminescu, nu am primit „binecuvântarea” de a-mi susține doctoratul. Ani la rând am avut cel mai mare număr de coli și de cărți editate pentru care m-am zbatut ca o fiară. Era o statistică la nivelul țării. Dar nu am știut să mă orientez ca să editez și eu un autor fără talent care să-mi asigure admiterea la... doctorat.

După câte edituri funcționează în România,

scriitorii ar trebui să trăiască mult mai bine dar vai de drepturile de autor, plățile pentru îngrijire de ediții sau traducere care se practică! Editurile care ne publicau, când ne publicau, până în 1989, plăteau drepturi de autor. Funcționau într-un regim de concurență minimă și nu dădeau 45-60 la sută din prețul unei cărți pe difuzare. Scriitorii români aveau și alte tiraje. Am avut mii și mii de exemplare la o carte de poezie. Firește, tirajul contează... Nu agreez soluțiile găsite de unii scriitori de a publica acel gen de cărți cu succes la public, proză despre femei și cu femei, gen literatură de pedichiură și coafor. Singura soluție care-mi vine în minte este crearea unor catedre de creație asemănătoare celor din universitățile americane. Dar asta înseamnă să fii un scriitor cultivat, un profesor foarte bun. Apoi, că tot am dat și dau interviuri, lumea în care trăim ar trebui să aibă în vedere plățirea interviurilor care se iau scriitorilor. Interviurile sunt mai mult decât o promovare de sine. Modele existențiale și sociale. Un scriitor care se gândește și la altceva decât la propria persoană poate fi un excepțional editor. Nu toți scriitorii pot face asta. E o artă să fii un mare editor. Nu orice scriitor poate lucra în edituri. Mie îmi este de ajuns să privesc o carte ca să știu câți bani face redactorul și patronul-editor. Ar trebui create proiecte mari și de lungă durată în România care să-i folosească pe scriitorii în scrierea textelor despre muzee, oameni de cultură, etc. Dar România a pierdut suflul proiectelor mari, se mărunțește în scandaluri și antologii pe generații, promoții și afinități provinciale. Bursele de creație și cercetare lipsesc din România. Există câteva burse pe care le câștigă individual câțiva scriitori, plătite cel mai adesea de statul român care varsă banii în beneficiul unor fundații internaționale ce se ocupă de scriitorii români. Dar și aici bate vântul scandalului și se umflă mușchii bărbaților ce tânjesc după războaie. Premiile nu au o valoare materială semnificativă și nu sunt acordate chiar pe merit. Când am lucrat la proiectele pentru oamenii de cultură și creație, fiind consilierul personal pentru cultură al primului ministru Călin Popescu Țăriceanu, am recreat Cele 7 Premii Naționale pentru arte, plătite de Guvern dar decise de juriile alese de Uniunile de creație. Valoarea unui premiu era de 25000 de euro. S-au acordat un singur an. Apoi cel ce primise Premiul pentru literatură a declarat în anul următor că valoarea acestor premii era mult prea mare. Și le-a plafonat în declarația lui la 2000 de euro. Bugetul destinat Premiilor Naționale a dispărut.

- Sunteți directoarea ICR New York, nu de mult timp. Vaș ruga să vorbiți de proiectele legate de institut.

- Am un proiect pe anul acesta foarte bun. L-am încheiat de puțină vreme, căci nu exista un proiect când am venit. Ar trebui să vorbim numai despre acest lucru. Ce vreau să comunic pentru moment și în premieră este faptul că am demarat un proiect prin care România să participe pentru prima dată la un mare Târg de carte internațional în America, urmând să fie în următorii doi ani invitat de onoare. E un proiect foarte important, care presupune o organizare specifică pieței de carte americane, existența agenților literari americani pentru autorii români, pregătirea din timp a unei oferte editoriale de anvergură. Am fost la multe târguri internaționale ca editor și scriitor. Cred că știu ce nu mai trebuie făcut și ce trebuie făcut când e vorba de imaginea culturii și literaturii române. E unul dintre proiectele mari la care lucrez de când am venit la post.

Interviu realizat de
Alexandru Petria

diagnoze

Recuperarea geopoliticii

Andrei Marga

Geopolitica s-a delimitat ca disciplină (nu neapărat ca știință) în imperiul german al lui Wilhelm al II-lea, cu titlul efectiv de Geopolitik, într-un moment în care relația dintre stat și teritoriu a fost intens preocupantă. Cel care a dat formă disciplinei - numele i-a fost dat de Rudolf Kjellen, în 1899, un discipol suedez al „școlii germane” - a fost Friedrich Ratzel. În scrieri publicate în ultimele decade ale secolului al nouăsprezecelea (*Stat și sol*, 1896; *Geografia politică. O geografie a statelor, comerțului, războiului*, 1897) acesta a privit statele ca „organisme”, efecte ale mediului geografic, aflate în luptă pentru a-și menține independența. După opinia sa, Germania are dreptul să revendice statutul unei „Weltmacht” deja în virtutea premiselor ei naturale: teritoriu, resurse, populație, într-o lume care și-a împărțit deja coloniile. Germania are nevoie de „spațiu vital (Lebensraum)” pentru a se putea așeza, conform naturii, printre țările lumii. Geopolitica a apărut în legătură cu acest proiect de dobândire de „spațiu vital”.

Teza geopoliticii lui Friedrich Ratzel a înregistrat o agravare odată cu Karl Haushofer. Între cele două războaie mondiale, acesta a promovat proiectul formării „Germaniei mari”

într-un context internațional marcat de criza din 1929, în care puterile occidentale consacrate au fost percepute ca fiind în „declin”. „Geopolitica, după Haushofer, se vrea, în același timp, promovare a ideilor și instrument în serviciul puterii pentru punerea lor în aplicare” (Frédéric Encel, *Comprendre la géopolitique*, Editions du Seuil, Paris, 2011, p. 43). „Geopolitica” este distinsă net de „geografia politică”, care cercetează distribuția puterilor statale „în funcție” de sol, configurație, climat, resurse: „geopolitica” este concepută drept cercetare a „formelor de viață politice în spațiul vital natural” (politische Lebensform im natürlichen Lebensraum).

Așa cum a fost concepută de Karl Haushofer, geopolitica a fost legată de acțiunea politică a național-socialismului german și compromisă odată cu catastrofa Germaniei și, de fapt, a Europei. Împrejurarea că cel care a conceput-o s-a sinucis în 1945, simbolizează cum nu se poate mai bine caracterul asumat la origine și perspectivele acestei discipline. Pentru o vreme ea a și dispărut din dezbaterile specialiștilor, fiind echivalată cu o ideologie a politicii naziste.

Geopolitica avea, însă, să renască pe calea unor cercetări mai puțin ambițioase, dar mai bine circumscrise. Sunt citate, de obicei, cercetări datorate lui Alfred Thayer Mahan, care, contemporan cu Friedrich Ratzel fiind, a reflectat asupra strategiei navale americane (*Naval Strategy*, 1911), lui Halford J. Mackinder, care, oarecum paralel cu Haushofer, a investigat impactul geografiei asupra politicii (*Geographical Pivot of History*, 1904), și lui Yves Lacoste, care a cercetat dependența istoriei de cadrul geografic și a deschis calea despărțirii geopoliticii de scopuri belicoase (*La géographie, ça sert d'abord à faire la guerre*, 1976). Astăzi, ne aflăm dincoace de recuperarea geopoliticii și de orientarea ei spre studiul politicii dusă de diferite țări în cadre geografice precise. „O analiză geopolitică se interesează, înainte de toate, de rivalitățile de putere pe teritorii între entități politice, cel mai adesea state, vizând, în esență, salvagardarea, cucerirea sau consolidarea suveranității” (p. 63).

Astăzi geopolitica se organizează ca disciplină în jurul „suveranității de stat”, iar cei care se ocupă de relațiile internaționale au în această valoare „un parametre tout a fait incontournable.” Argumentele istorice în favoarea centralității „suveranității de stat” în analiza geopolitică sunt multiple: lunga tradiție a războaielor declanșate ca urmare a încălcării suveranității statale, replierea diferitelor popoare

(continuare în pagina 31)

politica zilei

Cîteva note în marginea crizelor ICR

Petru Romoșan

România e o țară ceva mai mică. Nu e nici Franța, nici Marea Britanie, nici Germania și nici Rusia. Dacă încerci să imiți în exces marile puteri economice și culturale, riști să cazi în ridicol. Ceea ce se întâmplă cu promovarea imaginii și identității României în lume de mai bine de 50 de ani. Aproape fără întrerupere. Și, după toate probabilitățile, penibilul va continua.

Cine își bate joc de România? Își bat joc de noi mari puteri străine sau o facem noi înșine mai bine decât o pot face ele? În vreme ce ICR participă, pe multe sute de mii de euro, la târguri de carte, la Frankfurt, Paris, Londra, Stockholm sau Milano, librăriile din țară se închid una câte una. În 1998, când deschideam o editură la București pe banii familiei, în România existau cca 900 de librării. După minunatele guvernări ale lui Iliescu-Năstase și Băsescu-Boc-Udrea, azi sînt mai puțin de 300. Dintre care poți lucra efectiv cu cel mult vreo 200. Năstase și Băsescu au trudit pentru România sau pentru vreo putere străină? Dar partidele noastre dragi, Parlamentele succesive și sublimele servicii secrete ce au făcut pentru industria cărții, în afara cărților proprii, cu care se laudă la chemeze parohiale?

Scriitorii români se înghesuie să fie traduși și tipăriți în străinătate, dar în România nu reușesc să vîndă mai mult de cîteva sute de exemplare. Și romanele sau ficțiunile lor sînt în cea mai mare parte mediocre, dacă nu de-a dreptul jalnice. Străinii se înghesuie să-i traducă și să-i tipărească pentru că încasează bani buni pentru asta de la bugetul de stat al

României, dar cititorii români nu-i prea citesc pentru că nici nu au cum să afle despre ei dintr-o presă scrisă aproape decedată, iar pe televiziuni nu intră informații culturale (pentru că ar fi publicitate!), nu-i găsesc în librării sau, dacă-i găsesc cu greu, nu prea se alege cu mare lucru. În treacă fie spus, cu banii aruncați aiurea pe participări în străinătate, ministerul Culturii ar putea finanța o întreprindere de stat de distribuție a cărții, absolut necesară pentru dezvoltarea domeniului.

Despre pictorii și artiștii plastici diverși de azi ce se poate spune? După ce au fost obișnuïți vreo 50 de ani să trăiască din expoziții anuale sau bianuale, organizate de partid și de stat, cu ateliere la dispoziție, cu o Uniune și un Fond Plastic care le-au fost mamă și tată, cu achiziții puține dar ritmice, azi, lăsați de capul lor în jungla capitalistă, cei mai mulți au deus armele. Pentru că nu mai înțeleg nimic din lumea în care trăiesc și, evident, nu bieții artiști sînt vinovați că nu e nimic de înțeles din ea.

Singura branșă care a strălucit cu adevărat în ultimii vreo 10 ani a fost cea a filmului. Cu premii internaționale peste premii internaționale. S-au ocupat PDL, PSD, PNL, UDMR, cu guvernele lor aferente, să pună pe picioare o industrie românească a filmului? Nesușinite instituțional, marile talente se vor stinge la focul mic al indiferenței naționale sau, în cel mai bun caz, vor emigra. Iar observația e valabilă și pentru celelalte arte.

Oricine încearcă să organizeze ICR în afara găștii dominante și majoritare azi în cultură - un foarte ciudat monopol, gașcă dirijată cu mîna de fier de fostul

ministru al Culturii „revoluționar” din 1990, Andrei Pleșu, fost ministru de Externe, fost consilier scotocitor prin arhiva CNSAS (împreună cu Patapievic și Dinescu), fost consilier al președintelui Băsescu, președinte al fundației New Europe College și cîte alte comitete și comiții, și care îl are în imediata sa apropiere pe editorul Gabriel Liiceanu, pe fostul președinte ICR, H.-R. Patapievic, și întreaga rețea culturală dar și diplomatică la picioare - va rata, așa cum a ratat Andrei Marga. La urma urmei, Andrei Marga, cu mica sa oaste de strînsură, a rezistat surprinzător de mult. Într-o luni după-amiază, soțiile, amantele și fiicele potențailor din SIE și din Externe l-au înlăturat. Cu colaborarea binevoitoare a primului-ministru. Și cu complicitatea absentă, moale, a veșnicului viitor președinte. Oricine va veni în locul lui Marga, chiar străduindu-se să joace „înțelept” la amalgam, își asumă riscuri de carieră la fel de mari.

Proiectul spre care se îndreaptă PSD azi pentru ICR (primul-ministru Victor Ponta, în bună înțelegere cu ministrul său de Externe, Titus Corlățan) este readucerea acestuia la vechiul statut, mai ales cel de dinainte de 1989, al Institutului de Relații cu Străinătatea. Comparațiile care se vor face cu institutele similare din Polonia și Cehia vor fi puțințel deplasate. Mai bine să ne comparăm cu slăbiciunile noastre, cele în care recădem sistematic, ca bețivii. Cu ce se ocupa Institutul de Relații cu Străinătatea? În teorie, la vedere, cu chestii grandioase, patriotice și culturale, în realitate, cu controlul românilor din străinătate. Ca nu cumva aceștia să organizeze vreo lovitură de stat împotriva puterii centrale.

Pronosticul meu e că ICR poate deveni, dacă nu a și devenit, buturuga mică, aceea care va răsturna USL-ul mare. Țară mică, valori multe... care fac un zgomot infernal.

(Text preluat de pe blogul Editurii Compania cu acordul expres al autorului)

traduceri

Christian Bobin

Suveranitatea vidului (II)

(continuare din numărul trecut)

*

Trece timp. Timpul trece. Nu fac nimic, vedeți: scriu această scrisoare și apoi încetez să o scriu și apoi o reiau. Mă plimb, mult. O să merg pe Dumnezeu prin pădure, în această lumină stranie a pădurii, în această lumină care izvorăște din umbră, care urcă din pământ. Frigul iernii ațâță gândurile, sporește precizia vederii și amploarea reveriilor. Mă întorc târziu ca să deschid niște cărți, ca să încep lecturi pe care nu le voi termina.

Departa de toate. Retras din toate. Ascultând totul. Folosind cărțile ca pe niște ziduri fragile prin care ar fi perceptibil ecoul războaielor mai vechi, cele mai secrete.

Sufletul. El are lucirea și greutatea cernelii. Are această densitate neagră, mai luminoasă decât lumina zilei.

Citind. Întreținând prin cărți, prin acest elementar asamblaj de foaie, fir, cerneală și plumb, visul unei săracii esențiale, al unei săracii mai mari decât absența tuturor bunurilor. Căutând nu știu ce. Căutând. Neavând nevoie, pentru a trăi, decât de un pumn de cuvinte, și doar de un pumn echivalent cu liniștea. Nu mai mult. Nimic mai mult. Nereușind vreodată să satisfaci această nevoie. Descoperind acolo, de fiecare dată, slăbiciunea ireductibilă a tuturor cărților: ceea ce este cel mai apropiat de liniște fiind chiar prin aceasta ceea ce riscă să te deterneze cel mai mult, să te distragă.

Ideea unei himerice renunțări la cărți: naivitatea acestui vis care vine la cei care veghează prea târziu, prea mult timp, asupra prea multor cărți. Nu. Ieșirea, dacă există una, ar fi într-o generalizare a bolii: mobilizând pentru fiecare secundă a fiecărei zile această disperare circumscrisă mai întâi doar la camera de lectură, activă mai întâi doar în timpul lecturii. Contemplând totul, chip, aurora, piatră, ca tot atâtea cărți propuse.

*

Aceste două fraze ale lui Rimbaud, copiate într-un caiet:

Ramurile și ploaia se aruncă la răscrucea bibliotecii.

Îmi amintesc de camera sa de purpură, cu geamuri de hârtie galbenă: și cărțile sale, ascunse, care fuseseră înmuiate în ocean!

Prima din aceste fraze este extrasă din al patrulea sonet din *Copilărie*, iar a doua figurează la începutul unei scurte povestiri: *Deșerturile iubirii*. Aceste două titluri delimitează foarte precis spațiul deschis de reveria cititorului. Două uși false pictate pe zidul camerei sale. Cât despre conținutul însuși al acestor fraze, ele arată ceea ce este la lucru în lectură: somarea forțelor elementare, invocarea lor. Apelul, lansat de disperarea extremă a visătorului, a cititorului, la niște puteri imemoriale: apa cerului. Copacul. Apa oceanelor. Apel. Cerere. Toate acestea să vină

și să îl invadeze, și să-l inunde, și să-l traverseze și să-l înghită, pe el și cărțile sale. El și cărțile sale.

Să se prăbușească în sfârșit în ceea ce îl depășește fără să îl constrângă.

El și cărțile sale.

*

Miezul unei zile de decembrie. Privesc pe fereastră fuga norilor pe cer. O mierlă, într-un copac. Ușor dezechilibrat în clipa în care își pune ghearele pe ramură. Bate din aripi pentru a restabili situația. Iată. Zboară, se așează pe un copac mai mic, își ia zborul, dispăre. Orele două ale după-amiezii. Copiii sunt la școală. Cerul e fără calitate. Un maidan. Amintirea unei plimbări cu un copil. Drum de țară cu lumină. Copilul dintr-odată fuge și strigă de bucurie. O pantă foarte blândă a solului îi grăbește pașii și veselia.

Noaptea, foarte repede. Să ascuți muzică. Un octuor de Schubert. Muzica, ceea ce este ea: respirație. Maree. Prelungă mângâiere a unei mâini de nisip. Nu. Ușa joasă: prin muzică Dumnezeu pătrunde aerul. Fără zgomot. Să nu faci nimic. Să deschizi cărțile, din nou. Meditația eliberează spațiul: nu mai ești singur, separat în umbră. Ești pretutindeni unde sunt luminile: în case, în mâinile copiilor, în privirea animalelor, în scrisorile de dragoste, în trandafiri, în muzici, pretutindeni, ești pretutindeni, aproape de tot și de toți. Aproape de dumneavoastră. Da. Aproape de dumneavoastră.

II

Să vă spun stranietatea zilelor mele, atât de comună, atât de banală. Să vă spun lumina acestor zile de iarnă, atât de nebunească, atât de dulce. Această alură de primăvară, dintr-o dată. S-ar părea că ceva nu se poate niciodată termina...

Nu știu nimic despre viața dumneavoastră, despre oamenii care vă însotesc, despre cuvintele care vă apără, despre copacii sau casele sau despre culoarea albastră pe care o vedeți prin ferestrele dumneavoastră. Nu îmi imaginez nimic. N-am nimic să vă spun ce să nu știți deja. Dacă vă scriu e pentru a nu înceta de a scrie, niciodată, și este cânt pur, pură celebrație a cântului, a acestei vibrații a aerului lovindu-se de timpanul inimii.

Dacă vă scriu, asta e pornind de la această singurătate, de la această liniște care ne măsoară egalitatea, și distanța. Acest dat de neocolit al singurătății. A mea. A dumneavoastră. Singurătate mereu mai mare, nelimitată.

Și știu că mult timp încă va trebui să inventez totul. Totul: aerul din jur și ceea ce se află în aer, lumină, păsări, stele sau ploii. Solul de dedesubt și ceea ce se află în sol, pietrele, apele, nopțile. Să inventez totul ca să fac un singur pas. Apoi, să părăsesc totul. Să distrug totul pentru a relua totul, în vederea unui al doilea pas. Ideea de odihnă, sunt sigur de asta, ar fi mortală. Ideea unui nume care ar fi al meu.

Nu cred că v-am spus că am o slujbă, că sunt, ca toată lumea, supus la această minciună obligatorie a unei slujbe, la această considerabilă

pierdere de timp, de viață. Cred că slujba mea este să nu vorbesc despre ea. Să scriu doar. Să nu schimb nimic. Să las să se acumuleze mânia, disperarea. Să continui. Să las decizia, o decizie, să se facă, să se ia parcă singură, la capătul unui timp nedefinit, poate apropiat, poate îndepărtat. Nu pot nimic în legătură cu viața mea. Mai ales nu să o duc. Există această frază, citită ieri, în lumina atenuată a iernii, într-una din acele cărți desuete pe care mi se întâmplă să le deschid, la întâmplare, la orice pagină: *Aruncați-vă toate grijile la Dumnezeu.*

Mă gândesc la o plecare. Un liber curs în sfârșit dat astrelor în cerul interior. O plecare.

*

Nu mai e destulă greutate, destulă umbră pentru a îndeplini o sarcină, pentru a asigura continuarea unei lecturi sau chiar pur și simplu pentru a merge. Trândăvie. Lumină dansantă, veselă, lumină invizibilă, lumină dinăuntru. Nu mai rămân decât gânduri largi, atât de largi și totuși precise, gânduri care învăluie, care dezvoltă. Cărți. Multe cărți în această cameră. Multe valuri. Mulți copaci. Fiind în această cameră ca într-o pădure, ca pe fundul mării. Multe camere în această cameră. Fiind pretutindeni ca într-o cameră, ca într-o pădure, ca pe fundul mării. Pretutindeni astfel. Nefăcând nimic. Privind, totul. Nu aș fi făcut pentru nimic. Aș fi făcut pentru asta: totul. Iubirea. Lucrurile înaintea spre mine, toate lucrurile. Prin tăcerea lor, ele intră în mine. Mai întâi prin tăcerea lor. Apoi lumina lor se elaborează în mine, discretă, infimă. Miraculoasă. În sfârșit îmbrățișarea, fulgerul, arsura, radiosul. Apoi să scrii, abia apoi. Iată. Asta e tot. Nu aș putea face nimic altceva. Doar acest schimb de tăcere în lumină. Iubirea. Trece pe buzele mele, îmi întretaie liniile mâinii, pe față, apoi pe dos, apoi pe față, tot așa. Privesc această mișcare. Scriu, vedeți, vă scriu. Aceste scrisori. Această scrisoare.

Adesea mă gândesc astfel la acel copil despre care vă vorbeam: Crin, Piatră. Această carte elementară, pe care nu o scriu. Acest copil despre care am ști, dumneavoastră și cu mine, că nu e acolo unde este. Adesea îl văd scriind. Scrisori, mereu. Pagini și pagini, goale de orice lucru care poate fi văzut, pline doar de lumină, negre de lumină. Recitindu-le, de mai multe ori. Corectând greșelile de ortografie. În sfârșit, arzându-le.

Aceste scrisori care se consumă. Aceste cuvinte de disperare calmă. Această pace tulburată, mișcătoare.

Gândurile adevărate, gândurile arse, cele care te-ar face să mori.

Scriind, din nou. Neschimbat în singurătatea sa. Aprofundând rana singurătății sale, rană nefăcută de nimeni, dată înainte de orice, dată, înaintea oricărei întâlniri, dată. Scriind. Atingând cu o inimă supranaturală sângele însuși al vieții, al oricărei vieți, cel mai mare mister. Atingând cu vârful degetelor umiditatea unei pietre mângâind solul. Venită din ce adâncime...

În românește de
Letiția Ilea

elitele cetății

Performanțele chirurgiei funcționale și estetice în oftalmologie

Dr. col. Monica Gavriș Chertes, șef de secție - Spitalul Militar „Dr. Constantin Papilian”

Cristian Colceriu

Motto: Puține lucruri în viață se pot compara cu satisfacția unui chirurg care redă vederea.

Formată profesional în ambianța emulativă dată de relația mentor-discipol și având șansa de a se perfecționa sub directa îndrumare a renumitului col.(r) dr. Ioan Horge, care prin cariera sa a fost fanionul elitei oftalmologice clujene decenii la rând, dr. Monica Gavriș a preluat standardele de competență și continuă cu bune rezultate activitatea precursorului său, care i-a dat aripi și a lăsat-o să înțeleagă că oftalmologia nu este doar o profesie ci poate deveni și o pasiune. A fost fascinată de varietatea și acuratețea tehnicilor chirurgicale efectuate, de volumul mare de lucru, de puterea de muncă și de comunicare în relația cu pacienții și personalul a mentorului pe care l-a avut ca model și pe care și-a propus să îl urmeze din postura de elevă și mai târziu de apropiată colaboratoare.

Monica Gavriș este medic specialist oftalmolog din ianuarie 1994, medic primar oftalmolog din anul 1998, doctor în științe medicale din anul 1999 și șef al secției oftalmologie a Spitalului Militar de Urgență „Dr. Constantin Papilian” din Cluj-Napoca din anul 2000, anul retragerii din activitate a doctorului I. Horge, căruia i-a succedat în urma pensionării. Totodată deține o supraspecializare în chirurgia plastică orbito-palpebrală, are competență în ecografia oculo-orbitală (2002) și competență în utilizarea laserilor în oftalmologie (2003).

Rezultatele cercetărilor sale le-a publicat în lucrări precum monografia *Epitelioame Palpebrale* (2000), în paginile volumului *Actualități în oftalmologie* (1985) la care a colaborat, activitatea sa științifică concretizându-se și într-un număr de 94 de lucrări prezentate la diverse simpozioane, conferințe și congrese. Unele lucrări sunt publicate integral în reviste de specialitate, printre care, în „Oftalmologia”: *Facoemulsificarea în cataracta albă, intumescență* (nr. 2/2004); *Facoemulsificarea în cataracta polară posterioară* (nr. 4/2004); *Chirurgia cataractei în ochii cu bifachie* (nr. 3/2004); *Implantarea cristalinului artificial toric la pacienții cu cataracta rezultată la 6 luni* (nr. 4/2008); *Carcinoamele cantusului palpebral intern - tratament asociat* (nr. 3/1998) și *Atitudinea terapeutică în cataracta congenitală*, lucrare prezentată la a doua Conferință Națională de oftalmo-pediatrie (Cluj-Napoca, 2006); *Cataracta traumatică la copii - atitudine terapeutică*, lucrare prezentată la a treia Conferință Națională de oftalmo-pediatrie (Cluj-Napoca, 2008).

În sfera terapeutică a afecțiunilor oftalmologice preocupările sale au fost strâns legate de dezvoltarea chirurgiei moderne a cataractei, deoarece începuturile chirurgiei moderne a cataractei și implantarea cristalinelor artificiale de cameră posterioară, la Cluj, aparțin maestrului său, col. (r) dr. Ioan Horge. Pe această linie medicală a inițiat, în anul 2004, „Ziua Oftalmologiei Transilvănene - live surgery”, ce a inclus transmisiunea în direct a șase operații de

cataractă efectuate la prima ediție de: dr. Monica Gavriș, dr. Vlad Chercotă de la Clinica de Oftalmologie din Timișoara și dr. Radu Bălă de la Spitalul Militar din Sibiu.

Cristian Colceriu - Cum arată profilul clinic clujean al activităților medicale destinate sănătății vederii?

Monica Gavriș Chertes - În prezent, oftalmologia clujeană poate oferi asistență medicală de înaltă calitate pentru toată patologia oculară. Dacă în urmă cu 3-4 ani eram descoperiți în patologia vitreo-retiniană, atât diagnostică cât și terapeutică, comparativ cu centrele universitare București, Timișoara și Iași, astăzi Clujul medical universitar și privat este la zi în acest domeniu.

În ce privește patologia polului anterior și a anexelor, suntem la nivelul standardelor europene și mondiale, iar Clujul poate fi numit centru de referință regională și, de ce nu, națională, cu excepția transplantelor de cornee pe care nu le putem efectua, deoarece nu suntem acreditați de Ministerul Sănătății.

- Ce fundamente biografice aveți cum v-ați construit spațiul propriu de manifestare în profesie?

M-am născut la 15 mai 1961 în orasul Blaj, județul Alba, primul copil din cei patru ai familiei Chertes Ioan și Maria (născută Seicean): Daniela-Sorica Sărăteanu și Elena Branda sunt surorile mele, iar Ioan Chertes, fratele meu cel mai mic, care lucrează alături de mine în clinica privată, mă protejează și mă scutește de toate muncile administrative. Mama este o femeie caldă și blândă, se lauda mereu cu noi spunând: „Copiii sunt averea mea”. Era mai indulgentă cu noi decât tata și îi plăcea să cânte în timp ce își făcea treaba în casă. În gimnaziu, stătea lângă noi când învățam, ne ajuta la teme și ne pune în fiecare seară să citim lecția de a doua zi. Mama era foarte creativă, atât în domeniul culinar, cât și în cel vestimentar. Ne croia și ne cosea haine, de la simpli spillhosen până la rochițe de ocazie. Când eram elevă la Liceul Sanitar Sibiu aveam cele mai frumoase rochii și fuste cusute sau croșetate de mama mea. Tata, un bărbat puternic și muncitor nu prea avea timp pentru noi. El lucra de dimineața până seara, dorea să ne „țină” pe toți la școală. Viața tatălui meu a fost dură și chinuită în copilărie, pentru că a rămas orfan de ambii părinți la vârsta de patru ani. Copilăria mea și a fraților mei a fost frumoasă, plină de locuri și jocuri minunate, dar și de responsabilități. Participam fiecare după puterile noastre la întreținerea gospodăriei și a viei. Aveam 1.500 de butuci de viță de vie, de diferite soiuri. Îmi plăcea munca la plivitul și tăiatul viței de vie, dar cel mai mult îmi plăcea toamna la culesul strugurilor. Primii struguri care se coceau începând cu 15 august, de Sf. Maria Mare, aveau gust și miros de busuioc. Îmi place și astăzi mirosul strugurilor

sfărâmați, gustul mustului proaspăt și piersicile din vie. Studiile gimnaziale le-am urmat la școala Generală nr. 2 din Blaj. Am un gând de recunoștință pentru învățătoarea mea, doamna Margareta Ruian și pentru directorul școlii, domnul profesor Virgil Vancu. Învățătoarea, o femeie frumoasă, înaltă și severă a avut un rol importat în educația mea. Din clasa a șaptea am ales să devin medic, așa că împreună cu părinții am hotărât să urmez Liceul Sanitar la Sibiu.

Cum s-ar defini câmpul vizual optim al preocupărilor oftalmologului Monica Gavriș?

Am crescut și m-am dezvoltat lângă maestrul meu, col. dr. Horge, personalitate medicală ce mi-a marcat alegerea specialității și debutul carierei mele, iar mai târziu a rămas modelul spre care tindeam să mă dezvolt. Așadar am beneficiat de o instruire completă teoretică și practică despre toate bolile oculare. La vremea aceea, în secția noastră se trata toată patologia oculară, de la simplele vicii de refracție până la cele mai severe arsuri și traumatisme oculo-palpebrale. Am trăit bucuria de a reda pacienților vederea sau aspectul cosmetic în urma unor intervenții foarte delicate, majoritatea efectuate sub microscopul operator și cu instrumentar adecvat de microchirurgie.

După anii 1990 progresul tehnic a pătruns rapid și în țara noastră, iar după 2000 oftalmologii români s-au ultraspecializat după modelul celor din Vest și din America, încât vorbim astăzi despre chirurgia de pol anterior, chirurgia de pol posterior, chirurgia strabismului și oftalmo-pediatria, neuro-oftalmologia, chirurgia plastică oculo-orbitală și oftalmologie generală.

În mai 2001 am început chirurgia modernă a cataractei utilizând ultrasunete, incizii mici și cristaline artificiale foldabile. În acel moment se practica doar în București chirurgia modernă a cataractei prin facoemulsificare, iar noi la Cluj eram eșalonul doi. Deși se începuse simultan operațiile de cataractă la Clinica de Oftalmologie Cluj, la Spitalul Militar Cluj, la Clinica de Oftalmologie și Spitalul Militar Sibiu, la Clinica de Oftalmologie și Spitalul Militar Timișoara, secția noastră a fost lider în acest domeniu în Transilvania.

În ce privește glaucomul, tratamentul medicamentos a câștigat teren prin apariția de noi clase terapeutice medicamentoase, iar tratamentul chirurgical clasic, „trabeculectomia” a rămas în continuare „gold standard” chirurgical.

Cât de indicate sunt intervențiile combinate în chirurgia oftalmologică?

Corecția hipermetropiei și a astigmatismului hipermetropic rămâne o provocare în domeniul chirurgiei refractive cu laser excimer. Îmbunătățirea profilului ablației la laserele excimer din generația a treia au făcut posibil tratamentul hipermetropiilor mari și a astigmatismului hipermetropic cu cât mai puține complicații. Complicațiile care limitează tehnica sunt reprezentate de descentrarea ablației și de regresie.

Intervențiile combinate în chirurgia oftalmologică se folosesc destul de rar, se preferă totuși operațiile seriate, chiar dacă prețul de cost este mai mare, eficiența fiecărei metode în parte este mai bună. De exemplu, chirurgia combinată a glaucomului și cataractei oferă avantaje doar la pacienții la care extracția cataractei este

recomandată, iar glaucomul este subcompensat medicamentos; în cazul unui glaucom sever se preferă operațiile seriate, deoarece eficiența este mai mare, iar tratamentul postoperator este diferit pentru trabeculectomie față de cataractă.

Conceptul „bioptics” oferă chirurgilor două planuri distincte de abordare, cristalinean și corneean pe care se pot face îmbunătățiri refractive, dar și în această situație operațiile se finalizează seriat. În prima etapă se cează flapul corneean, după 1-2 săptămâni se practică extracția cristalinului și implantarea cristalinului artificial, iar la 4-6 săptămâni în cazul unei ametropii reziduale (erori) se ridică flapul și se practică ablația laser.

Ce metode profilactice și de tratament sunt indicate pentru degenerescența maculară senilă?

Degenerescența maculară senilă (DMS) sau legată de vârstă este cauza principală de orbire în țările cu economie dezvoltată. Se poate califica în 3 mari forme clinice: precoce, intermediară și tardivă. Formele tardive pot fi nonneovasculare sau uscate și neovasculare sau umede. Am ținut să fac aceste precizări de la început, pentru a înțelege importanța acestei boli și atitudinea clinică diferită în funcție de forma clinică.

Metodele terapeutice profilactice vizează factorii etiologici incriminați în etiopatogenia degenerescenței maculare senile și se adresează modului de viață. Fumatul este un factor de risc major al degenerescenței maculare senile, care se află sub controlul pacientului, astfel încât pacienții trebuie îndrumați să renunțe definitiv la acest viciu. Există studii care au relatat scăderea riscului de dezvoltare a degenerescenței maculare senile la pacienții care au renunțat la fumat pe o perioadă mai mare de 20 ani. Adoptarea unei diete sărace în grăsimi, menținerea unui indice de masă corporală corect și a tensiunii arteriale în limite normale este recomandată pentru prevenirea sau încetinirea evoluției degenerescenței maculare senile. De asemenea, este bine venit aportul crescut al antioxidanților prin intermediul alimentelor cum ar fi legume verzi, cereale integrale, pește și nuci. Un aport crescut de beta caroten, vitamina C și E, zinc, acizi grași polinesaturați, scade riscul dezvoltării formei neovasculare a bolii.

Tratamentul propriu-zis al degenerescenței maculare senile este diferit în funcție de stadiu și forma clinică. Tratamentul medicamentos, administrat pe cale orală, se adresează în primul rând formei nonneovasculare sau uscate. Se presupune de mult efectul benefic al antioxidanților în limitarea stresului oxidativ din maculă. Utilizarea suplimentelor antioxidanți cum ar fi vitamina C, E, beta caroten, oxid de zinc, oxid de cupru, reduc rata progresiei de la forma intermediară la cea avansată. De asemenea, suplimentarea dietei cu luteină și zeaxantină încetinește progresia degenerescenței maculare senile.

Astăzi așteptăm implemetarea unor noi strategii terapeutice care vizează abordarea genetică și transplantul cu celule stem. Sperăm că aceste noi abordări terapeutice să oprească dezvoltarea neovascularizației coroidiene.

Cum priviți și cum examinați statusul valorilor în această eră a declinologiei și ce ar trebui întreprins pentru a crește importanța valorilor în viața umană și în funcționarea instituțiilor?

În această eră a declinologiei nu putem pune semn de egalitate între valorile profesionale,

umane și sociale. Din păcate, astăzi dictează socio-economicul, dar nu numai în țara noastră ci la nivel mondial.

În prezent îmi doresc aparatură modernă pentru monitorizarea glaucomului, a retinopatiei diabetice și degenerescenței maculare legate de vârstă și visez la un laser femtosecond, mașina viitorului care va rezolva toată patologia polului anterior, de la cataractă – glaucom – chirurgie refractivă și până la transplantul de cornee și alte procedee utilizate în tratamentul modern al cheratoconusului. Dacă dispui de tehnică, te poți înălța profesional, iar valoarea profesională ar putea ține loc și de valoare socială, dar dacă nu ai valoare profesională atunci putem vorbi de declin profesional.

Sub ce orientări și cercetări considerați că se va dezvolta oftalmologia viitorului?

Oftalmologia a beneficiat din plin, în ultimul sfert de veac, de progresele tehnologice și în special de cele ale fizicii optice. De câțiva ani, în chirurgia cataractei se fac doar mici artificii tehnice legate de reducerea inciziei de la 3 mm la 2.75 mm, la 2.4 mm, 2.2 mm sau chiar mai jos, la 1.8 și 1.6 mm, fără a exista prea multe opțiuni de cristaline artificiale care să poată fi introduse prin aceasta incizie. Același trend este și în chirurgia polului posterior, de a reduce inciziile prin care se efectuează vitrectomiile și se abordează retina de la 20 de gauge la 23 de gauge, la 25 de gauge și chiar la 27 de gauge. Aparatele standard au fost upgrate sau au apărut alte generații puțin îmbunătățite, utilizând în mare același principiu tehnic.

Viitorul aparține geneticii, corneei artificiale, retinei artificiale și, probabil, cristalinelor artificiale lichide care se vor implanta printr-o incizie punctiformă și care poate vor înlătura și biometria clasică, rezolvând puterea refractivă prin alte metode.

În primăvara anului 2010, la Congresul Societății Americane de Chirurgie a Cataractei și Chirurgie Refractivă, am avut o revelație când la intrarea într-o sală de curs am primit ochelari 3D, am urmărit operații de cataractă tridimensional, iar la sfârșit ne-a fost prezentată o operație de cataractă utilizând un laser femtosecond. Acest tip de laser era utilizat până acum doar pentru a crea flapul pentru chirurgia refractivă a corneei și pentru transplantul lamelar, pentru crearea conductelor corneene pentru a implanta inele intrastromale. Astăzi, acest aparat realizează capsuloerexisul și fragmentarea nucleului cristalin, urmând a utiliza doar sistemul de irigație-aspirație de la aparatele cu ultrasunete. Revelația mea se referă la această mașină robot care va înlocui abilitățile chirurgului, care va ușura și simplifica tehnicile utilizate pentru chirurgia polului anterior. Așadar, putem spune că vedem viitorul într-un singur aparat care va rezolva în condiții de mare securitate tehnică atât problema cataractei cât și a chirurgiei refractive corneene și, de fapt, a patologiei corneene în general (leucoane, distrofii corneene, keratoconus etc.).

Consider că actuala elită oftalmologică clujeană este pregătită pentru a trece la tehnici noi de diagnostic și tratament. Ea este aliniată, din punct de vedere al implementării tehnice, programelor europene și mondiale. Nu același lucru am putea spune despre programele noastre de cercetare. Vom rămâne, probabil, o societate de consum. Tot ceea ce folosim astăzi în chirurgia oftalmologică sunt produse de import, de la bisturie, fire, substanțe vascoelastice, cristaline

artificiale, gaze, ulei de silicon, până la aparatele cu ultrasunete sau laserele cu excimer sau femtosecond.

Viața privată ce satisfacții complementare vă oferă?

Toate realizările mele sunt și ale familiei mele, în special ale soțului meu, care fiind medic m-a înțeles, m-a încurajat, m-a ajutat și m-a sprijinit în permanență, atât în activitatea profesională cât și în viața de familie. În octombrie 1994 m-am căsătorit cu Sorin Mihai Gavriș, medic primar oncologie-radioterapie, șef secție la Institutul Oncologic „Dr. Ion Chiricuță”, iar în 1999 am născut-o pe fiica noastră, Iulia-Maria. Cu soțul meu, am efectuat lucrări comune privind tratamentul epiteliomelor palpebrale. A imaginat un procedeu privind eficiența tratamentului combinat, chirurgie-radioterapie, în epiteliomamele cantusului palpebral intern (localizare cu prognostic grav). Acest procedeu ne-a adus mari satisfacții. Acesta, alături de un protocol terapeutic bazat pe stadiul clinic și localizarea tumorii, au stat la baza tezei mele de doctorat. Soțului meu îi datorez alegerea temei pentru lucrarea de doctorat și succesul ei.

Viața profesională s-a împletit armonios cu cea de familie, altfel nici nu s-ar putea, deoarece, după terminarea programului de la spital nu poți spune că nu te mai gândești la ce ai lăsat în urmă până a doua zi. Uneori te poți desprinde total, alteori apar evoluții nedorite ale cazurilor operate sau tratate, cazuri noi, urgențe, care îți schimbă programul de petrecere a timpului liber. Familia mea a fost sacrificată de multe ori pentru nevoile pacienților mei, dar timpul rămas să îl petrecem împreună am învățat să îl drămuim foarte bine ca să pară mai dens. Toate vacanțele le planificăm ca să putem fi împreună toți trei. Ne place să călătorim, să vedem locuri noi și obiceiuri diferite. Pe lângă monumente istorice și muzee vizităm castele, parcuri de distracție, grădini zoologice și botanice din toată lumea, care i-au fascinat Iuliei copilăria, iar nouă ne-au adus clipe de relaxare. Când Iulia era mai mică făceam drumeții în pădurea Hoia și Făget, iarna mergeam la săniuş, patinaj și schi. După-amiaza de luni, și atunci și acum o rezerv fetiței. O însoțeam la balet, la tenis, astăzi înotăm împreună, citim, ascultăm muzică sau vizionăm un film sau învățăm împreună. O ajut de multe ori și la teme, pentru că îmi spune: „nimeni nu îmi explică ca tine”. Am învățat-o să deseneze, să reprezinte proporțiile, să aleagă culorile, să îi placă frumosul. Sâmbătă dimineața pregătim împreună micul dejun și desertul. Iuliei îi place să cântărească ingredientele și este totdeauna foarte riguroasă în respectarea rețetei. O las să facă multe etape singură, dorind să îi dezvolt personalitatea. La fel se întâmplă și la cumpărături, o las pe ea să aleagă și ne consultăm întotdeauna. Duminică dimineața, pentru o oră, Iulia participă la slujba religioasă pentru copii, la capela Sf. Iosif a Catedralei greco-catolice din Piața Cipariu, unde o însoțesc de câte ori pot. Acolo a primit prima împărtașanie. Participă activ la programul religios, la serbările de Crăciun și de Paști. Consider că educația religioasă îi aduce mult echilibru și liniște în suflet. Viața de familie se împletește cu cea profesională. Numai așa reușești să menții armonia, să acumulezi și să ai succes.

demografia

Drama noastră demografică. Populația României la recensământul din octombrie 2011

Vasile Ghețău

A fost migrația externă mai mare în urban sau în rural?

Descompunerea reducerii populației pe județe între recensămintele din anii 2002 și 2011 în cele trei componente - creștere naturală, migrație internă și migrație externă - aduce un plus de cunoaștere în diferențierea teritorială a forțelor care determină evoluția populației în timp și, implicit, în înțelegerea schimbărilor la nivel agregat. Pentru a putea vedea și alte fațete ale acestui determinism, am estimat contribuția celor trei componente la schimbările pe medii sociale, pe județe, obținând apoi, prin însumare, componentele la nivel județean și național. Un interes particular a fost acordat repartizării întregii migrații externe nete dintre recensăminte (estimată la 2,3 milioane de persoane) pe medii. Informația pe care o aveam înainte de recensământ provenea din valorosul studiu consacrat migrației economice a românilor în perioada 1990-2006, studiu elaborat sub egida Fundației pentru o Societate Deschisă și publicat în toamna anului 2006. Potrivit acestui studiu, migrația economică a românilor în anii 2002-2006 provenea în proporție de 49 % din urban și în proporție de 51 % din rural - valori asemănătoare cu cele din anii 1996-2001 (Sandu, 2006). Datele la care am ajuns prin propriul demers metodologic confirmă o astfel de distribuție a migrației dintre recensăminte: 48 % din urban și 52 % din rural. În tabelul de mai jos avem și estimarea contribuției celor trei componente la schimbarea numărului populației urbane și rurale între cele două recensăminte. Diferențele moderate care pot fi sesizate între dimensiunea mișcării naturale și cea a migrației externe din tabel, pe de o parte, și valorile deja menționate ale celor două componente la nivel național, pe de altă parte, provin din perturbații introduse de majorarea populației urbane în unele județe între cele două recensăminte prin trecerea unor comune în categoria orașelor.

Tabelul 3. Componentele scăderii populației urbane și rurale între recensămintele din anii 2002 și 2011

Componente	Urban	Rural	Urban - Rural
Scădere naturală - în mii	-7	-404	-411
Migrație internă netă - în mii	-798	+798	0
Migrație externă netă - în mii	-1077	-1150	-2227
- în %	52	48	100
Toate componentele schimbării - în mii	-1382	-1256	-2638
- în %	52	48	100

Sursa: calculele autorului pe baza datelor IVS de la cele două recensăminte, a mișcării naturale și a migrației interne pe județe și medii în anii 2002-2010, și a estimărilor autorului pentru perioada 1 ianuarie-30 octombrie 2011.

Populația urbană era de 52,7 % la recensământul din 2002, iar ponderea ei a crescut - moderat - la 55 % în 2011, înainte de recensământ, pe fondul importanței scăderii naturale din rural dar și al majorării mecanice a populației urbane prin trecerea unui important număr de localități rurale în categoria orașelor. Datele recensământului din octombrie 2011 reazăză populația urbană la pon-

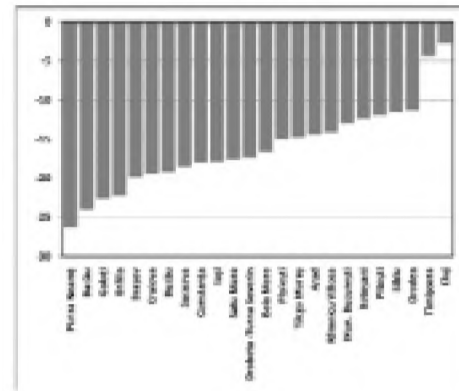
derea din anul 2002 printr-un recul general mai mare al acestei populații (determinat de migrația internă) comparativ cu reculul din rural, chiar dacă scăderea relativă este identică în cele două medii (- 12 %). Dacă migrația externă intercenzitară este apropiată în urban și rural, celelalte două componente sunt net diferite. Migrația din urban în rural a devenit superioară fluxului tradițional rural-urban încă din 1997 și această caracteristică s-a menținut în toți anii ulteriori, ceea ce - cumulat - înseamnă un aport de populație din urban în rural de 300 mii persoane între recensăminte. Numai că scăderea naturală din rural a depășit această migrație favorabilă ruralului. Nu surprinde scăderea naturală mică din urban, dacă analizăm evoluția numărului de născuți la femeile salariate din acest mediu după introducerea, în anul 2003, a concediului și a indemnizației de creștere a copilului (Ghețău, 2008).

O privire asupra particularităților teritoriale ale evoluției populației urbane și rurale dezvăluie câteva aspecte de cert interes și care nu apar la simpla examinare a dinamicii întregii populații la nivel de județ. Reculul populației este general în rural și aproape general în urban; excepție fac județele Ilfov și Suceava, unde recensământul consemnează un progres al populației urbane - deosebit de mare în primul județ și moderat în cel de-al doilea. Descifrarea contribuției creșterii naturale și a migrației la acest progres este imposibilă, urbanul din cele două județe crescând prin transformare de comune în orașe. Județul Ilfov avea doar două orașe în 2002 și a ajuns la opt în 2011, în cele șase localități devenite orașe între recensăminte aflându-se 76 % din populația urbană la recensământul din octombrie 2011. În județul Suceava creșterea populației urbane are aceeași origine, și anume transformarea a patru localități rurale în orașe. Ne putem întreba pentru cine este benefică o urbanizare forțată prin simplă acordare a titlului de oraș unor localități rurale.

Urbanizare 2002-2011

«Dacă tot avem confortul orașului, dar pe deasupra suntem blagosloviți cu aer curat, liniște, tihnă, muncă în aer liber, la câmp sau la pășune, de ce mai avem nevoie de o declarație formală că suntem oraș? Ca să plătim taxe mai mari? Ca să ne lăudăm așa, că cine suntem noi? Ca să pierdem banii europeni destinați dezvoltării rurale? Căci, trebuie să fim bine înțeleși: UE nu ne dă bani ca să transformăm satele în orașe, ci să le lășăm așa cum sunt, dar cu toate facilitățile vieții moderne. S-a greșit mult când s-au declarat orașe așezări cu 5000-6000 de locuitori, ca să se schimbe statisticile, să nu mai fie văzută România ca o țară eminentamente rurală. Asta a fost o mentalitate de tip comunist, pe care mulți o regretă în zilele noastre» (Silviu Vințelaru, primarul comunei Noșlac, județul Alba, *Formula AS*, anul XXI, nr. 1009(9), martie 2012).

Figura 2. Scăderea numărului populației între recensămintele din anii 2002 și 2011 în orașele care aveau peste 100 mii locuitori la recensământul din anul 2002 - în %

Reculul populației urbane a cunoscut o proporție mai importantă în orașele mari. Populația orașelor care aveau peste 100 mii locuitori la recensământul din 2002 s-a redus cu aproape un milion, ceea ce reprezintă un recul de 15 %. Față de această valoare medie, pierderea de populație este însă considerabil mai mare în câteva orașe: Piatra Neamț - 26 %, Bacău - 24 %, Galați - 23 %, Brăila - 22 %, Brașov - 20 % (tabelul 4 și figura 2).

Tabelul 4. Recensăminte din anii 2002 și 2011. Populația orașelor care erau peste 100 mii locuitori la primul recensământ și scăderea dintre recensăminte

Județ	2002	2011	Scădere	Pondere scăderii populației orașelor în întreaga scădere a populației județului - în %
București	2228	2471	243	100
Cluj	318	359	41	20
Timișoara	428	458	30	40
Iași	517	551	34	51
Constanța	551	515	-36	50
Oradea	560	544	-16	51
Galați	289	212	-77	80
Brașov	285	126	-159	88
Florința	213	116	-97	50
Brașov	215	116	-99	49
Oradea	207	185	-22	57
Bacău	176	119	-57	34
Pitești	166	166	0	50
Arad	171	158	-13	57
Bacău	153	137	-16	58
Timișoara	150	129	-21	45
Bacău	142	118	-24	57
Brașov	134	108	-26	40
Brașov	125	107	-18	36
Galați	115	97	-18	50
Bacău	108	91	-17	35
Bacău	105	88	-17	36
Bacău	101	87	-14	37
Constanța	97	85	-12	35
Totale orașe	2462	2417	-45	52

Sursa: 2002 - IVS, 2011 - recensământul pe terenuri de domiciliu județean de statistică.

Îndepărtarea Capitalei de o populație de două milioane nu este singura declasare a orașelor după dimensiunea populației. Am rămas după recensământ cu doar două orașe având o populație mai mare de 300 mii locuitori: Cluj și Timișoara; au ieșit din această categorie orașele Iași, Constanța și Craiova.

Dimensiunea scăderii populației din Capitală apare surprinzătoare: un sfert de milion de locuitori! Era cunoscut nivelul mai mic al natalității decât cel al mortalității generale, și deci creșterea naturală negativă, ca și aportul minor al migrației interne. Scăderea naturală a fost de 29 mii locuitori, iar prin migrație internă cu schimbare de domiciliu în Capitală creșterea a fost de numai 9 mii locuitori. Rezultă că între recensăminte din anii 2002 și 2011 populația a scăzut prin migrație externă cu nu mai puțin de 229 mii locuitori - un recul greu de înțeles. O privire asupra dinamicii populației pe sectoare în aceeași perioadă scoate în evidență diferențe apreciabile - între 31 mii în sectorul 5 și 56 mii în sectorul 2 -, iar proporțiile reducerii se plasează între 11,2 % în sectorul 4 și 15,9 % în sectorul 1.

Structura etnică a populației

Recensământul din octombrie 2011 nu evi-

dențiază schimbări importante în structura etnică a populației. Cele care au avut loc erau - cu o excepție - previzibile, dacă urmărim și schimbările petrecute între cele două recensăminte anterioare, din anii 1992 și 2002 (tabelul 5 și figura 3). Scăderea naturală - alimentată și de nivelul natalității, dar și de accentuarea îmbătrânirii demografice - a afectat aproape toate etniile tradiționale, iar migrația a accentuat declinul la unele dintre ele. Am văzut că reculul masiv al populației în perioada 2002-2011 este în proporție de 84 % datorat migrației și studiul deja menționat al Fundației pentru o Societate Deschisă relevă că 92 % din migrații pentru muncă din perioada 1996-2006 erau de etnie română. Scăderea relativă moderat superioară la etnicii maghiari nu are la origine o diferențiere la nivelul scăderii naturale (natalitatea și mortalitatea generală nu diferă semnificativ de valorile medii naționale în județele cu proporții importante ale etnicilor maghiari), ci provine din migrație.

Citând drept sursă Banca Mondială, Horváth István menționează cifra de 189 mii a imigranților de origine română având Ungaria ca țară de rezidență în 2010 (István, 2012). Și în numeroasele rapoarte, statistici și studii asupra migrației internaționale elaborate sub egida Grupului de lucru asupra migrației (SOPEMI) al Organizației pentru Cooperare Economică și Dezvoltare (OECD) migrația din România spre Ungaria este menționată ca fiind cea mai importantă componentă a migrației pe termen lung în Ungaria (OECD, 2011; vezi și Gödri, 2010).

Pe de altă parte, reculul populației de etnie maghiară nu provine în mod esențial de la populația din județele Covasna și Harghita, cum s-ar putea crede, ci de la populația de această etnie din alte județe, îndeosebi din Mureș, Cluj, Bihor.

Tabelul 5. Distribuția populației pe principalele etnii la recensămintele din anii 2002 și 2011

Etnia	Număr locuitori		Procentaj în populația totală		Schimbări 2003-2011		Schimbări 1992-2002
	2002	2011	2002	2011	În mii locuitori	În %	
Români	19400	16870	89,5	88,6	-2529,8	-13,0	-4,9
Maghiari	3432	3208	6,6	6,5	-224,1	-3,6	-11,9
Romi	515	613	2,5	3,1	98,0	15,7	15,4
Ucraineni	62	53	0,3	0,3	-9,4	-15,4	-6,7
Germani	68	37	0,3	0,2	-31,9	-38,3	-50,0
Turci	37	39	0,1	0,1	2,1	17,1	6,6
Rusii	24	20	0,1	0,1	-4,9	-19,9	-2,7
Rusii-ipovani	36	34	0,2	0,2	-2,9	-13,3	-7,3
Alte etnii	100	96	0,5	0,5	-4,8	-4,8	8,7
Neidentificate	2	50	0,0	0,3	48,2	...	155,6
Total populație	21601	19043	100,0	100,0	-2558,0	-12,2	-4,9

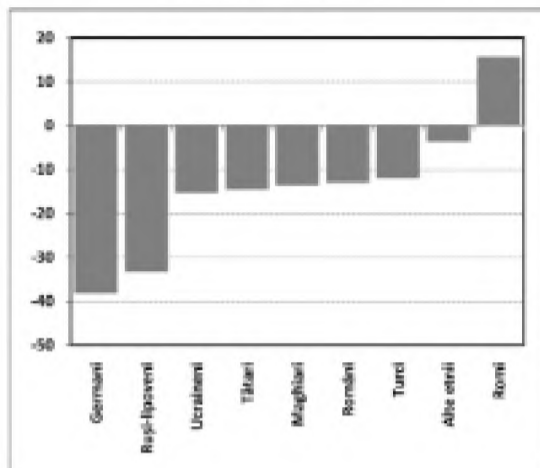
SURSA: 2002 - I.N.S. 2004B; 2011 - URPL 2012.

Ascensiunea numărului de romi își continuă evoluția constatată și între recensămintele din anii 1992 și 2002. Creșterile cele mai mari ale romilor se înregistrează în județele Mureș + 6212, Argeș + 6073, Buzău + 5773 și Vrancea + 5103. Ne putem întreba dacă în aprecierea creșterii de 84 mii nu ar fi mai corect să vorbim de o creștere a numărului celor care și-au declarat etnia romă, și nu de o creștere a numărului de romi.

O evoluție care ridică multe semne de întrebare este scăderea de la etnicii turci, o populație a cărei fertilitate estimată la recensământul din 2002 era de 2,4 copii la o femeie, valoare nu foarte departe de cea a femeilor de etnie romă - 3,1 copii la o femeie -, dar mai mult decât dublă

față de media națională - 1,1 copii la o femeie (Ghețau, 2007).

Figura 3. Scăderea/creeșterea numărului populației la principalele etnii, 2003-2011 - în %

Numărul persoanelor din grupa «Alte etnii» nu diferă semnificativ de cifra de la recensământul anterior și este posibil ca în spatele acestei stabilități să se afle continuarea scăderilor anterioare la unele etnii tradiționale, nementionate în datele provizorii (sârbi, slovaci, bulgari, cehi, evrei, polonezi), precum și creșteri la etnii care au

cunoscut un progres important după 1990 prin migrație (italieni, greci, chinezi). Rezultatele detaliate vor permite evidențierea mecanismului de stabilitate a numărului de persoane din grupa «Alte etnii», iar combinarea datelor despre structura etnică cu acelea referitoare la structura dată de limba maternă și de religie ar trebui să ne ofere informații utile pentru înțelegerea unor caracteristici ale masivei creșteri a numărului de persoane care nu și-au declarat etnia. Este o schimbare importantă de atitudine/opțiune, care ar trebui să aibă echivalent în dinamica numărului de persoane ce nu și-au declarat religia (rezultatele preliminare din luna mai a anului în curs vor oferi această distribuție a populației). Nu este lipsit de semnificație faptul că aproape un sfert dintre cei care nu și-au declarat etnia sunt locuitori ai Capitalei.

Din Vasile Ghețau - *Drama noastră demografică. Populația României la recensământul din octombrie 2011, Reprofesionalizarea României IV / IPID, Editura Compania, București, 2012*

Filosofia pentadică - demers categorial sistematic în reconstrucția filosofică modernă

(urmăre din pagina 30)

milener, care trebuie scos din adâncurile uitării”, iar „caracterul fundamental al categoriilor filosofice rezidă în perenitatea lor” (II, p. 9).

Tocmai în această perspectivă este urmărită (istoric și sistematic) tema Subsistenței și definirile ei succesive (într-o îndelungată istorie), ca un preludiv la un *sistem categorial-filosofic* într-o „filosofie pentadică”, în a cărei construcții rolul major revine supercategoriilor, care nu sunt prezente la exegeții principali ai categoriilor (II, p. 103).

Reține atenția aici precizarea: „Raporturile supercategoriale sunt dialectico-speculative, adică acestea sunt și nu sunt identice cu toate celelalte în parte și cu toate împreună, și, de asemenea, cu *Subsistența*”, care „nu este însă a VI-a supercategorie, ci totalitatea lor, care este, în același timp, fiecare dintre ele și, totodată, nu este nici una dintre acestea” (II, p. 106).

4. În esență, principala contribuție constructiv-sistematică în această „filosofie pentadică” constă tocmai în relevarea (și analiza de fond) a nivelului supercategorial, a celor „cinci supercategorii autologice”, prin delimitare de nivelul categorial, și utilizare a acestor supercategorii în teoria Subsistenței, cu ipostazele ei specifice (descrise în II, cap. IV), totul fiind urmărit și resemnificat, cum spune

autorul „gândind speculativ” (mai exact, „dialectic-speculativ”), ceea ce înseamnă efectiv teoretico-metodologic.

Deschiderea către un sistem categorial-filosofic într-o „filosofie pentadică” constituie, credem, o înnoire în modalitățile zilelor noastre de filosofare. În contrast cu minimalizările (de tip pozitivist, mai ales) demersului teoretico-filosofic se argumentează (istoric și logic-sistematic) autonomia acestui demers și necesitatea prezenței lui într-o reconstrucție teoretico-metodologică modernă, menită să pună în lumină valoarea perspectivelor multiple în abordarea și înțelegerea fenomenului cunoașterii și, nu în ultimul rând, încrederea în disponibilitățile constructive ale spiritului uman.

În așteptarea volumelor următoare ale acestei impresionante reconstrucții filosofice în forma sistemului, considerăm această deschidere prin „filosofia pentadică” o încercare temerară, al cărei viitor este legat de credința că «pentada este numărul de aur al dreptei filosofării».

* Alexandru Surdu: *Filosofia pentadică I: Problema transcendenței* (București, Editura Academiei Române, 2007, 220 p.); *Filosofia pentadică II: Teoria subsistenței* (Editura Academiei Române, 2012, 198 p.).

historia

Arheologia crimelor comunismului. Săbiile generalilor români din temnița Aiudului

Gheorghe Petrov

Aspect din timpul săpăturilor executate cu mijloace manuale și mecanice (2012)

Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc (IICCMER) împreună cu Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca s-au implicat în susținerea unei investigații arheologice cu un caracter mai deosebit, care s-a desfășurat în interiorul penitenciarului din Aiud pe parcursul a două campanii de cercetări¹.

Intervenția arheologică a avut în vedere căutarea, descoperirea și recuperarea unor săbii ascunse de câțiva foști deținuți politici în perimetrul clădirii unde funcționa atelierul de forjă, care făcea parte dintr-o unitate de producție industrială cunoscută îndeobște ca *Fabrica* din interiorul penitenciarului. Începuturile unor activități meșteșugărești în acest loc sunt atestate în anul 1894, atelierele funcționând atunci sub acționariat particular. Din anul 1947 unitatea de producție își desfășoară activitatea sub denumirea de *Gospodăria Anexă a Penitenciarului Aiud*, fiind în administrarea directă a penitenciarului. În 1963 aceasta se transformă în *Întreprinderea de Metalurgie Prelucrătoare Aiud* (IMP), aflată până în anul 1991 în subordinea unei Direcții economice din cadrul Ministerului de Interne. Atunci se înființează *Regia Autonomă Multiproduct București* în cadrul Ministerului Justiției, IMP Aiud devenind o sucursală a acesteia. Din anul 2008 întreprinderea este transferată în administrarea AVAS, însă activitatea de producție a fost oprită la sfârșitul anului 2010, toate spațiile, utilajele și instalațiile existente fiind puse într-o așa-zisă conservare². În această fabrică, începând din anul 1947 forța

principală de muncă a fost constituită din deținuți, cei cu condamnări din motive politice fiind folosiți cu precădere până în 1964.

După instaurarea regimului comunist, arestările efectuate de Securitate în rândurile cadrelor militare ale fostei Armate Regale, în special generali și ofițeri superiori, au fost însoțite și de confiscarea săbiilor, ordenelor, medaliilor și decorațiilor militare ale acestora, unele obținute din partea regilor României sau a conducătorilor armatei în urma faptelor de bravură dovedite pe fronturile celor două războaie mondiale sau cu ocazia unor evenimente deosebite din viața militară pe timp de pace (sărbători naționale, absolvirea unor școli militare, diverse comemorări sau avansări în grad). În ceea ce privește numai săbiile confiscate, majoritatea lor fiind din categoria celor de paradă, acestea au fost centralizate și aduse în cele din urmă la penitenciarul din Aiud cu un scop bine precizat, acela de a fi distruse iar din materialul recuperat să fie confecționate diferite obiecte cum ar fi cosoare, cuțite și bricege. Din informațiile pe care le deținem, la Aiud au mai fost aduse și alte arme albe cum ar fi săbii, spade și pumnale de epocă, unele cu valoare istorică deosebită, care proveneau din colecțiile particulare ale militarilor de carieră ce fuseseră arestați.

Conform mărturiilor unor contemporani, la penitenciarul din Aiud au fost aduse până în anul 1956 un număr de 12 căruțe cu săbii și alte arme albe, care au fost depozitate într-o magazie din incinta fabricii. În vara anului 1957, opt căruțe pline cu săbii au fost scoase din acea magazie, fiind transportate și

descărcate lângă atelierul de forjă al fabricii. Acestea trebuiau să treacă prin niște operațiuni tehnice care prevedeau demontarea mânerelor și gărzilor, debitarea lamelor și apoi prelucrarea acestora prin forjare în vederea realizării unor produse finite. Bucățile din lame care nu mai puteau fi folosite erau trimise la topit, iar oțelul obținut era întrebuințat la îmbunătățirea calității fontei care se producea la turnătoria fabricii.

În acel timp la forjă lucrau numai deținuți cu condamnări politice, iar activitatea se desfășura într-un singur schimb de lucru pe zi. Unul dintre aceștia, profesorul Gheorghe Popescu-Vâlcea (n. 1912 - d. 1998)³, originar din com. Copăceni, jud. Vâlcea, a realizat că prin distrugerea acestor săbii, care reprezentau adevărate valori și simboluri naționale, comuniștii săvârșeau practic un sacrilegiu. Ca urmare, în înțelegere cu alți doi deținuți de încredere, Savu Popa (n. 1928 - d. 1999)⁴ din Oca Sibiului și Gheorghe Martău (n. 1922 - d. ?)⁵ din satul Bâlta, jud. Gorj, au plănuțit împreună să salveze o parte din aceste săbii, alegându-le pe cele mai deosebite, care posedau diferite inscripții și reprezentări heraldice gravate sau reliefate. Astfel au sortat circa 60 de săbii, majoritatea acestora fiind în stare fragmentară, pe care într-o zi din cursul lunii septembrie 1957

le-au îngropat în două șanțuri săpate în interiorul forjei. Lamele de săbii au fost în prealabil unse cu vaselină și introduse în trei țevi de fontă⁶. Spre sfârșitul anului 1960, înainte de Crăciun, la atelierul de forjă au mai fost aduse încă patru căruțe încărcate cu arme albe pentru a fi și acestea distruse. Dintre cei care participaseră în urmă cu trei ani la prima operațiune de ascundere, atunci mai lucra la forjă doar Savu Popa. Acesta, împreună cu un alt deținut politic, Tiberiu Hentea (n. 1920 - d. 1999)⁷, originar din Sibiu, au reușit să aleagă peste 30 de lame de săbii în stare fragmentară dintre cele care li s-au părut lor a fi mai deosebite, pentru ca apoi să le îngroape în apropierea locului unde fuseseră ascunse celelalte fragmente în 1957. Și acestea au fost protejate cu un strat de vaselină, iar în groapă au fost depuse de această dată într-un tub din tablă.

Secretul acestor acțiuni de mare risc pentru acea vreme a fost păstrat cu sfințenie de către cei implicați până după căderea regimului comunist. Primele declarații publice referitoare la aceste fapte au fost înregistrate în cursul anului 1993, fiind făcute de către Savu Popa și Tiberiu Hentea. Cazul a prezentat atunci un interes deosebit, fiind organizată chiar și o acțiune de căutare a acestor săbii, care din informațiile pe care le deținem a fost modestă ca desfășurare și nu a dus la descoperirea lor⁸.

Aceste arme, chiar dacă nu se mai păstrează în forma lor inițială, reprezintă niște bunuri mobile de patrimoniu care conțin o valoare istorică, simbolică și artistică de neprețuit, unele putând fi încadrate chiar în categoria bunurilor de tezaur. Recuperarea unor astfel de piese istorice poate fi considerată și ca o regăsire a unei părți din acel trecut național, care a fost distrus cu bună știință de către autoritățile fostului regim comunist. Căutarea acestor obiecte de patrimoniu s-a făcut pe baza

mărturiilor a trei dintre foștii deținuți politici implicați⁹, precum și a două planuri în desen provenite de la Savu Popa, singurul care a fost implicat în ambele acțiuni de ascundere a săbiilor, în 1957 și 1960¹⁰. S-au mai folosit și anumite informații provenite de la câțiva foști gardieni ai penitenciarului sau de la foști angajați civili care au făcut parte din personalul tehnic al fabricii.

Din informațiile pe care le deținem, rezultă că corpul de clădire care a adăpostit atelierul de forjă în care au fost ascunse săbiile a fost demolat la un moment dat, acesta fiind înlocuit cu o nouă clădire pentru forjă ce a fost ridicată se pare pe același amplasament. Prima menționare documentară a noului atelier de forjă este conținută într-un plan general de situație, datat 6 mai 1971, în care sunt marcate amplasamentele tuturor secțiilor, atelierelor și spațiilor administrative ce existau atunci în incinta fabricii, specificându-se denumirea și dimensiunile generale pentru fiecare dintre acestea. În arhiva fabricii nu s-au găsit deocamdată documente care să ateste data exactă la care a fost dezafectată și demolată vechea clădire a atelierului de forjă. De asemenea, nici cele câteva persoane în vârstă care mai trăiesc și care au lucrat în fabrică, foști gardieni și tehnicieni civili cu care am reușit să discutăm, nu-și amintesc prea multe lucruri despre vechea forjă și când a fost aceasta demolată. În planul din 1971 apare un corp de clădire de formă dreptunghiulară, separat printr-un zid în două compartimente inegale, cel mai mare fiind atelierul de forjă (indicat cu cifra 19), iar cel mai mic atelierul de sudură (indicat cu cifra 18). În dreptul noului atelier de forjă, pe mijlocul laturii de sud-vest, apare o mică construcție dreptunghiulară plasată cu latura mai scurtă în apropierea zidului forjei, nefiind însă adosată sau lipită de acesta. Destinația acestei construcții, descoperită de altfel la nivelul fundației în timpul primei campanii de cercetări arheologice, a fost aceea de toaletă. O altă menționare a atelierului de forjă este conținută într-un relevu al atelierului existent, datat în luna septembrie 1972, care a fost realizat în vederea unei preconizate extinderi a atelierului de sudură. Desenul în plan orizontal prezintă în detaliu structura și compartimentarea respectivului corp de clădire, spațiul fiind împărțit inegal între încăperea mai mare a forjei și încăperea care adăpostea atelierul de sudură¹¹. Un al treilea plan care se află în arhiva fabricii, datat în luna decembrie 1972, poartă denumirea de *Plan de situație și trasare*, acesta fiind executat tot pentru scopul extinderii atelierului de sudură aflat în același corp de clădire cu forja. Știm că noul atelier de sudură a fost construit în anul 1973, acesta prezentându-se sub forma unei hale de formă dreptunghiulară cu dimensiunile exterioare de 30,04 x 8,78 metri. Această hală a fost adosată pe toată lungimea laturii de sud-vest a construcției care adăpostea forja și atelierul mai mic de sudură¹². Noul edificiu a fost ridicat pe o structură de stâlpi din beton turnați în fundații individuale și o rețea de trei grinzi orizontale, prima fiind dispusă chiar la nivelul solului. Pentru realizarea elevației s-a umplut cu zidărie de cărămidă până la o anumită înălțime spațiul dintre primele două grinzi, iar în partea superioară s-au montat geamuri de sticlă în ochiuri metalice de formă pătrată. Noua hală pentru sudură a fost concepută și realizată

aproximativ în același stil constructiv ca și clădirea alăturată unde funcționa forja, folosindu-se inclusiv același tip de cărămidă pentru elevații. Acest lucru indică faptul că forja actuală nu a putut să fie construită cu mult timp înainte de a se edifica în 1973 hala de sudură, însă anterior datei de 6 mai 1971 când ea apare deja configurată în actuala formă în acel plan general al fabricii¹³.

Clădirea care adăpostea vechiul atelier de forjă o avem reprezentată planimetric în cele două desene executate de Savu Popa¹⁴. Corpul principal avea o formă dreptunghiulară din care se dezvoltă spre sud-vest, în prelungirea laturii de nord-vest a forjei, un compartiment rectangular ce este cunoscut drept o anexă care avea rol de vestiar. Între încăperea mare a forjei și anexă nu exista nicio structură de zidărie sau din alte materiale, care să obtureze deschiderea ce exista între cele două compartimente. Nu cunoaștem însă dacă anexa a fost contemporană de la început cu forja, sau a fost adosată ulterior, precum nu știm cu siguranță nici dacă aceasta a avut sau nu elevații de zidărie. Potrivit informațiilor și dovezilor de care dispunem, săbiile au fost ascunse în această anexă. În 1957, cele două șanțuri în care s-au îngropat cele trei țevi de fontă cu lame de săbii au fost săpate în prelungire, pe o lungime de circa doi metri, lângă și de-a lungul laturii mai lungi dinspre sud-vest a anexei. În 1960, după spusele celor implicați, se înțelege că celălalt șanț unde a fost introdus tubul de tablă cu lame de săbii a fost săpat de-a lungul laturii mai scurte dinspre sud-est a anexei. Adâncimile menționate de săpătură în ambele cazuri au fost de circa - 0,80 metri. Deoarece planurile lui Savu Popa nu sunt realizate la scară pentru că nici nu avea cum să facă acest lucru, nu putem stabili niște dimensiuni exacte pentru detaliile conținute. Totuși, în ceea ce privește numai anexa forjei, primul plan conține niște măsuri de lungime în pași, care corespund lățimii acesteia pentru latura de nord-vest. Tot în pași este dată distanța de la un colț interior al anexei, de-a lungul laturii de sud-vest, până la groapa unde au fost săpate primele două șanțuri în prelungire, care au avut

împreună lungimea menționată de doi metri. Folosindu-ne de aceste elemente, se pot stabili oarecum dimensiunile aproximative pentru anexa forjei, acestea fiind de circa 2,50-3,00 metri pentru laturile de nord-vest și de sud-est și de circa 5,00-5,50 metri pentru latura de sud-vest.

În anul 1993, când Savu Popa și Tiberiu Hentea au revenit în penitenciarul Aiudului după trecerea a trei decenii de la eliberarea lor din detenție ca să ajute la descoperirea săbiilor, ei au luat contact cu o realitate total schimbată față de situația pe care o știau. Forja veche nu mai exista, iar în perimetrul respectiv apăruseră între timp noi construcții. Atunci au fost informați că forja nouă a fost construită aproximativ pe locul celei vechi, lucru care astăzi greu mai poate fi confirmat de cei câțiva supraviețuitori care au lucrat în fabrică în acea perioadă și cu care am reușit să discutăm. Ca urmare, plecându-se totuși de la faptul că forja veche s-a aflat pe locul celei noi, s-a considerat că substructurile fostei anexă s-ar regăsi undeva sub pardoseala de beton existentă în cadrul halei de sudură construite în anul 1973. Au fost săpate atunci un număr de patru șanțuri mai mici în presupusa suprafață a fostei anexă în care nu s-a găsit nimic, renunțându-se apoi la orice încercare de a se mai căuta în altă parte.

Subiectul legat de reluarea căutării acestor săbii a intrat în preocupările noastre de cercetare în cursul anului 2011. Prima campanie de cercetări arheologice a vizat în primul rând verificarea presupusului loc unde s-a aflat fosta anexă a forjei, acolo unde s-au practicat și șanțurile de căutare în 1993. Zona este cuprinsă în interiorul halei de sudură¹⁵ construite în 1973, întreaga suprafață fiind acoperită la nivelul de călcare cu un strat din beton ce prezenta o grosime de circa 18-20 cm, acesta trebuind să fie spart și îndepărtat de pe locurile unde s-a intervenit prin săpătură arheologică. Cercetarea nu a mai urmat normele consacrate ale unei săpături arheologice care prevăd trasarea și practicarea de secțiuni sau suprafețe precis delimitate,

La începutul celei de-a doua campanii de săpături (2013)

eventual separate prin păstrarea unor martori de pământ între acestea. Condițiile specifice ale locului, existența unor multiple obstacole precum și grosimea stratului de beton, care s-a putut sparge și disloca doar prin folosirea unui pikamer și prin forța cupei unui excavator, ne-au determinat să renunțăm la metodele clasice de cercetare. Activitatea a fost supusă unui scop bine precizat, acela de a căuta și descoperi locul unde s-a aflat amplasamentul anexeii fostului atelier de forjă.

În cursul primei campanii de cercetări arheologice a fost verificată prin săpătură o suprafață totală de circa 42 mp, iar în a doua campanie lucrările au fost extinse și în alte zone din interiorul halei de sudură, suprafața afectată însumând alți 28 mp¹⁶. În anumite sectoare de lucru, adâncimile maxime de săpătură au coborât în general până la - 1,60 metri. S-au redeschis apoi din nou unele sectoare de săpătură cercetate în cursul primei campanii, mai ales de-a lungul zidului de sud-vest a forjei actuale, unde adâncimile verificate au coborât și până la doi metri în solul steril.

După încheierea lucrărilor, toată suprafața din interiorul halei care a fost afectată de săpăturile desfășurate în cursul celor două campanii de cercetări arheologice a fost astupată cu pământ. Preconizăm ca investigațiile să fie reluate după obținerea unor noi informații care să permită localizarea cât mai precisă a amplasamentului fostului atelier de forjă, dar mai ales a anexeii acestuia. Importanța și încărcătura deosebită a unei astfel de acțiuni reclamă și motivează continuarea necondiționată a demersului nostru¹⁷. Săbiile trebuie să fie acolo. Dacă acei oameni au înfruntat niște riscuri ca să le salveze, noi trebuie să le scoatem la lumină.

Note:

¹ Prima campanie de cercetări arheologice la acest obiectiv a avut loc în perioada 22-26 octombrie 2012, iar a doua s-a desfășurat în intervalul 22-28 mai 2013. La buna desfășurare a activităților de cercetare am beneficiat de sprijinul și colaborarea Muzeului de Istorie și Științele Naturii din Aiud, Primăria municipiului Aiud, Penitenciarul Aiud, Întreprinderea de Metalurgie Prelucrătoare Aiud și Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia.

² Această unitate de producție industrială nu mai are nicio legătură administrativă sau de altă natură cu Penitenciarul, singurul lucru care deocamdată le mai unește fiind doar amplasarea într-o incintă comună.

³ Gheorghe Popescu-Vâlcea s-a născut la 9 august 1912 în comuna Copăceni din județul Vâlcea. Părinții săi au fost simpli țărani. Școala primară a făcut-o în satul natal, apoi între anii 1924-1932 a urmat cursurile renumitului Seminar Teologic Sfântul Nicolae din Rm. Vâlcea. Și-a continuat studiile la Facultatea de Teologie din Chișinău (1932- 1936), după care a urmat și cursurile Facultății de Litere și Filosofie din București. În străinătate a frecventat cursurile Institutului de Artă bizantină și al Sud-Estului European de la Universitatea din Strasbourg al cărui diplomat a devenit, precum și cursurile de Artă creștină și Bizantinologie la Ecole Pratique des Hautes Etudes din Paris. Și-a dat doctoratul în Arte, specializarea istorie și artă bizantină. Participă ca ofițer de rezervă în al Doilea Război Mondial, luptând pe frontul din răsărit împotriva comunismului, fiind decorat cu Ordinul Coroana României cu spade în gradul de Cavaler și Virtutea Militară. Pentru o perioadă de timp a deținut și funcția de inspector general în Ministerul Cultelor. A fost un reputat și recunoscut specialist în arta bizantină. În 1947 a inițiat Mișcarea de rezistență Vlad Țepeș II, o organizație anticomunistă, dar în

1948 este arestat și condamnat politic la o pedeapsă de 20 de ani muncă silnică. A executat 16 ani și jumătate în temnițele de la Jilava, Văcărești, Aiud, Lugoj și Gherla. După ce a fost eliberat din închisoare, în 1964, lucrează până la pensionare la Comisia de pictură bisericească a Patriarhiei ca inspector principal de specialitate, profesor și vicepreședinte. Se stinge din viață în ziua de 7 aprilie 1998. În urma lui au rămas mai multe lucrări de specialitate deosebit de apreciate în țară și străinătate (Octavian Roske (coordonator), *Mecanisme represive în România, 1945-1989. Dicționar biografic - Litera P*, București, 2007, p. 335.)

⁴ Savu Popa s-a născut în 2 decembrie 1928 la Ocna Sibiului, originea socială a acestuia fiind de țăran mijlocas. Conform datelor menționate în Fișa matricolă penală, a fost arestat în 1950 fiind condamnat la o pedeapsă de 25 de ani muncă silnică pe motivul că a făcut parte dintr-o organizație subversivă cu caracter militar. A executat peste 14 ani de detenție în închisorile și lagărele de muncă de la Aiud, Gherla, Jilava, Lugoj și Baia Sprie, fiind eliberat în anul 1964 (*Ibidem*, p. 281).

⁵ Gheorghe Martău s-a născut la 2 martie 1922 în satul Bălta din jud Gorj, părinții săi fiind țărani săraci. A fost combatant în cel de-al Doilea Război Mondial. Conform datelor din Fișa matricolă penală, a fost condamnat în 1951 pentru uneltire împotriva ordinii sociale la o pedeapsă de 10 ani temniță grea. A fost închis în penitenciarele și lagărele de muncă de la Craiova, Jilava, Gherla, Aiud, Dej și Cavnic. S-a eliberat în anul 1961. Nu cunoaștem data când a decedat (Octavian Roske (coordonator), *Mecanisme represive în România, 1945-1989. Dicționar biografic - Litera M*, București, 2005, p. 127-128).

⁶ Într-o declarație care aparține lui Savu Popa, acesta face mențiunea că în una dintre țevile de fontă a fost introdusă o singură sabie întreagă, care avea gravat pe ea numele generalului David Praporgescu, acesta fiind un erou al primului Război Mondial.

⁷ Tiberiu Hentea s-a născut la 17 iunie 1920 la Sibiu. A fost membru al Mișcării Legionare și combatant pe fronturile celui de-al Doilea Război Mondial. Pentru o perioadă scurtă de timp a fost ajutor de comisar la Prefectura Poliției Capitalei în timpul guvernării legionare. A fost arestat în 1948, fiind condamnat în ianuarie 1949 la 15 ani de muncă silnică pentru crimă de uneltire contra ordinii sociale. A trecut prin închisorile și lagărele de muncă de la Aiud, Baia Mare, Gherla, Baia Sprie, Cavnic și Ploiești. S-a eliberat de la Aiud în vara lui 1963 odată cu expirarea pedepsei, după care a fost trimis pentru o perioadă de timp cu domiciliu obligatoriu în localitatea Rubla-Valea Călmățui (Octavian Roske (coordonator), *Mecanisme represive în România, 1945-1989. Dicționar biografic - Literale H-L*, București, 2004, p. 83).

⁸ În acest demers a fost implicat atunci Muzeul Militar Național *Regele Ferdinand I*. Subiectul a fost abordat și dezvoltat în cadrul unui episod din serialul *Memorialul Durerii* realizat de Lucia Hossu Longin, titlul respectivului episod fiind *Săbiile Generalilor Români*.

⁹ Este vorba despre Gheorghe Popescu-Vâlcea, Popa Savu și Tiberiu Hentea a căror mărturie orală sunt consemnate și înregistrate pe pelicula filmului *Săbiile generalilor români*. Totodată, declarațiile scrise ale lui Popa Savu și Tiberiu Hentea au fost publicate într-o revistă ce a apărut la Timișoara în anii '90 ai secolului trecut (*Vezi În atenția Armatei Române: Săbiile generalilor scăpate de la bricege!*, în *Gazeta de Vest*, mai 1994, p. 19-20). Câteva informații despre aceste fapte se regăsesc și în lucrarea lui Tiberiu Hentea, *De la Cotul Donului la Aiud*, Editura Gordian, Timișoara, 1996, p. 159.

¹⁰ Primul plan a fost realizat de Savu Popa în timpul detenției de la Aiud pe o bucată de pânză, desenul fiind configurat și reproduș prin coaserea lui cu ață. Fiindu-i teamă să se elibereze din închisoare în 1964 având asupra lui planul cu secretul locului unde au fost ascunse săbiile, a decis să-l ardă, însă schița a reproduș-o întocmai pe hârtie imediat după ce a ajuns acasă. Această schiță reproduce cu

aproximație planimetria vechiului atelier de forjă cu dispunerea în interior a ciocanelor mecanice, a cuptoarelor și nicovalelor, figurând și locul unde au fost săpate în 1957 cele două șanțuri în care au fost introduse cele trei țevi de fontă în care se află lamele de săbii. Al doilea plan a fost realizat în anul 1993, după ce Savu Popa a participat la prima încercare nereușită de căutare a săbiilor. Schița reproduce detaliile conținute în primul desen, însă adaugă corpurile noi de clădire ce au fost ridicate în acel perimetru, unde la un moment dat atelierul vechi de forjă a fost demolat.

¹¹ Alături de planul orizontal, pe aceeași coală de hârtie, mai există desenul unei secțiuni transversale prin acest corp de clădire, care prezintă fundația, elevația și structura acoperișului, alături de care se mai află un desen al fațadei longitudinale și unul al fațadei laterale.

¹² Când s-a construit noua hală pentru sudură, vechiul atelier de sudură care era cuprins în aceeași clădire cu forja și-a schimbat destinația, devenind atelier pentru stiplex, aici fiind confecționate semne și indicatoare rutiere, care s-au produs aici până la închiderea fabricii. Tot în anul 1973, pe latura de sud-est a forjei a mai fost adosată o încăpere unde a funcționat o stație de acetilenă.

¹³ Intervalul mai larg de timp în care a putut să fie construită forja actuală este cuprins între anul 1964, propus ca termen *post quem* și data de 6 mai 1971, care reprezintă un termen *ante quem* sigur. Anul 1964 constituie momentul eliberării din închisoare a deținuților politici, iar atunci atelierul de forjă funcționa cu siguranță în clădirea mai veche. Dar având în vedere detaliile prezentate în legătură cu edificiul care a înlocuit vechea forjă, la care se adaugă și câteva indicii rezultate din declarațiile unor foști angajați ai penitenciarului care au lucrat în fabrică, rezultă că forja nouă ar fi fost construită, probabil pe același amplasament, cândva în cursul anilor 1969-1970.

¹⁴ Aceste desene ne-au fost puse la dispoziție în ziua de 17 septembrie 2012, la Ocna Sibiului, de către fiul lui Savu Popa, care poartă același nume cu cel al tatălui său. Acesta este preot ortodox și a participat alături de tatăl său și de Tiberiu Hentea, în 1993, la încercarea de căutare a săbiilor.

¹⁵ Pentru hala atelierului de sudură, dimensiunile interioare rezultate în urma măsurătorilor noastre sunt de 29,55 x 8,55 metri, latura mai lungă fiind dispusă pe direcția NV-SE. Hala este prevăzută cu două intrări, una mai mică pe latura de nord-vest și una cu o deschidere mai mare pe latura de sud-vest.

¹⁶ La sfârșitul lucrărilor din prima campanie, întreaga suprafață cercetată prin săpătură arheologică a fost lăsată deschisă. Aceasta a fost astupată treptat în cursul celei de-a doua campanii, în funcție de dispunerea noilor suprafețe unde trebuia să intervenim și pentru degajarea locurilor ocupate de grămezile cu pământ.

¹⁷ Cercetarea arheologică a fost realizată de o echipă specializată de arheologi coordonată de către Gheorghe Petrov, arheolog expert la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj, alături de care s-au aflat istoricul Marius Oprea, Paul Scrobotă de la Muzeul de Istorie din Aiud, Horațiu Groza de la Muzeul de Istorie din Turda și Gabriel Rustoiu de la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia. Forța de muncă întrebuințată pentru săpăturile arheologice, alcătuită din deținuți, a fost asigurată în condiții contractuale de către penitenciarul Aiud. Finanțarea celor două campanii arheologice a fost asigurată de către IICCMER, la care s-a adăugat și susținerea venită din partea Primăriei municipiului Aiud. Cuvinte de mulțumire se cuvin a fi adresate conducerii penitenciarului și în mod special domnului ing. Adrian Liga, directorul IMP Aiud, pentru întregul ajutor acordat și deosebitul interes manifestat.

folcloristică

Doliul ca simbol, mortificare, abstenență

Mihaela Rotaru

Dintre marile mistere ale ființării și ale ființei, holistic privind, moartea este, credem, cel mai mare, de nepătruns.

În pofida multelor incertitudini care planează asupra acestui aspect, atât de mult discutat, dar rămas enigmă de neelucidat, sigură este preocuparea fiecăruia dintre noi privind punctul teminus al existenței noastre pe pământ. În partea nord-vestică a Transilvaniei, terenul atât de generos al cercetărilor de față, grija legată de „cum și când om muri” se conjugă cu o serie de trăiri, gesturi, atitudini, deconcertante pentru cei neobișnuiți cu mai vechi și mai insolite mentalități. Astfel, secvențele de dinainte de moarte prilejuiesc niște manifestări cu totul uluitoare (nu atât ale... muribundului, cât ale familiei acestuia și ale întregii colectivități rurale), momentul morții, de asemenea, ocazionează performarea unor gesturi dacă nu stranii, cel puțin surprinzătoare, urmând ca perioada de după înmormântare să fie una aparte, definită prin câteva îndatoriri și obligații ale familiei răposatului, preocupată de destinul postmortem al celui plecat. În acest cadru se situează și doliul - simbol și trăire totodată, segment important pentru orice cercetător, prin prisma complexității semnificațiilor ce îl compun.

Doliul impune schimbări vestimentare, exterioare, o formă impusă în fața obștii, dar și de ordin comportamental și spiritual, ce vizează unele restricții, cum ar fi interdicția de a lucra cât timp mortul e în casă, de a se pieptăna, de a mătura, de a spăla, de a merge la câmp, la bărbați - de a se tunde sau de a se bărbieri, de a umbla cu capul acoperit. De asemenea, interzicerea de cânta, de a dansa, ori de a lua parte la vreo petrecere, norme de conduită impuse de un sistem de credințe consfințit și respectat. Semnele doliului au o durată variabilă, cum remarcam, dar mărturiile converg înspre următoarele date: un an pentru părinți, soți, copii, patruzeci de zile pentru rude apropiate și câteva zile pentru neamuri mai îndepărtate sau pentru cunoscuți. „La cât popți te duci, fiecare altăceva îți zăce. Că on an, că șasă luni, că numa patruzăci de zăle, că doliu nu arată cinstirea și respectu, că feliu cum triești...! Amu, no, fiecare cum crede. În orice caz, batăr juma de an păntu morți aproptieți, șasă săptămâni păntu ciie mai depărtați, tri zăle păntu vecin sau om cunoscut mai pă departe”. (Bonțe Floare, Ban) Ernest Bernea comentează, în constatări de mare rafinament intelectual, importanța doliului și a atitudinilor pe care le atrage, astfel că „doliul se exprimă printr-un sistem de semne, semne exterioare, care corespond la anumite atitudini interioare ale omului și la formele obligatorii în fața colectivității. Dar doliul nu înseamnă numai aceste semne și forme exterioare, ci și un întreg mod de comportare față de sine însuși și față de colectivitate. Atinși de prezența morții, ei nu mai pot duce o viață obișnuită; starea lor schimbată prin această contagiune, necesită acte pozitive și negative (interdicții) în legătură cu (...) întreg stilul de viață”. (Bernea, 2007: 83) În același context se cuvine să notăm și o altă opinie, la fel de relevantă pentru studiul nostru, și anume cea a lui Toader Nicoară care consideră că „doliul reprezintă o altă modalitate de a marca expresia regretului după cel dispărut și, implicit, o contribuție pentru mortificarea trupului și prin abstenență a celor apropiați, spre a ușura trecerea sufletului prin vămi, și găsierea odihnei în lumea de dincolo”. (Nicoară, 1997: 223)

Câteva sugestive expuneri vin să întărească imaginea: „muierile să despletesc, fetile nu să feștesc, pă vremea aceie nici nu să fește nime, fără podoabe. Bărbați nu poartă pălărie, umblă nebărberțiți, nerași. Văduvii să cam însoară repide, mai repide de un an, au de crescut copii, de întreținut casă, gospodărie”. (Plotuna Veronica, Fildu de Mijloc) Văduvilor li se interzice recăsătorirea în decursul primului an; reali-

tatea relevă faptul că majoritatea văduvelor rămân singure, în vreme ce, mulți bărbați au ales să se recăsătorească: „Nu să deascură fără muiere, nici acasă, nici la câmp, necum cu pruncii”. (Plotuna Maria, Fildu de Mijloc) Materialul de Arhivă pune în lumină aspecte definitorii: „Îmbrăcămintea în negru. Bărbații umblă descoperiți, iar femeile despletite câtă vreme mortul e în casă. Durează șase luni. La șase săptămâni se ridică pausul, dar doliul contează. Nimic special când o fată intră în joc prima oară, după perioada de doliu”. (Tx. mg. nr. 012114, Inf. Borciu Lucreția, 42 ani, Țicuș Maria, 50 ani, Drighiu, Culeg. Ion Talos, L. Iștoc, 24.10. 1972) „Doliu n-are ceva deosebire decât că femeile aste umblă așe despletite. Nouă-zece zăle. Iară în privința bărbaților, atâta că umblă fără pălărie, până-n zuua aceie. Cum intră-n joc fata după doliu? Nu știu, nu cunoaștem noi așe ceva”. (Tx. mg. nr. 2186III, Inf. Vid Teodor, 64 ani, Plopiș, Culeg. Ion Talos, Ion Cuceu, 26.06.1973) „Jelania, se ține șase săptămâni, uneori chiar un an. Bărbații nu se rad șase săptămâni. Primele trei zile, adică, în vreme ce mortul e în casă, bărbații umblă cu capul gol”. (Tx. mg. nr. 2104IIc, Inf. Pop Raveca, 64 ani, Aghires, Culeg. Ion Talos, 12.02.1973) „Jelania durează șase săptămâni. Femeile umblă despletite. La rudele mai îndepărtate, unchi, mătuși, doliul durează una-două săptămâni. Femeile nu sunt împletite de altcineva la expirarea doliului, ci se împletesc singure”. (Tx. mg. nr. 2108Iv, Inf. Căprar Traian, 74 ani, Căprar Floare, 63 ani, Fetindia, Culeg. Ion Talos, E. Petruțiu, 13.02.1973) „Ține șase săptămâni, se poate purta și mai mult. Se lasă părul despletit. La sfârșitul perioadei, nu le împletesc alte femei, ci ele însele”. (Tx. mg. nr. 2110III, Inf. Alb Veronica, 68 ani, Meseșeni de Sus, Culeg. Ion Talos, 15.02.1973)

Doliul este situat sub zodia măștii, alături de alte simboluri, întrucât „cămașa de botez, cămașa de mire, rochia de mireasă, pânza trupului, hainele de doliu, straiile de sărbătoare îmbrăcate de Crăciun etc. nu sunt doar simple însemne rituale, ele devenind măști. De aceea, primul gest pe care îl fac ceilalți membri ai comunității, de îndată ce se întâlnesc cu cel ce îmbracă masca, este acela de a-i confirma calitatea nou dobândită. De asemenea, cel care își pune masca nu va imita doar «personajul» pe care îl joacă, ci se va identifica cu acesta. Este aceasta singura cale de realizare a comuniunii cu ființa sacră, ale cărei gesturi le reface și totodată singura formă de refacere a stării de echilibru”. (Suiogan, 2006: 62)

Perioada de doliu este prescrisă de practicile creștine, alături de alte interdicții de ordin comportamental, dar se consideră că femeile poartă doliu mai mult decât bărbații. Doliul devine astfel o modalitate de cinstire a morților, crede Gail Kligman, una dintr-un ansamblu care trebuie respectat, întrucât sufletul mortului veghează la îndeplinirea cu strictețe a rânduielilor, în caz contrar, el s-ar întoarce pentru a pedepsi pe cei vii - aici regăsește autoarea originea precreștină a fricii de „strigoi, vampiri și alte entități înrudite”. În același context se află și grija pentru oferirea pomenilor, sub forma meselor comemorative, în principal, a rugăciunilor, numite „acte de comunicare simbolică, ce satisfac cerințele mortului, sporind ospitalitatea și întărind relațiile sociale dintre vii și morți”, aceștia din urmă rămânând în lumea lor, dar, ca orice călător, ei au nevoie de hrană, până la Judecata de Apoi. (Kligman, 2005: 113)

Interdicțiile funerare urmăresc evitarea impurității mortului, sub zodia lor și a prescripțiilor fiind așezată toată desfășurarea ritualică funerară, după cum s-a văzut „de la primele semne de instituire a doliului, la gesturile, atitudinile și comportamentele manifestate în preajma unui mort, până la modificarea rutinei zilnice a vecinilor, și, în anumite aspecte, chiar a întregului

sat”. (Rădulescu, 2008: 141) Prin ascetismul modului de viață autoimpus de îndoliați, „se renunță la plăcerile lumești și se aduce un omagiu mortului. Se realizează, în același timp, și un ritual de purificare interioară a celor îndoliați, perioada de doliu fiind un timp al meditației și al revalorizării vieții din perspectiva imperativului «memento mori»”. (Rădulescu, 2008: 141-142)

Ca o concluzie la analiza privitoare la perioada doliului postfunerar, Gail Kligman scoate în relief faptul că intensitatea activităților rituale se reduce treptat, odată cu diminuarea durerii și cu familiarizarea cu absența, rămânând ca amintirea morților să fie comemorată periodic, prin respectarea riturilor calendaristice și ale ciclului vieții, „în acest fel - continuă informația - procesul ritual definește durerea și, în același timp, dă un sens morții. El structurează imaginea mediată social a sinelui public. Ciclul practicilor legate de moarte codifică într-o formă culturală, norme ale comportamentului social care asociază sinele societății. De asemenea, ele asociază pe cei vii morților”. (Kligman, 2005: 150)

Doliul semnifică, în fond, și o împăcare, cu sine, cu Dumnezeu, cu... moartea - care vine întotdeauna într-un moment nepotrivit. Mărturiile numeroase pe care le avem vorbesc despre o biată ființă umană limitată, finită, ce nicidecum nu poate cuprinde nelimitatul, infinitul, în pofida ambițiilor și oricât s-ar osteni. Aceleași răspunsuri ne vorbesc despre ființa umană vulnerabilă, supusă bolii, singurătății, privațiunilor de tot felul, singurătății, și, în final, cinic, morții. Doliul e ca o „îmblânzire”, ca o atenționare, ca o cuminițire (ca în orice, sunt și modalități de eschivare, de reinterpretare personală, de concesie și de compromis, nu-i așa? Unii poartă gri, nu negru, semidoliu, semiresemnare, cvasisupunere în fața normelor, a convențiilor și a conveniențelor. Mai poate fi, fără îndoială, fugă de moarte, de un mare și singur adevăr...) „Căsenii își bănesc după mort, și-aduc aminte, batăr cât îs în negru, că-s muritori. Numa unii cred că n-or muri veci, c-or moșteni pământu, da uită că noi numa-l administrăm. O pterit reji, împăraț, Moise și Aaron și apostolii și tăț ciie mari, și n-om muri noi...?! Din pruncie să ne aducem aminte de moarte, că așe poate nu om mai păcătu. Îi greu de triit cu trupu pă pământ, da cu sufletu în cer. (...) on an de negru ne mai îmbună, ne mai liniștește on ptic, că gânești că on ptic pe sântem răi și mari și tari. Hane cenușii poată muierile aste mai ocoșe... Nu bune s-o răcit bărbatso, că o și fujit la altu. No, nu te teme, că l-o avut mai de mult.”. (Bonțe Floare, Ban)

BIBLIOGRAFIE

- BERNEA, Ernest, 2007 *Moartea și înmormântarea în Gorjul de Nord*, Ed. Vremea, București
- KLIGMAN, Gail, 2005 *Nunta mortului. Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania*, Ed. Polirom, Iași
- NICOARĂ, Toader, 1997 *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800). Societate rurală și mentalități colective*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca
- RĂDULESCU, Adina, 2008 *Rituri de protecție în obiceiurile funerare românești*, Ed. Saeculum I.O., București
- VAN GENNEP, Arnold, 1996 *Riturile de trecere*, Ed. Polirom, Iași
- SUIOGAN, Delia, 2006 *Simbolica titurilor de trecere*, Ed. Paideia, București

Filosofia pentadică - demers categorial sistematic în reconstrucția filosofică modernă

Alexandru Boboc

1. Ideea de reconstrucție modernă în filosofie* implică, prin forța lucrurilor, cerința demersului categorial-sistematic în cuprinderea hermeneutică a sferelor ființării, cunoașterii și creației valorice, într-o mereu nouă modelare a metodologiei de abordare a fenomenului cultural. Este de reținut - preciza N. Hartmann - că „vremea sistemelor filosofice a trecut... Gândirea sistematică din zilele noastre urmează o altă cale. Ea nu mai este gândire de sistem, ci mai degrabă gândire de probleme. Aceasta din urmă nu este însă nesistematică, ci urmărește ea însăși o privire sinoptică. Scopul trebuie să-i fie prezent totdeauna ca sistem; numai că ea nu-l consideră dinainte ca sistem, ci vrea să se lase condusă la sistem” (Systematische Selbstdarstellung, în: Kleinere Schriften, I, Berlin, 1955, p. 2).

Un astfel de text constituie oricând motivația unui demers sistematic modern în reconstrucția filosofică, fără să ancoreze într-un sistem de tip deductiv-speculativ. Este și orientarea de bază a *filosofiei pentadice*: „Edificarea unui sistem categorial-filosofic - precizează Alexandru Surdu - nu este o îndeletnicire curentă. Ea răspunde unei trebuințe de a fi a sistemului, unei necesități istorice care îl și impune, undeva și cândva... Sistemele filosofice sunt greu de construit și sunt date adesea uitării înainte de a fi desăvârșite... Ele n-au fost ridicate însă la vremea lor, numai pentru a fi acoperite cu timpul de nisipurile uitării... Sistemul are în genere semnificația de punere în ordine, de explicitare, clasificare și ierarhizare, în cazul nostru, a categoriilor filosofice”... (*Filosofia pentadică I: Problema transcendenței*, Editura Academiei Române, 2007, p. 7).

Autorul acestei scrieri - ilustru logician și filosof - exprimă de la început conștiința clară a necesității înnoirii în procederea sistematică „în zilele noastre, după un secol de dominație a tehnicii, după pozitivarea aproape totală a filosofiei”, relevând importanța clarificărilor terminologice și a generalizării experiențelor științei, artei, tehnicii, vieții sociale și culturale în regândirea rosturilor filosofiei, care trebuie să fie oricând „sistem categorial-filosofic”: „Sistemele categorial-filosofice trebuie distinse de cele disciplinare. Acestea din urmă sunt permanente, ca și învățământul filosofic. Logica, etica, estetica și celelalte se construiesc și se predau separat, în «cochetărie» sau nu cu științele, cu tehnica, cu artele, justiția sau politica. Ele contribuie la îmbogățirea categorială a filosofiei, dar crează mereu discrepanțe și disproporții între domenii” (*Ibidem*, p. 8-9).

2. De aceea, sistemele categorial-filosofice, necesare și actuale, presupun o amplă evaluare a tradiției istoriei gândirii și generalizarea (în reflecții constructive) a „experienței gândirii” din epoca în care se construiesc asemenea sisteme. Autorul subliniază că aceste sisteme

trebuie să fie precedate „de apariția dicționarilor și enciclopediilor filosofice care conțin tezaurul conceptual, ca și de apariția istoriilor, de regulă disciplinare, ale filosofiei trecute și prezente, care oferă materialul necesar pentru ridicarea eșafodajului sistematic, rămânând să fie adoptată și metoda corespunzătoare acestuia, dialectico-speculativă prin excelență” (*Ibidem*, p. 10-11).

Este anunțată astfel ideea programului de lucru, pe care autorul îl urmează în contextul acestor prime volume prin abordarea a două probleme-cheie ale reconstrucției sistematice: *problema transcendenței și problema subsistenței*, aceasta din urmă marcând, ca „teorie a subsistenței”, începutul punerii temeliilor unui sistem categorial filosofic. *Problema Transcendenței*, cum a fost expusă, cu aspectele sale istorice, „ne oferă materialul de construcție al sistemului. Categoriile subordonate Transcendenței, completate și selectate, erodate, am putea spune, prin caracterul lor autologic, ne oferă osatura Subsistenței, căci la aceasta s-a ajuns, tot trecându-se dincolo de limitele Existenței. Faptul că ele sunt cinci și numai cinci (Unul, Totul, Infinitul, Eternitatea și Absolutul) deschide perspectiva pentadică a Subsistenței și circumscrie cadrul acesteia” (*Filosofia pentadică II: Teoria Subsistenței*, Editura Academiei Române, 2012, p. 9-10).

În raport cu *Existența* se conturează distincția dintre *Transcendență* și *Transcendentalitate*, așa cum precizează autorul, „dintre ceea ce este *dincolo* și ceea ce este *dincoace* de Existență, ambele fiind probleme importante și în filosofia modernă și contemporană, și constituind chiar puncte de plecare în cadrul unor sisteme filosofice categoriale” (*Ibidem*, p. 10-11).

Aceste două volume conțin și o cuprindere semnificativă a istoriei gândirii filosofice, considerată în cadrul interacțiunii cu alte forme ale culturii (îndeosebi morala, religia și știința), din care sunt desprinse (cu o argumentare consistentă, ca bază de informare și stringentă logică) problemele de bază ale sistemului categorial-filosofic proiectat. Așa cum se subliniază (într-o amplă „Introducere la filosofia pentadică”) sub genericul «Pentada este numărul de aur al dreptei filosofării», *filosofia pentadică* „este un sistem categorial-filosofic de tip dialectico-speculativ, care se deosebește în multe privințe de celelalte sisteme filosofice și care necesită considerațiuni preliminare: generale, referitoare la sistemele filosofice, și speciale, cu privire la particularitățile acestui sistem” (I, p. 15).

În lumina acestui program este prezentat în esență un istoric al sistemelor filosofice (într-o desfășurare avizată, autorul fiind și unul dintre cei mai buni istorici ai logicii și ai filosofiei) și sunt ordonate sistematic problemele și conceptele-cheie ale filosofării, accentul căzând pe aspectele ontice și logico-lingvistice, și pe

aspectele teoretico-metodologice și ale aparatului categorial, ținta constituind-o „Sistemul”, care „oferă *imaginea întregului*, așa cum era prezentat în clasică propedeutică, dispărută astăzi din învățământul filosofic” (I, p. 29).

Prin forța lucrurilor, autorul acordă o deosebită atenție temei categoriilor, precizând însă că „sistemul categorial-filosofic este *altceva* decât teoria categoriilor. Acestea, în totalitatea lor, nu sunt decât o parte din eșafodajul construcției filosofice” și sunt de urmărit „în procesul constituirii lor”, în care se află „și *principiile «funcționării» categoriilor*” (I, 31).

3. După examinarea concepțiilor despre Transcendență (în gândirea teoretică a contemporaneității, în special) trece în primul plan *Subsistența*: „Filosofia pentadică începe cu Subsistența”, având „semnificația de a fi înaintea Existenței, de a o preceda, cât și pe aceea de a fi *după* aceasta, de a-i succeda... ca început și ca sfârșit, cu toate că ea este, în același timp, Eternitatea și Infinitul” (I, p. 64).

Definirea *filosofiei pentadice* este realizată după o impresionantă incursiune în istoria gândirii, cu preocuparea constantă de a valorifica ceea ce ține de sistematic (sistematicitate) și categorial, îndeosebi de prezența celor cinci supercategorii autologice: Unul, Totul, Infinitul, Eternitatea și Absolutul” (I, p. 219).

Se clarifică, în acest context și raportul dintre *Transcendență* și *Subsistență*: „nu Transcendența, ci Subsistența este începutul, problema Transcendenței fiind doar preludiul acestuia. Și totuși, făcând parte din Subsistență... ține de începutul sistemului filosofic” (I, p. 219).

Tema *Subsistenței* fiind esențială, teoria ei devine scopul întregii desfășurări istorico-filosofice și sistematice (așa cum se reliefează în vol. II), urmărindu-se în principal: cele cinci supercategorii autologice, autologia acestora, ipostazele Subsistenței și manifestarea acesteia. Căci „*Subsistența* înseamnă Unul, Totul, Infinitul, Eternitatea și Absolutul. Toate acestea fiind autologice, se exprimă pe sine și, speculative fiind, se și identifică unele cu altele, fără a fi însă indistincte. A vorbi despre ele, despre fiecare în parte, avându-le însă în vedere pe toate, este îndeletnicirea celui (celor) care practică filosofia pentadică” (II, p. 195).

Metoda adecvată unei asemenea „îndeletniciri” este *metoda dialectico-speculativă*, cu precizarea: „Filosofia pentadică este dialectico-speculativă în măsura în care este categorial-sistematică”, dar „opțiunea pentru dialectica speculativă nu înseamnă adoptarea logicii dialectico-speculative”... (I, p. 54).

De fapt, delimitările de metode principale care au acționat în construcția filosofică sistematică este o preocupare constantă a autorului, implicând totodată corecta apăsare și resemnificarea a acestora în istoria cugetării (așa cum o arată raportarea la „gândirea speculativă («teoretică»)” și, în genere, studiul „facultăților gândirii” (I, p. 41-49).

În aceeași modalitate nuanțată este urmărită și interpretată și istoria temelor majore și a categoriilor, întrucât „fiecare dintre categoriile fundamentale ale filosofiei are un trecut

(continuare în pagina 25)

O sintagmă maioreșciană

Mircea Muthu

Legitimitatea – ieri dar și astăzi – a sintagmei maioreșciene este afirmată asertoric de obicei în genul eseistic, precum și în opurile cu pretenții științifice. *Forma fără fond* ne trimite la un radicalism în bună măsură contestat și pe care glosatorii contemporani (Eugen Negrici, de pildă) nu fac decât s-o utilizeze ca atare într-un discurs acru, trădând uneori un veritabil masochism intelectual. Fără-ndoială că formula, stereotipizată intens, circulă în viața noastră socială (cu incluziunea celei culturale) numai că, înainte de

a-i analiza structura și funcția operatorie este necesară explicitarea, chiar dacă sumară, a rezistenței sale în timp. Astfel, dacă prima și forțata noastră modernizare la nivelul instituțiilor și al statului de drept la confinile celor două secole (XIX și XX) argumentează, până la un punct, apariția și circulația expresiei lansată de Titu Maiorescu, menținerea, permanentizarea acesteia se datorează probabil și unor situații în parte premonitive, considerate în articulare lor de adâncime. Iată câteva dintre acestea, defalcate:

1) Ecloziunea statelor naționale pe fondul de sensibilitate romantică aluvionată teleologic (nu ilustra folclorul, atunci descoperit, un „suflet al poporului”?) a fost un proces acompaniat în surdina și apoi concurat de un discurs în ricoșeu. Se deplângea astfel aderența noastră la un Răsărit neprecizat sau redus la dimensiunea otoman-fanariotă și în spatele căruia se puneau toate neîmplinirile sociale și faptele incriminate mai ales etc. O face, spre a oferi un exemplu, același Lovinescu într-o retorică recognoscibilă, de fapt, și la alții: „Răsăritul ne poate lega istoricește, nu ne poate însă impune și condițiile actuale ale vieții sufletești. Neajustându-se în dezvoltarea idealității noastre (*sic! n.m.*) pentru ce l-am invoca în hotărârile zilei de azi?”. Apusul, continuă teoreticianul sincronismului, „ne va dezrobi, mai târziu, de invizibilele lanțuri ale Țarigradului, ale Athosului sau ale Kievului, adică de forțele ancestrale ale obscurantismului și ale inerției, pentru a ne pune pe calea gășirii de sine și a progresului”. Or, Lovinescu găsea soluția „gășirii de sine” nu altfel decât, paradoxal, pozitivând tocmai *forma* care poate să-și creeze fondul necesar,

influențat fiind de o parte din teoria contemporanului francez Gabriel Tarde. Pe de altă parte, acuzele în vrac la adresa unui Orient generic, fără a se menționa că, istoric vorbind, România *in statu nascendi* era parte integrantă din așa-numita „chestiune orientală” ilustrată conceptual prin *echilibrul instabil* nu au făcut decât să caționeze – pe palierul duratei lungi – așa-zisul atașament al românului față de aspectele formale (în sens de: gratuit, pur spectacular, lipsit de substanță ș.a.).

2) Din perspectiva geografiei umane psihosociologia a întărit optica de mai sus, adăugând argumentul unei puternice alogenii etnice la Nordul Dunării și, în consecință, procesul mult prea lent de asimilare/sedimentare mentalitară, lingvistică ș.a. pe fondul daco-roman. În primul deceniu din secolul trecut, Constantin Rădulescu-Motru făcea distincția dintre *gregarism* („o stare impusă de împrejurări și de tradiție”) și *solidaritate* („opera sacrificiului conștient și ultima verigă în înălțarea morală a voinței”). Or, românul ar avea „un suflet gregar și atâr”, iar gregarismul ca „stare obișnuită la toate popoarele tinere” e o stare „care se produce prin imitațiune” (cf. C-tin Rădulescu-Motru, *Psihologia poporului român*, Albatros, 1999, p. 8-9). Nu altfel vedea lucrurile Dumitru Drăghicescu într-o masivă lucrare, *Psihologia poporului român* (1907), cu accentul pus pe circumscrierea straturilor aluvionare ce, nesedimentate, ar duce la impresia de *puzzle* a geografiei noastre spirituale și, implicit, la o diversificare a fizionomiei românești, în spatele căreia modelul (id est: *fondul*) esenței se poate doar aproxima. Ce s-ar putea obiecta aici? În primul rând, existența, totuși, a *solidarităților organice*, ilustrate de obștea satului românesc sau de *zadruga* la slavii din sudul european. Peste acestea s-au pliat, nu fără fricțiuni, *solidaritățile organizate*, instituționale ce, chiar împrumutate și adaptate fiind elimină gregarismul în lecțiunea Rădulescu Motru. Pe de altă parte, prin poziția noastră de « frontieră » între lumi și civilizații diferite sedimentarea straturilor aluvionare (etnice, lingvistice, mentalitare etc.) e un proces lent ce reclamă perioade seculare.

3) O ideologie pe care aș numi-o paternalistă, translatată la nivel colectiv, a condus la căutarea și, finalmente, la însușirea de *modele* funcționale din medievalitate până astăzi. *Modelul bizantin* (alogen și acesta) va fi continuat în multiseculara *pax ottomanica*. Istanbulul a impus un model instituțional, economic ș.a. periferial în raport cu vestul în curs de consolidare. Sud-Estul dublu periferializat în raport cu vestul european dar și cu Istanbulul a cunoscut apoi modelul absolutist francez, decis de evenimentele de la 1789, în două etape – prima, preponderent luministă, iar a doua în epoca de emergență a romantismului. *Modelul francez*, prioritar imitativ în interpretarea lui Blaga, va fi concurat, în mod treptat, de *modelul german*, catalizator în aceeași formulare a filozofului culturii. Maiorescu vine din spațiul culturii germanice și elaborează teoria culturală despre *formele fără fond*. Lovinescu, venind din mediul francez, o corijează, menținând, totuși, funcționalitatea *formelor*.

4. Lingvistic vorbind, disputa *formă și/sau/fără fond* devine oțioasă prin supralicitare de vreme ce culpabilitatea acestei disjuncții o poartă limba latină, perpetuată de o bună parte din logica și lingvistica generală europeană. Cuvântul elin *logos* a fost despicat de către latină în *res* (lucru) și *verba* (ceea ce designează). Mileniul medieval n-a făcut decât să adâncească această falie mai ales prin scolastici. În Renaștere *verba* era echivalentă cu *elocutio* (vorbirea) iar *res* trimitea la *sententia* (gândire, idee creatoare) și asta chiar dacă – în paralel oarecum – forma substanțială sau forma-idee însemna, încă la Aristotel, esența noțională a obiectului. Accepțiunea aceasta va fi preluată de precogniția kantiană a lui Nicolaus Cusanus, pentru care „orice formă va fi imaginea formei adevărate și invizibile existând în cugetare”. Or, forma apriorică a lui Kant slăbește, nu suficient totuși, relația (cvasi)antitetică *fond – formă* și pe care abia formalismul rus a încercat, prin analiza imaginarului literar, s-o anuleze. La meridianul nostru logica maioreșciană „reclasicizează” sintagma prefăcând-o într-un adevărat ideologem cu valoare instrumentală în pledoaria, iterativă, pentru „direcția nouă” în viața socială românească aflată în faza primei sale modernizări. ■

Recuperarea geopoliticii

(urmăre din pagina 20)

din state multinaționale, după 1989, în dreptul dobândirii suveranității de stat, eforturile de a face față globalizării prin confirmarea rolului statului național suveran. „În definitiv, gândirea geopolitică contemporană deschide perspective foarte novatoare în raport cu schițele de odinioară, oferă un veritabil instrumentar conceptual pentru a gândi conflictele și un cadru de analiză împrumutat, bineînțeles, din geografie, dar și din istorie, economie sau din arta militară. După însuși principalul ei teoretician, ea nu este o știință. În fapt, de la început ea nu încarnează o disciplină complet delimitată. Noi considerăm, totuși, că, în

calitate de raționament intelectual, geopolitica este susceptibilă nu numai să îmbogățească studiul relațiilor internaționale, ci poate, dincolo de aceasta, să însoțească, în timpuri de criză, diplomației și responsabilii politici, în luarea deciziilor, și simplii cetățeni, în luările lor de poziție” (p. 69). Geopolitica revine astfel în actualitate ca disciplină ce oferă cunoștințe privind dependența politicii de configurații spațiale.

Organizările conceptuale ale geopoliticii au variat în decursul timpului, în funcție de diversele folosiri ce s-au dat disciplinei. Astăzi, orizonturile sunt date de valoarea „suveranității de stat” în contextul globalizării. Conceptele ce pot orienta cu succes cercetarea geopolitică sunt „frontierele”, „puterea”, „raportul de forțe”, „interesele de stat”, „opțiunile strategice”, „competiția puterilor”, „calitatea instituțiilor”, „valorificarea democrației”, „starea opiniei

publice”, „factorii de influențare a comportamentului”, „forțele de schimbare”. Înăuntrul acestor termeni se pot face, firește, diferențieri, după cum lista acestor termeni se poate detalia și, în cazul optim, îmbogăți. Ceea ce constituie un adevăr important, dincoace de toate acestea, este împrejurarea că, pe de o parte, cunoștințele de economie, sociologie, drept, artă militară, geografie și filozofie de la ora actuală ne permit să articulăm o disciplină nouă, geopolitică, și că, pe de altă parte, această disciplină, recuperată după retoricile ei „naturiste” de dinainte de al doilea război mondial, oferă cunoștințe propriu-zise și efective într-o lume ce, altfel, ar rămâne opacă înțelegerii. ■

prin expoziții

Boudin, maestrul lui Monet

Florin Colonaș

Eugène Boudin

Trouville, Portul

Fiecare vizită la muzeul Jacquemart-André a constituit, pentru mine, un prilej de mari satisfacții. Expoziții ale unor corifei ai artelor plastice, totdeauna foarte temeinic alcătuite și prezentate. De data aceasta, un maestru din Normandia, Eugène Boudin.

Ploaia amenințătoare care se anunță mă face să grăbesc pasul. Ca de obicei, nu am umbrelă ...

Eduard André, fiu de bancher și mare colecționar, s-a căsătorit în 1881 cu Neli Jacquemart, portretistă oficială, care, însă, va abandona pictura și se va ocupa împreună cu soțul ei de colecționarea și studierea unor importante și prețioase obiecte de artă.

Apoi, au construit un hotel, pe bulevardul Haussmann, în care nestematele colecții lor și-au găsit locul, așa că, în acel moment a devenit un veritabil muzeu pentru privilegiații care-și permiteau luxul să-l locuiască.

După moartea Soțului, Doamna André a donat clădirea împreună cu colecțiile, și de un secol aici se află un punct forte pe harta muzeelor pariziene.

Coasta Normandiei, în care peisajul costier se scaldă în apele reci ale Canalului Mânecii, într-o simbiotică îmbinare de o mare armonie, cu linii aspre și într-o cromatică pală, nu reprezenta pentru „cei cu dare de mână” un obiectiv turistic demn de vizitat, întinsele plaje fiind complet ignorate, până în a doua jumătate a secolului al nouăsprezecelea.

Turiștii nu frecventau litoralul, nu era nimic care să-i atragă, pictorii nu căutau aceste locuri destul de neprietenoase. Numeroșii practicanți ai picturii în aer liber preferau Barbizonul și împrejurimile, pădurea Fontainbleau sau plajele însorite ale sudului. Acest fenomen se va întâmpla și la noi, este adevărat, mult mai târziu, în al treilea deceniu al secolului următor, atunci când pe

Coasta de Argint va fi descoperită lumea mirifică a Balcicului. Aici va fi locul de pelerinaj al întregii suflări a breslei pictorilor noștri, și nu numai.

Activitatea pictorului Boudin se desfășoară într-o perioadă de migrare de la tropismul italian, care obliga la academism, și deci, parcurgerea celor mai pitorești orașe europene către tropismul oriental, magrebian sau turcesc, fenomen apărut odată cu zorii romantismului. Intervalul temporal respectiv a găsit numeroși pictori într-o polemică susținută asupra unei lumini vii și concomitent a unui nou concept asupra atmosferei care trebuie să domine tabloul.

Normandia, de la Caen la Dieppe și de la Gisors la Saint-Adresse, la o primă analiză, părea prea puțin interesantă, în această dispută, devenind, însă, la un moment dat, un veritabil reper al unei geografii picturale, de-a dreptul magice.

Care au fost factorii determinanți ai acestei mutații conceptuale? Rolul important l-au jucat două elemente. Primul a fost amploarea neașteptată și explozivă a picturii în plină natură. Cu mândrie să ne gândim chiar la ai noștri Grigorescu sau Andreescu care vor participa activ în cadrul grupului barbizonian.

În subsidiar se dezvoltă „industria „plenairului”. Apar tehnologii noi de fabricare a culorilor, închise în tuburi de staniu, apar trepiede sofisticate, dar pliabile, ușor manevrabile și comod transportabile.

Un al doilea factor este dezvoltarea a ceea ce noi numim astăzi infrastructură. Căile ferate se dezvoltă rapid. Locomotivele ating 70 de kilometri pe oră, făcând posibil ca într-o jumătate de zi să se ajungă [de la Paris] la Canalul Mânecii. Traficul nou construitei gări Saint-Lazarre, atât de pictată de Claude

Monet, crește văzând cu ochii.

Eugène Boudin (1824-1898), rob devotat al paletei și al șevaletului, om de o neasemuită modestie, nu a ocupat locul pe deplin meritat în istoria artelor plastice. S-a născut la Honfleur, un port de mâna a doua, ca fiu al unui matelot. La 13 ani, familia se mută în marele și prosperul port Le Havre, unde Eugène este captivat de micul comerț pe care-l abandonează, însă, pentru o pasiune, pictura. Descoperă atracția mirifică a liniilor și culorilor la o vârstă la care alții aveau deja o solidă pregătire.

Va refuza, încă de la început, academismul și romantismul, care dominau atât școlile cât și pe elevii acestora. Iubește cu o pasiune teribilă lucrul în natură, la care adaugă un factor personal, efemerul.

Atunci când se oprește asupra efectelor luminoase, al dansului norilor, sau mai târziu, al scenelor cu personaje îmbrăcate după ultimul jurnal, aflate pe plajă, se va impune ca un pictor al evanescenței.

Cu doisprezece ani mai tânăr, Monet își va desăvârși măiestria, tot în zona marelui port. Și unul și celălalt au remarcat că în Normandia se află suficiente motive de a capta interesul pictorilor, de aceea li s-au alăturat, treptat, mai mulți viitori maeștrii: Jongkind, Pissaro, Signac.

Splendoarea schimbătoare a cerului, formidabilele variații atmosferice, frumusețea cu adevărat eclectică a apei, alternanța câmpiilor cu vâlcelele, povârnișurile falezelor, farmecul gospodăriilor, varietatea meseriilor, a costumelor și a tradițiilor nealterate de civilizație, au reprezentat suficiente elemente tentante pentru adevărații artiști.

Să nu trecem cu vederea faptul că marele port Le Havre a fost epicentrul unei mișcări de avangardă, la debutul celui de-al douăzecilea secol, este adevărat, pe o perioadă temporală scurtă, cam jumătate de deceniu, suficientă, însă, pentru a rămâne în istoria plasticii.

Un ținut excepțional din punct de vedere senzorial, precum Normandia, prin incomparabila intensitate de elemente picturale, furtuni violente, soarele strălucitor,

Eugène Boudin

La Jetée, maree joasă

Eugène Boudin

apa de un gri mineral și verdele exploziv al preeriei, nu a putut să nu incite artistul, stimulându-l pentru a le transpune cromatic.

Boudin va reuși să redea în pictura sa multe elemente dintre cele mai spectaculoase, ceea ce îi va atrage supranumele de „maestru al cerului”. Însuși Monet, marele Monet, îl va recunoaște de maestru al său în materie de redare a cerului pe întinse suprafețe ale pânzei.

Poetul și criticul Charles Baudelaire, pasionat de plastică, cunoștea foarte bine localitatea natală a lui Boudin, acolo locuind mama sa, de altfel aici se va instala în 1859. Îl va frecventa pe Boudin, aceste întâlniri rămânând notate în cuvinte care dovedeau un anume extaz, care-l cuprindea în fața studiilor în care cerul era larg reprezentat. Iată o asemenea adnotare: „toate aceste imagini cu forme fantastice și luminoase, acele tenebre haotice, acele imensități de verde și de roz suspendate, dar care se ajută una pe cealaltă, acea dogoare încântătoare, bolțile cerești din atlas negru sau violet, șifonate, înfășurate sau zdrențuite, orizonturile îndoliate prelingându-se șiroaie de metal topit, toate aceste profunzimi, toate aceste splendori, îmi descoperă un creier asemeni unei băuturi care s-a urcat la cap sau elocința opiumului” - o frază scrisă de marele poet dintr-o suflare!

Monet, Baudelaire și apoi Courbet, remarcă originalitatea picturii, în timp ce publicul și o mare parte a criticii dovedește reticență.

În 1862, Boudin începuse pictura prin teme animaliere, bovinele fiind subiectul a numeroase lucrări, numit fiind, la un anumit moment, drept „pictor bovin”. Cu ceva timp înainte, Constantin Troyon pictase și el cu predilecție teme animaliere, în care bovinele erau bine reprezentate. Să nu uităm că și Grigorescu s-a simțit atras de aceste viețuitoare, apropiindu-se prin pictura lui, fie în „carele cu boi”, fie în desene și numeroase schițe pregătitoare ale marilor compoziții, dând chiar nume eroilor săi bouleni.

Urmează o fază ulterioară a lui Boudin, în care scenele marine devin un adevărat simbol în domeniu. Sunt fie peisaje marine, în care cerul este generos proporționat în economia pânzei, fie scene maritime, cu vase în rada portului.

În aceeași perioadă fotografia începe o perioadă de ascensiune, și, un mare fotograf, Gustave Le Gray va face și el imortalizări ale vaselor, în special pe placă fotografică. Începe o aprigă dispută între străvechea pictură și noua artă a fotografiei.

Interesant este faptul că modestul Boudin, marele amator al picturii în aer liber, va fi favorizat de soartă. Cum? Plajele Normandiei vor fi revitalizate prin acțiunile Contelui de Morny, stâlp al celui de-al Doilea Imperiu, frate vitreg al lui Napoleon al III-lea, industriaș, finanțist, om politic și, totodată mecena, dar și om de lume.

Care a fost scânteia acestei redescoperiri? Contele cade în plasa unui șarlatan care avea o vilă la Deauville (mică localitate în comuna Calvados, în care se găsea și Honfleur) și care-l invită aici pe Conte, care va consuma afrodisiace, pe care le utiliza în relațiile sale cu numeroasele amante.

Acest loc unde nu se întâmpla nimic, îi „cade cu tronc” Contelui, care, având un ochi sigur și o minte sprintenă își dă seama că ar putea să exploateze locul, construind o stațiune.

Investitorii sosesc. Se construiește o cale ferată, vile elegante, cazinouri, hipodrom, și lumea bună, cu toalete elegante și trăsurile pe măsură, invadează litoralul.

Boudin prinde momentul și își diversifică tematica, începând să picteze plaje aglomerate de doamnele din înalta societate, toalete elegante, corturile cu șezlonguri și atmosfera de sărbătoare a plajelor, până mai ieri pustii.

Compozițiile par adevărate scene divine de bal, în care lumânările sunt înlocuite cu razele soarelui, iar pardoseala din esențe nobile cu nisipul fin.

Comenzile sunt din ce în ce mai multe, despre „rețetă” să nu mai vorbim.

Aș vrea să fac o paralelă cu ceea ce se va întâmpla cu câteva decenii mai târziu, pe litoralul nostru, din punct de vedere artistic.

Aflăm scene de pe plaja Mangaliei către 1920-1925, ca și din zona de lângă sanatoriul din Carmen Sylva (Eforie), în creația pictoriței Niculina Delavrancea-Dona, în care, de cele mai multe ori, apar personaje din familie, surorile - Cela, Riri și Margareta, împreună cu micuța Nini, fiica artistei, viitoare pictoriță, iar în plan mai îndepărtat grupul pictorului Gh. Petrașcu. Nu este vorba de fastul aristocratic al tablourilor lui Boudin, ci de

simple impresii și notații cu personaje care fac plaje.

Să nu uităm și de explozia de șevalete care a apărut pe faleza Coastei de Argint, în deceniul al treilea al secolului al douăzecilea, care a atras magnetic la Balcic, mai toată suflarea pictoricească și nu numai, această localitate devenind, de fapt, o școală a plein air-ismului românesc.

În expoziția de la Jacquemart-André este oferită și cheia unei lucrări misterioase și anume „Clopotnița Sainte-Catherine, din Honfleur” atribuită lui Monet și chiar semnată de acesta, dar pe care, o recentă schiță descoperită într-un muzeu al unei universități americane o certifică că este de Boudin ...

Apropo de pictura în aer liber, o întâmplare hazoasă: după ce doi artiști, Monet și Boudin, și-au instalat într-o dimineață șevaletele, undeva la un loc umbros, pregătindu-și pensulele, de cei doi s-a apropiat un domn ce părea din înalta societate, care le-a spus că pictura în aer liber va reinnoi arta. Le-a strâns călduros mâna și s-a recomandat „Theophile Gautier, poet care ar fi trebuit să fie pictor ...”

Să subliniem faptul că acest maestru al picturii, Monet, omul prin a cărui lucrare „Impresie, soarele răsărind”, s-a dat dat numele curentului impresionist, (mândrie mare pentru noi că lucrarea a fost cumpărată de medicul George Bellu, român stabilit la Paris) i-a purtat autodidactului Boudin o stimă nemărginită, numindu-l chiar maestrul său în materie de redare picturală a cerului.

La douăzeci și doi de ani de la dispariția lui Boudin, Monet scria: „Îl consider maestrul meu. Știu exact lucrul acesta! Am spus și repet, îi datorez totul lui Boudin și îi sunt îndatorat pentru reușita mea.”

Iată o remarcă de o tulburătoare sinceritate a unui învățăcel ce și-a depășit maestrul.

Eugène Boudin,

Canal la Bruxelles

muzica

Calul și jocheul

Mugurel Scutăreanu

Se cunosc dintotdeauna inteligența, eleganța și forța calului. Dresorii de la Viena, cu ai lor Lipițani, aduc publicul în extaz iar bidivii de curse ridică tribunele în picioare, în vreme ce îmbogățesc sau ruinează pariuri împătimiti. Și totuși, niciun cal, cât de Pur-Sânge ar fi el, nu face piruete sau capriole de unul singur și nici nu gonește pe pistă fără un jocheu priceput în spinare. Căci de la călărețul mic și ușor cocoțat în vârful șeii, vine strategia cursei, drămuirea buiecei, cravașa ultimei zvâcniri.

Tot așa, nicio orchestră simfonică, oricât de măiestră și rutinată ar fi, nu se apucă de cântat de capul ei, pentru simplul fapt că nu are un singur cap. Și după cum fiecare cal se învață cu dresorul sau jocheul său, tot așa marile orchestre ale lumii au dirijorul lor, hai să-i zicem, principal. Orchestra Filarmonicii Transilvania a avut mereu dirijori principali de mare valoare – de la Antonin Ciolan, la Erich Bergel, Emil Simon sau Cristian Mandea – doar în ultimul timp nu mai are. Fiindcă tentativa de a-l racola pe Nicolae Moldoveanu, elvețian acum, ca om al casei a eșuat lamentabil (se pare că au fost pe-acolo și niște intrigi de curte, cu interceptări de răvașe compromițătoare și darea lor în vileag) iar Mihail Agafița, de la Chișinău, nu este tocmai ceea ce ne-am dori, arătându-se modest la toate capitolele. Limitele sale se văd de îndată ce la pupitrul primei noastre orchestre urcă artiști de marcă (și, zicând acestea, nu mă gândesc la Theo Wolters, de exemplu). Acum vreo câteva săptămâni am avut noroc de un asemenea om, nu mare de statu (nici jocheii n-au voie să fie găligani) însă aprig întru mânăuirea baghetei, iar rezultatul s-a văzut în numai trei zile, ca-n basme. Este vorba de maestrul Horia Andreescu. Când am stat puțin de vorbă cu D-sa, în dimineața zilei de miercuri, 5 iunie, încă nu avusese nicio repetiție pentru concertul din acea săptămână, din pricina seratei a II-a din *Gradus ad Parnassum* un program despre care am vorbit. Nu era îngrijorat, maestrul Andreescu, de cele trei zile rămase ci, în mod aparent ciudat, de popularitatea lucrărilor care urmau a fi abordate. *Da, mi-a spus, cu cât un repertoriu este mai cântat, cu atât orchestrele își creează obișnuințe, modele interpretative. În această situație, când un dirijor vine cu o viziune nouă asupra acelor piese, întâmpină unele dificultăți, rezultate din inerție și nu din necooperare. Cu Preludiile de Liszt, Concertul pentru pian nr. 2 de Rahmaninov (inițial am vrut să prezentăm publicului un Concert pentru percuție de Adrian Enescu dar instrumentistul principal s-a îmbolnăvit) și Simfonia Fantastică de Berlioz, așadar numai șlagăre, ca să zic așa, nu pot decât să sper în acomodări rapide. Cu alte cuvinte – cal de rasă, jocheu priceput, urma doar să se întâmple mângâierea pe bot, de luare în stăpânire, urmată de nechezatul molcom, alintat, cu glas scăzut. Mai era un element de luat în calcul și anume solistul lucrării incluse târziu în program, tânărul pianist clujean Ionuț Alexandru Hergane, un discipol al muzicianului consacrat Daniel Goți. Dar maestrul Andreescu îl știa pe Ionuț și, din câteva vorbe, mi-am dat seama că îl vede pe o traiectorie solară.*

Și eu îl știam pe Ionuț - ultima dată îl ascultasem anul trecut, cu dificilul Concert în Re major de Serghei Prokofiev. Dar acum tânărul de la Reșița mi s-a părut mult mai copt, pasămite crește ca Feții-Frumoși, într-un an cât alții în zece! Este cu adevărat frumos Ionuț: înalt, legat, cu un zâmbet luminos. Când intră pe scenă nu se arată de loc preocupat de ceea ce îl așteaptă – pare mai degrabă stânjenit de faptul că atâta lume a venit să-l asculte pe el. Odată potrivit scaunul, intră într-un univers în care, culmea, nu pianul pare a fi pe primul plan ci dirijorul și orchestra. Ionuț se uită arareori la claviatură (și nu ca să nimerescă acolo unde trebuie – de clape se ocupă măduva spinării), tânărul privește de obicei peste pian, fără a focaliza, privește acolo unde se încheagă în sunete simțirile sale. Asta nu înseamnă de loc că își vede de-ale lui, lăsând restul lumii să-l urmeze cum poate. Nu, știe el când și cine trebuie fixat, consultat din sprâncene, urmat fără ifose de solist. L-am prins trăgând cu coada ochiului la suflătorul care ducea în acel moment melodia (pe care pianul o contrapuncta numai), tresărind abia perceptibil pentru a se sincroniza cu dirijorul, așteptând conciliant atacuri mai leneșe ale mulțimii. Ca la muzică de cameră. Tehnica – în buzunar, ca să nu zic la degetul mic. Cu amar, mi-am adus aminte de metoda dihotomică de predare a instrumentului pe vremea mea: se lucra mai întâi *la tehnică* (o componentă care rămânea de cele mai multe ori nerealizată) și abia într-un târziu *la interpretare* (vai de capul ei interpretare, clădită pe o tehnică șubredă, cum spuneam). Ascultam puține înregistrări – nici nu prea aveam de unde, nici nu prea exista acest cult – iar majoritatea profesorașilor noștri, abia târziu mi-am dat seama, aveau cunoștințe

destul de sumare asupra stilurilor diverselor epoci muzicale, bazându-se mai mult pe niște manierisme. Tinerii de azi, năzdrăvanii ăștia (e drept, doi-trei într-un leat), nu numai că devorează totul în mare viteză dar au mereu în obiectiv efectul global dorit, tehnica slujind concepția interpretativă iar concepția interpretativă reclamând și modelând tehnica simultan. Totul dintr-o lovitură! Țelul e unic și permanent – să sune ca la marii maeștri. Vai, iar mă bântuie amintirile! Mă gândesc la vorbele marelui Ferdinand Weiss, care ne spunea înainte de toate: *dragilor, uitați-vă, ne-apucăm de lucrarea asta, mergeți voi și căutați la studio înregistrări, dar numai cu mari maeștri și după-aceea veniți la ore. Mergeam noi la studio însă nu pot să nu rād în sinea mea de puținătatea celor găsite pe-acolo – orice comparație cu abundența de modele oferite de Internet ar fi ridicolă.*

Întorcându-mă la concertul maestrului Andreescu zic că, după părerea mea, reputatul dirijor oaspete nu și-a concretizat pe deplin intențiile, existând destule momente (mai ales la fanfaroana simfonie a lui Berlioz) în care s-a simțit din atitudinea sa că nu este întru totul mulțumit de ceea ce se auzea. Dar, cel puțin, am văzut frâul zvâcnind, cravașa amenințând, pintenii înghiontind. Calul nobil s-a mai cabrat, a mai pufnit, ca orice armăsar nărăvaș dar a luat-o la galop pe culoarul dorit, simțindu-se provocat de faptul că i s-a pus căpăstrul. Părea chiar mulțumit în cele din urmă. Bucățița de zahăr a venit pe jumătate de la public, pe jumătate de la maestru, care a ridicat în picioare soliștii și orchestra cu vizibilă considerație. Mi-am zis: *uite-așa un dirijor ne-ar trebui la Cluj!* Într-o stagiune calul și călărețul s-ar preface în Centaur. Deocamdată... cal Pur Sânge avem, jocheu ba!

Izvor

Cehov e un lucru foarte mare

Ana Maria Nistor

De ce ai monta "Pescărușul" în anul deloc grațios cu arta, 2013? Chiar dacă autorii clasici nu mor, ei adorm vremelnice atunci când gustul sălii se apleacă spre frivole și trecătoare mode. Iar dacă, în pofida voinței majorității îi trezim, înseamnă că avem, deopotrivă, și un motiv, și un scop suficient de puternice astfel încât să lumineze cu strălucirea lor viețuirea cotidiană a spectatorilor.

Bunăoară, a pune în scenă o piesă atât de delicat dificilă, precum textul de debut dramatic al lui A.P. Cehov, nu e un simplu gest de curaj și nici o toană. Sau așa ar trebui să fie și nu am în minte, spunând asta, doar ilustra istorie a spectacologiei "Pescărușului". Înainte de orice, mă gândesc la problemele pe care le ridică scriitura: o aparentă lipsă de acțiune sau, cel puțin, una care pare că trenează, fără răsturnări spectaculoase, cu transformări care se petrec în spatele scenei, în culise, între acte sau în suflutele zburcimate care disimulează vorbind despre pescuit, literatură, un joc de cărți, forme artistice noi și vechi... Apoi, ușile pe care le deschide Cehov pot fi pe cât de importante, pe atât de derizorii; depinde de regizor și de actori încotro vor să apuce și cum. Căci a pleda în anii nebuni ai internetului și ai reality-show-ului despre misiunea omului de teatru sau litere, despre sacrificiile, zburcările, îndoelile, depresiile creatorului este o ușoară nebunie care își poate găsi spre împărțire un public foarte restrâns. La fel și vaietele nesfârșite ale unor desuete iubiri neîmpărțite. Până la urmă, dacă apelăm la reducția atât de dragă omului de azi, "Pescărușul" nu-i decât un spațiu al conversației din altă vreme, al pălăvrăgelii despre nimicuri la ora ceaiului și a lenei așa cum foarte puțini mai sunt interesați să citească prin romanele de-acum un secol. Agățate de cele mai banale momente, precum o seară ratată de teatru la o moșie unde lumea se plictisește de atâta vacanță, tensiunile izbucnesc. Și pare că se sting imediat, fără a se rotunji în conflict, frustrând așteptările receptorului. Lucrurile nespuse și suspendate în aerul dintre oameni sunt protagonistele textului, iar materializarea lor scenică e pariul cel mare. Mai adaug doar că autorul rus a văzut piesa drept o comedie, de realizat cu mijloacele ironiei tragice, iar ridicolul unor personaje care par teribil de serioase, de grave, este dificil de pus în valoare. Și-atunci mă întorc și zic iarăși: de ce "Pescărușul" astăzi și încă la Teatru de Comedie care și-a crescut deja un public al său pentru un anume repertoriu? Înseamnă că trebuie să fie ceva, mai cu seamă că distribuția, citând textul cehovian, numără și vedete...

Și este! Un spectacol care îți pune serioase probleme, până la durerea de cap, care va trece doar cu multinvocatul algocalmin, conform prescripției doctorului Dorn. Iar dacă mai ai și ghinionul să fi citit piesa ori să fi văzut vreo montare de calitate te poți trezi cu o serie lungă de "de ce"-uri de rezolvat, precum Treplev (nu se recomandă soluția din scena finală).

Să luăm câteva, chiar la întâmplare: de ce în spațiul dominant până la enervare de negru, cu culisele la vedere (negru pentru că e o piesă tristă, nu?) decorul minimal al spectacolului de pe malul lacului, din actul I, este un panou cu faianță albă? Zid mic pe care Treplev, înainte de reprezentare, conturează cu un spray (negru!) luciul unei ape și o lună chioară. Aaa, pentru că vrea "forme noi" într-un "spațiu gol", adică alb, adică perete de spital/morgă?

De ce lacul este vag delimitat de interior sau alte exterioare și apa e redată prin pământ (negru!), cam la vreo trei, patru saci așa?... Aaa, e metaforă: apa-pământ e tocmai bună pentru a îneca-îngropa pescărușul "ucis din întâmplare" de Treplev, apoi pe însăși Nina (Anca Dumitra) care, de dragul actualizării textului și conform voinței regizorale, moare teribil de telenovelistic la final. Cum de ce? Pentru a justifica, la fel de melodramatic, sinuciderea lui Treplev care s-a săturat să sărute pământul pe care aceasta a călcat și o acoperă cu el ca să se termine odată! Da, dar până atunci, avem de pus întrebări preț de două părți și o pauză!

De ce în decorul Liei Dogaru a cerut regizorul un candelabru, printre cortinete de plastic transparent, pentru a lumina un moment de patru-cinci minute? De ce apare o pianină în actul III? Pentru a cânta Arkadina (Emilia Popescu) o nocturnă de Chopin, cu așezare și calm, exact în clipa în care se grăbește să-l scoată pe Trigorin (Ștefan Bănică jr.) din atmosfera impregnată de tinerețea Ninei? De ce aceeași Arkadina, care nu iese niciodată din casă nearanjată, nepieptănată și nemachiată, nici măcar în grădină, cum intră în scenă, fie salon sau pe malul lacului, se descalță? Pentru a compensa momentele penibile de sex mimat prin trei rânduri de haine? Nu cred că spectatorul și-ar fi dorit să vadă vreo goliciune, fie ea și de vedetă, dar ridicolul crește monstruos atunci când un actor "se face că...", mai cu seamă într-un text ca acesta.

De ce Nina joacă în "piesa decadentă" a lui Treplev cu mască și nu tăiem replicile bărbaților care-i admiră obrazul? Pentru a face un racord cu finalul, când ea se furișează la moșia atâtor amintiri cu cagulă pe ochii machiați în manieră expresionistă (cu mult negru!), citând, printr-un joc greu de suportat, o Ofelie care se prăbușește prin leșinuri repetate în lacul de griblură (neagră!) până la moarte? Și când te gândești că s-a dat casting pentru rolul acesta...

Și, ca să terminăm odată cu întrebările care conțin atât de mult negru, enervant de pleonastic, de ce Mașa (Mirela Oprisor, o altă actriță ucisă, precum un pescăruș, de viziunea lui Claudiu Goga) e pusă să joace totul într-o cheie atât de forțată? În scena de început, în care face sex cu Medvedenko în barcă, trebuie să arate cât e de nesimțitoare cu învățătorul, în altele trebuie să joace gros până la greată beția, iar într-una să se achite de realizarea unui exagerat moment așa-zis comic de bătaie cu frișcă. Apropo de beție: de ce vorbim despre vodcă și toată lumea (mai ales Mașa) bea șampanie? În fine, e un amănunt de trecut cu vederea, ca și microfonul inutil la care se urlă niște replici, ca și atmosfera fără atmosferă, ca și muzica aleasă cam la prima mână (la final un vals de Shostakovich are efect garantat la emoție!).

Ceea ce nu-i de îngăduit este ambiția actualizării superficiale, cu orice preț, în pofida textului și a actorilor. "Iubire, sex, obsesie, trădare, ratare, moarte, artă. Cum să ratezi o asemenea poveste?" scrie Claudiu Goga în caietul de sală, anunțând parcă o emisiune-tabloid. Și departe de adevăr nu ne aflăm, dacă ne gândim la tratarea clișeistică a relațiilor dintre personaje, la conturarea unor situații, la crâmpiele de idei regizorale neduse până la capăt. Este foarte interesant că a gândit-o pe Polina, mama Mașei, soția administratorului bețiv și grobian (Gheorghe Dănilă) și iubita de-o viață a lui Dorn, drept observatorul tăcut și omniprezent. Carmen

Anca Dumitra, Alexandru Pavel

Tănase își construiește personajul cu atenție spre detaliu și cu mijloacele de-acasă, prea puțin filtrate de indicații de mizanscenă. La fel și Vladimir Găitan în rolul medicului-rezoneur, la fel și Dragoș Huluba în învățătorul când tăcut și frustrat, când om simplu care știe ce vrea. Dar tot nu se compensează lipirea unor etichete pe fruntea celorlalte personaje: Treplev (Alexandru Pavel) e un apucat, un fantast îndrăgostit de Nina și lipsit de iubirea mamei-vedetă; să-l facem, deci, isteric până la limita suportabilului, prefigurând limpede finalul. Arkadina e o actriță de succes, căreia îi place să fie adulată, să i se ignore vârsta, mai cu seamă atunci când se află în preajma mai tânărului scriitor celebru pe care-l iubește. Să ne limităm, atunci, la câteva aere de divă, ignorând atâtea nuanțe ale personajului care se desprind din scenele cu fiul sau cu fratele său, cu Dorn sau cu Nina, chiar și cu Trigorin. Acesta, cam tăcut, cum zice Cehov, și-a lucrat parcă partitura singur, acasă, corect dar atât de departe de ceilalți! Nu Ștefan Bănică jr. este de vină, ca și alții, ci regizorul care a uitat probabil că nu avem de-a face cu un text postdramatic compus dintr-o serie de monoloage fără legătură, ci cu unul în care cel mai important element este relația. Nu Anca Dumitra e vinovată că este depășită de partitură și că e fals ingenuă, fals îndrăgostită, fals disperată; tot cum zice Cehov despre personaj - "îngrozitor de fals". Uite, tot întrebându-mă atâta, cred că am găsit marea cheie a spectacolului: Cehov este o Biblie pe care trebuie s-o respectăm ad litteram, cu pioșenie și fără prea multe interpretări. Zice el despre un personaj cutare sau cutare lucru? Așa să fie!

Sunt bune "de ce"-urile. Le-am învățat de la Stanislavski, de la Cehov și de la alte puține Biblii. Te ajută să înțelegi, să vezi limpede. Bunăoară, de ce s-a montat "Pescărușul" acum, astfel la Comedie. Pentru că Cehov e un lucru foarte mare și cu multiple aspecte. Ca și viața, compusă din "Iubire, sex, obsesie, trădare, ratare, moarte, artă. Cum să ratezi o asemenea poveste?"

"Pescărușul" de A.P. Cehov; regia Claudiu Goga; decor Lia Dogaru, costume Liliana Cenean; cu: Emilia Popescu, Ștefan Bănică jr., Vladimir Găitan, Carmen Tănase, Florin Dobrovici, Gheorghe Dănilă, Mirela Oprisor, Dragoș Huluba, Alexandru Pavel, Anca Dumitra

sumar

din lirica universală		
traduceri de Cristina Tătaru		2
inedit		
Anton Dumitriu - Jurnal de idei (V)		3
opinii		
Virgil Diaconu Pro sau contra nobelizării lui Mircea Cărtărescu?		4
comentarii		
Isabela Vasiliu-Scraba Mărturisiri inedite ale lui Cioran din texte cunoscute și complet necunoscute		6
cărți în actualitate		
Theodor Codreanu Hermeneutica parabolilor lui Iisus (III)		8
scriitori afirmați după 1989		
Alex. Ștefănescu Annie Bentoiu și lupta cu amnezia		10
eminescologie		
Ion Spănu Însemnarea lui Maiorescu din 28 iunie 1883		12
proza		
Nicolae Breban Jocul și fuga (II)		14
poezia		
Vasile Muste		16
interviu		
de vorbă cu scriitoarea Doina Uricariu, director ICR la New-York "Hoția, minciuna, și parvenitismul nu ocolesc lumea literaturii și, din păcate, se transmit"		17
diagnoze		
Andrei Marga Recuperarea geopoliticii		20
politica zilei		
Petru Romoșan Cîteva note în marginea crizelor ICR		20
traduceri		
Christian Bobin		21
elitele cetății		
Cristian Colceriu Dr. Monica Gavriș Chertes		22
demografia		
Vasile Ghețau Drama noastră demografică. Populația României la recensământul din octombrie 2011		24
historia		
Gheorghe Petrov Arheologia crimelor comunismului. Săbiile generalilor români din temnița Aiudului		26
folcloristică		
Mihaela Rotaru Doliul ca simbol, mortificare, abstenență		29
filosofia		
Alexandru Boboc Filosofia pentadică - demers categorial sistematic în reconstrucția filosofică modernă		30
estetica		
Mircea Muthu - O sintagmă maioreșciană		31
prin expoziții		
Florin Colonaș Boudin, maestrul lui Monet		32
muzica		
Mugurel Scutăreanu Calul și jocheul		34
teatru		
Ana Maria Nistor Cehov e un lucru foarte mare		35
portret		
Alexandru Petria Un bistrițean generos		36

portret

Un bistrițean generos

Alexandru Petria

De demult îmi stă pe cap să scriu despre Menuț Maximinian, scriitor și publicist, directorul cotidianului *Răsunetul* din Bistrița. Dar, cum se întâmplă adesea când e vorba de prieteni, tot amâni, acaparat de alte cele de-o urgență aproximativă. Bine, în cauză e și dificultatea obiectivării. Cum să prinzi cu naturalețe și exactitate ceva amestecat cu omenescul fluid al sentimentelor personale? Doar nu ești un robot. Apoi, riști acuza de partizanat. Cotoioasă socoteală. No, dar hai să înfrunt riscul.

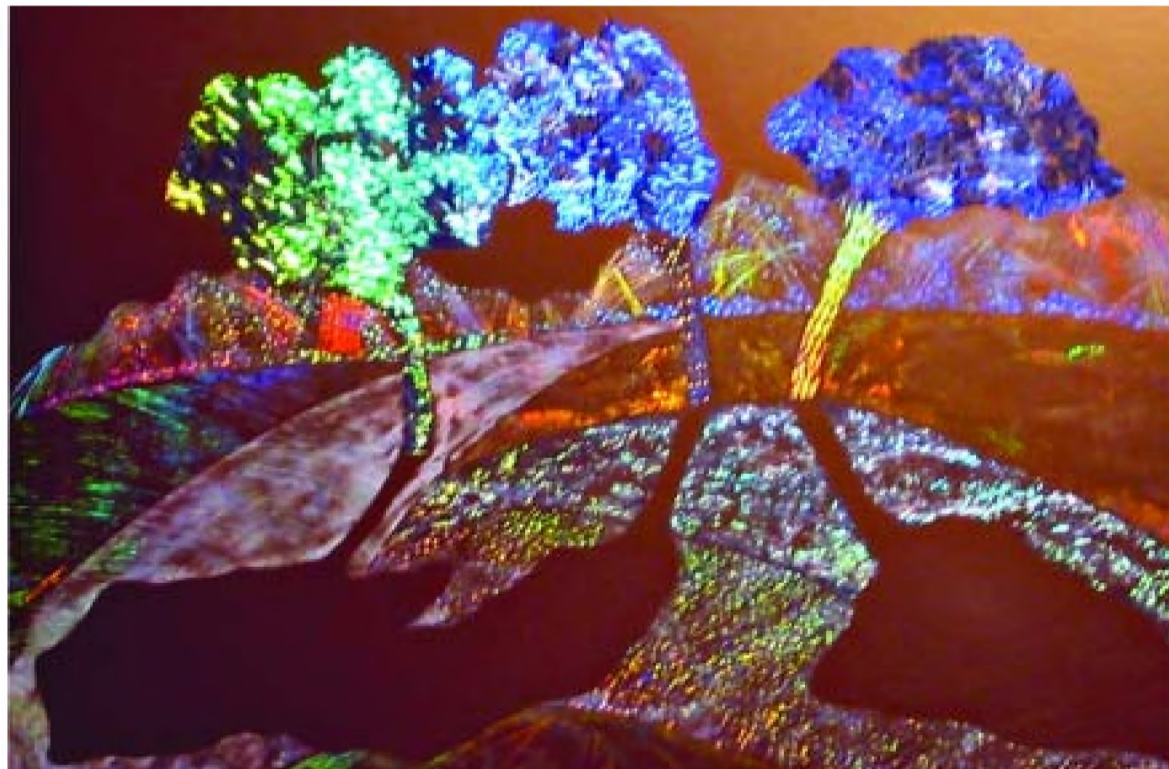
Născut în 1979, a terminat Literale, specializarea română - etnologie, și are un drum cu nu prea mulți tovarăși între colegii săi de generație. Este fascinat de lumea satului, fie și în dezagregare, pe care uneori o idealizează, când la modă predomină urbanul. Se simte cel mai în apele lui printre țărani, scrie despre ei proză, versuri, articole, promovează muzica populară inclusiv la tv. Debordează de energie, cu texte pliate rapid pe evenimente, fiindu-i intrată în sânge urgența gazetărească. Crede că reușește să rețină prin cuvinte viața și să-și facă semeni mai altfel decât sunt. Nu agreează polemica, o evită lungind măsura posibilului, pariază pe părțile luminoase ale oamenilor. Dacă nu declarată manifest, probabil are în subconștient ideea că, oprindu-se asupra realităților zilnice, influențează fluxul istoriei locale. Mare, mică, e adevărata miză a lui Menuț Maximinian.

Google furnizează doritorilor amănunte îndestulătoare despre cărțile lui, nu puține, fiind un tip harnic. Pretextul articolului de față e volumul de poezii *Noduri în haos*, apărut la editura Eurobit din Timișoara, în 2012, în cuprinsul căruia întâlnim și poeme traduse în engleză și franceză. Credința în Dumnezeu e cealaltă temă a cărții, pe lângă cea a satului, despre care am amintit mai sus, definitorie

pentru Maximinian. Versurile sunt cu alonjă tradiționalistă, în acord intim cu felul de a fi al autorului - „Plutește în vene/ Ploaia mărunță și rece./ Spală poiana/ Unde odihnesc morții./ Două cruci de lemn/ Rezemate pe pământ/ Sunt semnul casei părinților./ În ceas de rugă,/ Când mâinile împreună/ Cer biruință,/ Un abur moale țâșnește din pământ./ Îl văd pe tata./ În ochii lui mari,/ Negri ca tăciunile,/ Oglindește un zâmbet blând./ Aprind o lumânare./ În flacără e chipul bunicii/ Mă mângâie cum o făcea mereu./ Amintirile nu pot fi smulse/ Din pieptul copilului orfan./ Chiar dacă au esență de morți.” (Esență de morți). Sau: „Când sania împinse ziua spre amiază,/ Un pom se clinti în drum./ Plin de globuri de gheață,/ El dădu binețe fiarelor pădurii./ Zăpada de altădată/ Se pitește în bârlogul suratelor./ A evadat fără pic de jenă/ Din lumina farurilor de mașină./ Pe băncuța de sub cireș,/ Se întâlnește cu Dumnezeu./ Ea, iarna, și ei, îngerii./ Stau cumiți așteptând... ” (*Ierni pierdute*). De gustibus - prefer proza clientului.

Ioan Pinteș a afirmat generic despre Maximinian: „Scrie cu profesionalism și competență, are darul de a te face cititorul lui fidel. Și nu e puțin lucru. Cărțile lui se constituie, după părerea mea, într-un adevărat exercițiu de comuniune. El știe, ceea ce demult am uitat cu toții, să stea de vorbă cu Celălalt, să tăifăsuiească în numele pasiunilor culturale.”

Neapărat, în privința bistrițeanului, mai e de adus în evidență generozitatea în relațiile cu confrății, altruismul, lipsa invidiei. Nu știu care cotidian de pe la noi mai publică atâtea relatări despre viața literară ca *Răsunetul* din Bistrița. Ceea ce nu e de ici, de colo. E clar că Menuț Maximinian nu umbrește degeaba pământul.

Romeo Moldovan

Compoziție trei

ABONAMENTE: PRIN TOATE OFICIILE POȘTALE DIN ȚARĂ, REVISTA AVÂND CODUL 19232 ÎN CATALOGUL POȘTEI ROMÂNE SAU CU RIDICARE DE LA REDACȚIE: 24 LEI - TRIMESTRU, 48 LEI - SEMESTRU, 96 LEI - UN AN CU EXPEDIERE LA DOMICILIU: 33 LEI - TRIMESTRU, 66 LEI - SEMESTRU, 132 LEI - UN AN. PERSOANELE INTERESATE SUNT RUGATE SĂ ACHITE SUMA CORESPUNZĂTOARE LA SEDIUL REDACȚIEI (CLUJ-NAPOCA, STR. UNIVERSITĂȚII NR. 1) SAU SĂ O EXPEDIEZE PRIN MANDAT POȘTAL LA ADRESA: REVISTA DE CULTURĂ TRIBUNA, CONT NR. R035TREZ2165010XXX007079 B.N. TREZORERIA CLUJ-NAPOCA.